

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG

FOR HISTORISK SÆMFUND
FOR SORØ AMT

1930.

† Kommission hos Svegårds Boghandel.

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

XVIII.

1930.

Redaktionsudvalget:

Akademikasserer, cand. mag. *L. F. la Cour*, Sorø, Formand.

Redaktør *J. V. Christensen*, Ringsted.

Sognepræst *P. Severinsen*, Bringstrup.

H. C. HOLST.

Den Mand, hvis Navn staar over disse Linjer, hørte til dem, der havde valgt sig et Speciale til historisk Undersøgelse og som gennem et ihærdigt Arbejde havde faaet indsamlet et ikke ubetydeligt Materiale, der kun for en Del var bleven udnyttet, da han desværre blev os berøvet ved en — efter menneskelig Beregning — altfor tidlig Død.

Trafikkontrolør *Hans Christopher Holst* var født 1ste December 1875 som Søn af Lærer i Ulbjærg, Rinds Herred, Erik Peter Holst og Mette Pedersdatter. Sin Virksomhed som Trafikmand begyndte han som Elev i Vemb, virkede saa en Tid i Hobro, men gjorde derefter fra 1902 til 1918 Tjeneste paa Nyborg Station, hvorfra han forflyttedes til Stationen i Korsør, hvor han forblev til sin Død 22. Juli 1929.

Igennem mere end 25 Aar har han altsaa haft sit Virke ved Storebælt, og historisk interesseret, som

han var, kastede han sig over Undersøgelser af ældre Tiders Forhold vedrørende Overfarten mellem Sjælland og Fyen, et Studium, der gjorde ham til en flittig Gæst paa Bibliotheker og Arkiver og satte sig Frugt i adskillige interessante Afhandlinger og Foredrag om Smakkefarten og de gamle Sølaugs Historie. Det havde været hans Tanke at udarbejde et større Værk om Storebæltoverførselens Historie, hvortil han havde oppebaaret Understøttelse af den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, men hans tidlige Død afbrød Udførelsen deraf. Blandt hans efterladte Papirer har man fundet efterstaaende to Afhandlinger, hvoraf den første dog er sammenstykket af flere Udkast for at kunne danne et Hele, og Historisk Samfund for Sorø Amt er glad over at kunne bringe dem frem for Offentligheden som en sidste Hilsen fra og Minde om en Mand, der paa sit særlige Omraade har virket mere end de fleste og ofte har haft Lejlighed til at give dette Vidnesbyrd baade i Skrift og Tale.

STOREBÆLT.

Af

H. C. Holst (†).

Fra gammel Tid har Storebælt dannet en Korsvej, hvor to Færdselsveje krydsedes. Om end ikke af samme Betydning som Øresund var Storebælt dog forlængst en vigtig Forbindelsesvej til Østersøen. En Tid lang søgte de danske Konger ved Forbud og gennem Handelstraktater at spærre denne Vej for fremmede Nationers Skibe, som ofte ved at gaa igennem Bæltet unddrog sig Betaling af Øresundstolden. Kun i Nødsfald var det tilladt at benytte Vejen gennem Storebælt, og Tolden skulde da betales i Nyborg. Denne kunstige Spærring lod sig dog ikke opretholde, og omsider (fra 1560) blev Nyborg fast Toldsted med en kongelig Tolder, som opkrævede „Strømtolden“. For at ingen skulde knibe forbi, laa hver Sommer ét eller flere armerede Vagtskibe i Bæltet og passede paa, saa godt det lod sig gøre. Nu passeres Bæltet aarligt af flere Tusinde Skibe. Store, smukke Sejlere stryger for gunstig Vind ilsomt gennem de dybe Løb, eller de krydser mod Vind og Strøm forsigtig frem mellem Grundene; tungtlastede Fragtdampere glider sindigt mod fjerne Havne, og røgspyende Krigsuhyrer jager forbi med Skumsprøjt om de skarpe Stævne for at vise Flaget.

Mellem Korsør og Nyborg skærer de den anden — ikke mindre betydningsfulde — Færdselsvej, som gennem Aarhundreder har dannet et vigtigt Bindeled mellem vore Landsdele. Her, hvor i vore Dage Dampfærger mange Gange i Døgnet gaar over med fuld Last af Passagerer og Vogne — her spandt i en længst forsvunden Tid smaa, usle Skuder den spinkle Traad, som i Tidens Løb er blevet til et fast og stærkt Baand.

Tid og Vilkaar for Færgefartens Begyndelse kender vi ikke. Historien tier herom. Gennem Adam af Bremens Beretning ved vi, at Rejsevejen over Fyen til Sjælland blev benyttet allerede paa Svend Estridsens Tid. „Vil man gennem Jylland ad Fyen til“ — skriver han — „saa forfølger man en lige nordlig Retning, hvorimod man, ved at lægge Vejen over Fyen til Sjælland, vender Ansigtet mod Øst. Der er fra to Steder Overfart til Sjælland, dels fra Fyen og dels fra Aarhus, og begge Overfarter er lige lange“. Først fra Midten af det 16. Aarh. kan vi med nogenlunde Sikkerhed følge Udviklingens Gang. Om den forud liggende Tid maa vi nøjes med at danne os et Skøn paa Grundlag af de Forudsætninger, vi har Kendskab til.

I den ældre Middelalder var Færdslen over Bæltet sikkert yderst ringe. Rigets Stormænd og rejsende Købmænd benyttede gerne egne Skibe, og andre, som ikke selv ejede Skib i Søen, slog Følge med dem. Men kunde passende Skibslejlighed ikke faaes, maatte den farende Mand drage over Land og, i Fald han skulde over Bælt eller Sund, formaa Sø-mænd eller Fiskere til at sætte sig over.

Den Adgang til lidt Fortjeneste, som herved til-

bød sig, har sikkert været en medvirkende Aarsag til, at der paa hver Side af Storebælt, hvor dette var smallest og Lejligheden til Overfart mest bekvem, opstod en lille By.

Med Sikkerheden paa Søen stod det i hine Tider ofte ilde til. Adam af Bremen fortæller, at Sjællænderne mod en Afgift til Kongen kunde faa Tilladelse til at tage Bytte fra udenlandske Skibe. De misbrugte imidlertid ofte Tilladelsen og plyndrede ogsaa egne Landsmænd. Sprogø omtaler han som en Sørøverrede, en Skræk for alle forbisejlende.

Værst var dog Venderne, som i lange Tider huserede slemt langs Kysterne. Svend Grathe lod paa hver Side af Bæltet bygge et „Kastel“, der kan have tjent som Tilflugtssted for dem, der søgte at slippe over. Disse Kasteller blev dog snart brændte af Venderne; men under Valdemar den store rejstes den nye Borg, efter hvilken Nyborg fik Navn, og desuden opførtes en Befæstning paa Sprogø, hvorom en Blyplade fra Kongegraven i Ringsted melder. Hertil føjedes, maaske noget senere, Taarnborg ved Korsør Nor. Derved blev Overfarten ret godt beskyttet samtidig med, at Havet blev rensat for vendiske Sørovere. Den fastere Sammenknytning af Rigets Dele og det under Valdemarerne opblomstrende Næringsliv har sikkert snart fremkaldt livligere Færdsel over Bæltet og givet Færgestedet større Betydning.

Saa blank og straalende Storebælt kan være en stille Somnerdag, lige saa barskt og ugæstmildt kan det vise sig i en Efteraarsstorm, og noget godt Ry har det aldrig haft. „Rough and boisterous“ er det Skudsmaal, det faar i en engelsk Rejseberetning. En gammel Legende fortæller, at en Troid i uminde-

lige Tider havde holdt til i Storebælt, hvor den havde voldt utallige Skibes Forlis og draget dem ned til sig i Dybet. Saa hændte det, at tvende Kanniker fra Roskilde, som fra Rom hjembragte den hellige Pave Lucius' Hjerneskal, sejlede med et Skib gennem Bæltet. Der rejste sig pludselig et voldsomt Uvejr, saa Søen kom i stort Oprør, og alle paa Skibet tvivlede om deres Livs Frelse. Man besluttede da at kaste Lod om, hvem der frivillig skulde springe over Bord til den rasende Trolde, for at de øvrige kunde frelses. Loddet traf den Kannik, som havde Sct. Lucius' Hjerneskal i sin Varetægt. Han frygtede ikke for den rædselsfulde Død, han skulde gaa imøde, men i Tillid til Herrens Naade bad han Sct. Lucius styrke sig og staa sig bi. Derpaa tvættede han Relikvien i en Spand med Vand, og idet han paakaldte den hellige Trefoldigheds og Pave Lucius' Navn, hældte han Tvættevandet i Havet og sprang saa modig over Bord. Da skete et stort Under. For alles Øjne vandrede Kanniken hen over Havet som paa fast Grund i en hel Time og kom omsider aldeles uskadt tilbage til Skibet. Trolden brølte og rasede frygteligt mod Sct. Lucius. Da lød for alle paa Skibet Sct. Lucius' Røst: „Du forbandede Djævell! Vig bort, did hen, hvor intet Menneske kommer, hvor alt er Forvirring og Rædsel. Der skal din Bolig være til evige Tider.“ Med et heftigt Brøl forsvandt Trolden og viste sig aldrig siden. Skibet var frelst, og Kannikerne naaede i god Behold Roskilde med den hellige Skat.

I vore middelalderlige Love — saavel Landskabslove som Bylove — vil man forgæves søge efter Bestemmelser om Færgesfart. Al Samfærdsel synes at

være overladt til den private Foretagsomhed og kun, hvor der kunde indkasseres Told eller andre Afgifter, viste de herskende Interesse derfor. Først Christian d. anden søgte ved Lovgivning at jævne Vejen for den farende Mand, saa denne kunde faa Vogn eller Færge, naar han behøvede det, og ligeledes Herberg og Forplejning, hvor han kom frem, og alt til rimelige Priser.

I Christian d. andens saakaldte verdslige Lov, som blev udstedt 1522, paabydes (Kap. 73), at der i København og Malmø skal være 8 og i Landskrone 2 svorne Færgemænd, og der fastsættes Takster samt forskellige Regler for disse Færgesteder. Det var vistnok Meningen, at disse Bestemmelser ogsaa skulde tillempes og gælde for andre Færgesteder; thi i en bevaret Afskrift, enten af Loven eller af et Udkast til den, staar der: „Item skal skikkes i vor Kiøbstæd N. 8 eller 10 svorne Fergemend, mer oc mindre efter vor Schultus, Borgmester Raad oc Samtykke og skulle de tage om Sommeren paa hvert Færgested, som er icke uden 4 Ugsøes over for en Hest oc etc“. Endvidere paabydes (Kap. 103), at Værterne i Herbergerne skal skaffe deres Gæster Vogne og Færger for deres Penge, naar Behov gøres.

I hvilken Udstrækning disse Bestemmelser blev ført ud i Livet, faar staa hen; thi allerede Aaret efter blev Christian d. andens Love, som bekendt, brændte paa Viborg Ting. For saa vidt de kun har fæstnet det, som forinden havde vundet Hævd som almindelig Skik og Brug, har de vel uanfægtet kunnet leve videre, men det nye i dem har sikkert faaet en krank Skæbne.

En Menneskealder senere begynder Kilderne til

vor Viden at flyde rigeligere, og vi kan nu nogenlunde danne os et Billede af Forholdene. De Fartøjer, som paa den Tid benyttedes til Bæltoverfarten, var mest „Skuder“ af meget forskellig Størrelse.

Ved Siden af Skuderne nævnes ogsaa „Ferger“. Disse Fartøjer havde sikkert hverken Dæk eller Kabyt. De første vistnok kun et Raasejl, og da de tillige maa have været temmelig fladbundede, var de uegnede til Kryds. Følgelig var en nogenlunde gunstig Vind nødvendig for at komme over Bæltet, hvis man da ikke vilde betro sit Liv til en Robaad (roet af 4 Mand). Turde eller vilde man ikke det, maatte man vente. Frederik II laa saaledes ved Midsommertid 1566 i Korsør og kunde ikke komme over for Modvind; efter 8 Dages forgæves Venten paa gunstig Vind opgav han sin Rejse til Flensborg. Var man nogenlunde heldig, slap man over paa 4—6 Timer. Et vistnok ikke almindeligt Held havde Hertug Christian d. yngre af Anhalt, da han i Marts 1623 med god Østenvind sejlede fra Korsør til Fyen paa 2 Timer. Undertiden kunde man rigtignok blive udsat for langt større Besværligheder. Et talende Vidnesbyrd herom er følgende Beretning fra Peder Palladius, stilet til Herluf Trolle, hvori han mindes en farefuld Overfart, som disse to foretog i Selskab med Herluf Trolles Fader, Jacob Trolle, Sct. Hans Dag 1543: Derfor drages mig vel til Minde, hvad Havsnød vi vare udi nu idag [for] ti Aar [siden], Eders salige Fader, ærlig og velbyrdig Mand og streng Ridder Hr. Jacob Trolle, I og jeg, der vi vare til Skibs paa Bælt tilhobe fra otte slet Formiddag og til seks slet Eftermiddag under Guds Vejrlig, Regn, Lynild, Torden, Storm og Blæst den ganske

Dag igennem, der Gud maatte sig over forbarme, saa at Pumpen blev uklar og de tre Takler, som vare til Vejrs, brødes overtværs og brast i Sønder, som man havde skudt tre Armbrøster af og Sejlet ud for Borde paa den anden Side og nogle af vore Karle med, som vi droge ind igen med Sejlet, og maatte vi saa fare for Vind og Vove, til vi kom i smult Vand imellem Korsør og Skelskør og maatte der kaste Anker ud og ligge og bøde Takkel og Tov igen, ikke længere fra Landet end som man kunde kaste med en Sten, og vi kunde ikke alligevel naa Landet, uden vi vilde have sat Skibet der, ikke uden vort Livs større Fare, end som vi vare da udi, hvorfor vi maatte til Søs igen hen ud mod Sprogø og siden tit og ofte lavere [o: krydse] før end vi af Guds Naade kunde naa ind til Korsør om Aftenen i saa Maade, at der var ikke en tør Traad paa os. etc.

Fartøjerne var vel gerne Færgeskipperens personlige Eje, men der kunde dog ogsaa være flere Parthavere om et Fartøj. Enhver Skipper sejlede for egen Regning. Noget egentlig Laug dannede de ikke paa den Tid; men de Rettigheder, der tilkom dem, saavel som de Pligter, der paahvilede dem, betingede dog et vist Fællesskab, og udenforstaaende har sikkert ikke ustraffet kunnet gaa Færgemændene i Næringen.

Fartøjerne skulde fragtes efter Tur, saaledes at det først ankomne havde første Ret til Fragt i modsat Retning. Allerede i Christian II's verdslige Lov (Kap. 73) fastsættes saadanne Regler for København og Malmø, og de samme Regler har sikkert ogsaa haft Gyldighed for Korsør og Nyborg. Nøjere udformede Regler for Turskiftet ved denne Overfart

blev givne af Christian III $\frac{2}{1}$ 1553 og senere af Frederik III (1656). Regelmæssig Overfart fandt ikke Sted. Vilde nogen over Bæltet, maatte de vente, til Lejlighed gaves, medmindre de vilde fragte et helt Fartøj for sig alene.

I Tiden omkring Aar 1600 synes Skuderne helt at være fortrængte af „aabne Færger“. Noget Fremskridt af Betydning i Henseende til større Sødygtighed eller Bekvemmelighed betød dette næppe; men Færgerne maa dog antages at have været indrettede under Hensyn til større Anvendelighed til deres særlige Formaal, og navnlig maa de formodes at have været mere egnede end Skuderne til Overførsel af Heste og Øksne saa vel som Vogne.

Snart fremkom dog en ny Type af Fartøjer, som skulde blive det vigtigste Befordringsmiddel i Bæltfarten i de paafølgende to Hundrede Aar, nemlig Smakkerne. 26. Decbr. 1625 fik Rubin af Holland kgl. Bevilling til i Korsør at holde „en Smakke som udi Holland brugelig er dermed den vejfarende Mand frem og tilbage over Belt“ at overføre. Og næste Aar, 1626, skal Hollænderen Willum Adriansen, ogsaa kaldet Willum Smakmand, have ført en Smakke fra Holland til Nyborg til Anvendelse i Overfarten. Efterhaanden blev der baade i Korsør og i Nyborg anskaffet flere Smakker. I Nyborg fandtes 1641 tre Smakker, der i Taksten benævntes: „Den store Smakke“, „Jacobs Smakke“ og „Tønneses Smakke“, foruden nogle aabne Færger samt „den mindste Kog“. Denne, der kunde fragtes for samme Takst som Færgerne, har sikkert været et lille, uanseligt Fartøj.

Betegnelsen „Smakke“ har uden Tvivl fulgt Fartøjerne fra Holland. Om de ældre Smakkers Byg-

ning og Udseende ved vi kun lidet. De har rimeligvis været jagttriggede, og de havde det Fortrin at være forsynede med Dæk og Kahyt, hvilket kan skønnes af, at de nævnes som Modsætning til de „aabne Færger“. Kahytten omtales 1654 af den da 16-aarige Johan Monrad, senere Etatsraad og Landkommisær: „Siden skikkede min Morbroder mig til Korsør fra sig, og jeg ankom om Morgenen Klokken tre, lagde mig ind i Kahyten som Jonas og sov, og vaagnede først da vi var midt ude paa Søen, iblandt en hel Hob Fruer og Jomfruer, som laa rundt om mig og havde ondt“.

Helt uden Brydning foregik Overgangen fra aabne Færger til Smakker dog ikke. Da de Færgemænd, som sejlede med aabne Færger, ikke kunde klare sig i Konkurrencen med Smakkerne, førte dette til, at de aabne Færger dels forfaldt og dels afløstes af Smakker. Den Tids Smakker var imidlertid ikke saa velegnede til Befordring af Øksne, og Øksen-Købmændene maatte derfor ofte ved Færgestederne vente længe paa passende Fartøj. Derfor befalede Chr. IV i Brev af 10. Febr. 1648 til Lensmændene i Nyborg og Korsør, at kun en af de bedste og største Smakker hvert Sted maatte benyttes i Bæltfarten, hvorimod de andre Færgemænd skulde paamindes, at de „sig paa dichtige [døchtige] gode Færger og Skuder beflitter“. Dette Brev, som er udstedt otte Dage før Kongens Død, vidner om et ret besynderligt Forsøg paa at hæmme Fremskridtet, hvilket ikke synes at stemme med Kongens sædvanlige Tankegang. Det er forøvrigt ret tvivlsomt, om det fik den ønskede Virkning; det har i saa Fald kun været for en kort Tid. Ordinansen af $\frac{9}{12}$ 1657 om Fæрге-

væsenet ved Nyborg og Korsør foreskriver, at der ved Korsør skal holdes 3 gode Smakker, 2 store og 1 liden, og lige saa mange ved Nyborg (foruden Postgalioten), og den fastslaar disse Smakkers Ene-ret til Færgefart, dog var det Færgerne paa begge Sider uforment at føre Øksne og Heste saavel som at lade sig bruge for Fragt, naar det begæredes eller gjordes fornødent. Og for at Færgerne bedre kunde komme paa Fode og holdes ved Magt, „eftersom de højligen til store Karme og Rustvogne fornøden gøres“, skulde de for hver Rejse have 4 Rigsdaler i Fragt.

Willum Adriansen synes ikke at være kommen til Velstand som Færgemand. I 1639 henvender han sig til Kongen i Anledning af, at han paa Grund af langvarig Sygdom i den forløbne Vinter er kommen meget til agters, og bønfalder om at maatte faa overladt et lille Stykke Jord, som tilhører Slottet i Nyborg, og hvorpaa der kan avles et Læs Hø „at føde op en Ko med om Vinteren, til vore fattige smaa Børns Underholdning“. Paa Lensmandens anbefaling tilstod Kongen ham det ønskede Jordstykke — „Øhaven“ kaldet — „hans og hans Hustru og Børn deres Livstid“.

Ved Forordningen af ²⁴/₁₂ 1624 oprettede Christian IV et ordnet Postvæsen. Til at begynde med rejste Budene paa Ruten København—Hamburg, som i Kolding havde Tilslutning til de nørrejydske Bude, kun én Gang ugentlig i hver Retning. De skulde afrejse paa bestemt Dag og Klokkeslet, „saa vidt Færgetiderne ikke forhindre“. Dette skete imidlertid ret ofte, vel ikke mindst fordi Budene skulde „over alle Færgesteder oc Pramsteder fri overføres“, og

Færgemændene fik derfor idelige Paamindelser om ufortøvet at overføre Postbudene, saa snart de ankom.

Postbefordringen kan under disse Forhold næppe have bevirket nævneværdigt Fremskridt i Retning af mere regelmæssig Overfart. Det er dog troligt, at det efterhaanden er blevet Skik og Brug at sejle paa visse Ugedage og maaske endog til bestemte Tider, saa rejsende har kunnet paaregne Overførsel uden alt for lang Ventetid. Endelig fastslog Ordningen af $\frac{9}{12}$ 1657, at der hver Dag præcis Kl. 9 Fm. skulde afsejle en Smakke fra hver Side, „enten den har Fragt eller ikke“. Dermed var en vigtig Milepæl i Færgefartens Udvikling naaet.

Glæden over Willum Adriansens Smakke varede desværre kun kort; thi under Svenskekrigen 1658—1659 blev de tagne eller ødelagte af Fjenden, og der gik mange Aar efter Krigen, inden Færgvæsenet atter kom paa Fode.

$\frac{21}{9}$ 1660 udkom en ny Forordning om Færgeløbet mellem Nyborg og Korsør. Efter denne skulde hver Fm. Kl. 9 præcis en Smakke afsejle fra hver Side. Den daglige Overfart var et saa betydeligt Fremskridt, at det næppe kan være kommet paa én Gang og især paa et Tidspunkt, da der manglede Fartøjer, og Færgebyerne var forarmede, forekommer et saadant Skridt vel dristigt. Der er Grund til at antage, at Trafiken i de gode Aar før Svenskekrigen har været stor nok til uden noget Paabud fra oven at fremkalde den daglige Overfart. Ogsaa Postvæsenets Oprettelse i 1624 maa antages at have bidraget dertil. Forordningen af 1660 har da sandsynligvis kun lovfæstet et Forhold, der allerede

havde vundet Hævd. Desværre kunde det opnaaede Fremskridt ikke fuldt ud opretholdes ret længe.

Den Smakke, der saaledes afsejlede til bestemte Tider, kaldtes „Børten“ eller „Børtsmakken“. En enkelt Forfatter har gjort sig skyldig i den Fejltagelse, at Smakker og Børter var Fartøjer af forskellig Type. Dette er en Misforstaaelse. „Børten“ var Betegnelsen paa den Smakke, der afgik til bestemt Tid med Rejsende, Gods og Kreaturer til Enkelt- eller Stykfragt. Vilde man ikke benytte Børten, kunde man fragte en hel Smakke eller Færgejagt.

Efter 1660 følger en ca. 130-aarig Stilstandsperiode, i hvilken Fremskridtene er yderst smaa, og til Tider er der endog Tilbagegang.

Forinden vi forfølger den almindelige Udvikling videre frem, vil jeg gerne omtale enkelte særlige Forhold.

Færgefarten over Storebælt blev drevet af Færgelaugene i Korsør og Nyborg. Det var dog ikke Laug i den Forstand som andre Laug. Det var Selskaber eller Sammenslutninger af Parthaverne i Færgefartøjerne, „Interessenterne i Færgeløbet“, som den officielle Betegnelse lød. Færgelaugene lededes heller ikke af Oldermænd, men af Færgeløbskasserere, der var en Slags Forretningsførere for Laugene. Færgelaugene havde forskellige Rettigheder og Pligter. Til Rettighederne hørte først og fremmest Eneretten. Med Tiden blev Eneretten udtrykkelig fastslaaet i Færgeanordningerne; men Færgefartøjernes Ejere har sikkert allerede tidligt haft en Art — maaske uskrevet — Privilegium paa at drive Færgefart som Næring. Til Rettighederne hørte ogsaa visse Lempelser i Toldafgifter og Skatter, og desuden var Færgeskipperne og Færgefartøjernes øvrige Besætning fritagen

for Udskrivning til Orlogstjeneste samt for forskellige kommunale Bestillinger.

Til Pligterne hørte det at yde fri Overfart for Kongen med Familie og Følge. Ligeledes skulde Færgemændene frit overføre Kongens Bude og Folk og hvem, der ellers mødte med Kongens Pasbord (Fripas). For deres egen Befordring betalte Kongerne i Reglen til Færgefolkene et Beløb, der sædvanlig var adskilligt højere end den takstmæssige Fragt. Medens Kongerne med Følge derfor rimeligvis har været vel sete af Færgemændene, saa var dette ikke Tilfældet med Kongens Folk, og der maatte hyppig Paaindelser til, for at overvinde Færgemændenes Uvillighed til at overføre dem. Senere fik Færgelaugene dog halv Fragt for saadanne Befordringer, og kun Kongefamilien skulde vedblivende befordres frit.

Et Spørgsmaal, der voldte megen Strid mellem Færgelaugene i Korsør og Nyborg, var Fortrinsretten til Returfragt efter Ankomst fra modsat Side. Det dukker frem allerede i 1553, da Nyborg Færgemænd fører Klage for Kongen — Christian III — over, at Færgemændene i Korsør havde forment dem at komme til Skibsbroen der og indtage Fragt. Endvidere beskyldes disse for at have løsslaaet Øksne, som Nyborg Færgemænd allerede havde faaet indladet i deres Skuder ved Korsør. Parterne mødte $\frac{2}{1}$ 1553 for Kongen og flere Rigsraader, som da var samlede paa Nyborg Slot. Færgemændene fra Korsør satte uskyldige Ansigter op og vilde ikke indrømme Rigtigheden af den førte Klage. For at der dog fremtidig kunde herske Fred og god Forstaaelse mellem Færgemændene i Korsør og Nyborg, fastsatte Kongen nærmere Regler for den Tur, hvor-

efter Skuderne skulde indtage Fragt. Fartøjer, der var ankomne fra modsat Side, fik Fortrinsret til Returfragt; kun for Overførsel af Øksne gjaldt særlige Regler.

1684 begrænsedes Fortrinsretten til Returfragt til 12 Timer efter Ankomsten — de saakaldte Liggetimer — men snart opstod Strid om, hvorvidt den Tid, Nyborg Fæstningsporte var lukkede, skulde regnes som Liggetid. 1734 afgjordes Striden til Fordel for Korsør Færgelaug saaledes, at Lukketiden ikke skulde medregnes. Nogen Uklarhed var der dog endnu, og det trak op til Proces, men saa sejrede Fornuften. Færgelaugene, der allerede tidligere i nogle Aar havde været forenede, sluttede sig nu atter sammen og sejlede i en lang Aarrække til fælles Kasse. Da Færgelaugene atter skilles, opstaar Striden om Liggetimerne paany, og atter ordnes Sagen ved, at Laugene i 1824 igen forenes, hvorefter Fællesskabet vedvarer indtil Laugenes Ophævelse i 1857.

Kunde vore Øjne se, hvad Færgesmakkerne i hine Dage førte over Bæltet, vilde vi mangen Gang have et saare broget og livligt Billede for os. Der findes ingen Fortegnelser over deres Last af Folk og Fæ og Gods, men af tilfældige Optegnelser og ikke mindst af de Takster, som Tid efter anden blev fastsat, kan vi skønne, hvad Føring de kunde have inde. Rejsende af enhver Stand og Stilling gjorde Brug af dette Befordringsmiddel. En broget Blanding af fine og simple Folk: Adelsmænd med deres Svende, Købmænd og Studeprangere, Bissekræmmere med deres Kramkister, Humlebønder, Studenter, Soldater og Matroser, farende Svende, Jøder og m. fl.

Nogle kom tilfods, andre tilhest, og atter andre rejste med egen Vogn, og saavel Heste som Vogne skulde føres over Bæltet. Hertil kom Kvæg og Faar og andre firbenede Skabninger. Varetransporten var derimod af ganske underordnet Betydning og indskrænkede sig næsten til, hvad rejsende Handelsfolk førte med sig. Undtagelsesvis blev der vel fragtet en Last Korn, Byggematerialer eller Flyttegods fra en Bæltby til en anden, men Viderebefordring pr. Vogn ad de slette Veje var altfor besværlig, og man foretrak derfor den direkte Søvej, hvor en saadan fandtes.

Færgetakster for Øresund blev fastsat allerede af Christian II, og han har rimeligvis samtidig fastsat Takster for Færgeløbet mellem Korsør og Nyborg, hvilket dog ikke vides med Sikkerhed. I Christian III's københavnske Reces af 1540 bestemtes, at naar en Færgemand havde fuld Fragt, maatte han ikke tage mere for „Hest og Mand“ end 4 danske Skilling og for en Fodgænger 4 Hvid, og vilde nogen fragte en hel Færge, skulde han give 3 Mark „eller mindre eftersom han kan tinge“. $\frac{2}{1}$ 1553 fastsætter Kongen Færgelønnen for en Okse til 4 danske Skilling og for

„en Skude, som bærer 4 Heste“ til 2 Mark danske

„	„	„	„	6	„	„	3	„	„
„	„	„	„	8-10	„	„	4	„	„
„	„	„	„	12	„	„	5	„	„
„	„	„	„	16	„	„	6	„	„

Fordristede nogen Færgemand sig til at tage højere Færgeløn end foreskrevet, skulde han bøde 20 Mark, Halvdelen til „os og Kronen“ og den anden Halvpart til Klageren og dertil straffes „som den vore Breve og Bud ikke agte ville“.

Fristelsen til at tage for høj Færgeløn synes at have været stor, og der var jævnlig Anledning til Klage. I Februar 1567 udgik Befaling til Korsør, at en Borgmester, en Raadmand, Byfogden og en Færgemand skulde møde i København for i Forening med Rigsraadet at fastsætte Færgetakst for Korsør, da der var kommen mange Klager over ubillig Færgeløn. Færgemændene i Nyborg var ikke bedre.

Baade i 1567 og 1568 klages der over, at der tages for høj Færgeløn af Adelen, som med „Heste og Harnisk“ skal til København for at deltage i Krigen mod Sverige, og ligeledes over ubillig Færgeløn for Øksne til Orlogsskibene og Udspisningen paa Københavns Slot.

De ældste Takstbestemmelser var, som man vil se, meget simple. Senere — efterhaanden som Trangen dertil meldte sig — udformedes Taksterne nøjere. Medens man hidtil kun kendte een Takst for „Hest og Mand“, skelnes i Forordning af 1. Juni 1615 mellem „en Reissige Hest med Karlen“, som koster en Mark R. (Rigsmark) og „en Bonde Hest med den Hesten fører“, som koster 12 Skilling D. (danske), og der sættes ny Takst for „to Heste og en Vogn“: en Daler R. Samtidig angives Taksten for en Okse til 6 Skill. D. „efter gammel Sædvane“. Vilde nogen fragte Færger for sig selv, skulde de give „af en liden Færge to Daler R. og af en stor Færge halv tredje Daler, og af en god Baad med fire Rors Karle halvanden Daler R.“

Hvis nogen tog højere Færgeløn end fastsat i Forordningen, skulde han første Gang bøde 10 Daler R. og kunde i Gentagelsestilfælde miste sit Borgerkab. Men Christian IV nøjedes ikke med at straffe

Synderen, ogsaa Fristeren maatte undgælde; thi hvis nogen „contraherer eller købslaar“ med de i Forordningen omhandlede Vognmænd, Færgemænd og andre næringsdrivende og derved selv gav Anledning til „inconvenientzer oc forseelser“, skulde de, „enten de ere Præster, Købstædsmænd eller Bønder, for hver Gang de udi saa Maader dennem forseer, bøde til os, eller til den, som deris rette Husbonde er, ti Daler R.“

I det 16. og 17. Aarhundrede steg Varepriserne stærkt, hvilket ogsaa maatte indvirke paa Færgetaksterne. Den vigtigste Aarsag hertil var Amerikas Opdagelse, som medførte, at en Strøm af ædle Metaller ledtes ind over Europa. Virkningerne heraf mærkedes først i Syd- og Vesteuropa, men naede efterhaanden ogsaa til Nordeuropa. At Kongerne undertiden i vanskelige Tider slog slet Mønt, gjorde ikke Sagen bedre.

Christian III gjorde allerede i 1537 et Forsøg paa at dæmme op for Prisstigningen ved at bestemme, at hvert Aar til Sct. Maurits Marked skal Raad og Lensmænd i hver Landsdel forsamle Herredsfogder og en Bonde af hvert Herred for „at sætte alle Varer for hvad de gælde skulde“ efter Tidens Lejlighed o. s. v. og siden saa forfølge Aar efter Aar.

Christian IV skrev 15. Jan. 1632 til Lensmanden paa Nyborg Slot, Mogens Kaas, at „eftersom Tiden sig paa nogle Aar har saa forandret“, saa Taksterne ikke mere passede, skulde Lensmanden hvert tredie Aar, og om fornødent tiere, i Forening med Borgmester og Raad fastsætte Takster for Vognleje og Færgeløn. Taksterne skulde opslaaes ved Færgestederne samt paa en Støtte paa Torvet.

I Henhold hertil fastsattes ny Færgetakst af $\frac{3}{3}$ 1632, ved hvilken der indførtes forskellige Takster for Sommer og Vinter. Sommertaksten gjaldt fra Paaske til Mikkelsdag og Vintertaksten fra Mikkelsdag til Paaske. Senere fulgte nye Takster af $\frac{23}{12}$ 1636, $\frac{8}{11}$ 1641 og 1643, stadig med Forhøjelser. I Ordinansen af $\frac{9}{12}$ 1657 fastsattes følgende Takster for Befordring med den daglige Børtsmakke:

Af en Karm med 6 Heste 2 Rigsdlr., med 4 Heste $1\frac{1}{2}$ Rigsdlr., med 2 Heste 1 Rigsdlr., af en udhængt Vogn med 2 Heste 5 Mark, af en Post- eller anden Vogn 1 Sletdaler, for 1 Person, „være sig af Adel eller Uadel“, 1 Rigsort, 1 Bonde eller Sendebud 1 Sl. Mark, 2 Børn 1 Sl. Mark, „Spæbørn“ undtagen; for 1 Okse, Stud eller Ko 1 Rigsmark, for 1 Hest eller Hoppe 2 Mark, for 1 Faar, 1 Kalv, 1 Føl eller 1 Svin 8 Sk.; for 1 Skrin, som behøver 1 Mands Rum 1 Sl. Mark, 1 halv Kiste $1\frac{1}{2}$ Mark, 1 hel Kiste, Pakker eller Sække à l'advenant [ø: efter Forgodtbefindende], ligesom de er store og tager Plads til. Vilde nogen fragte Fartøj for sig alene, skulde de give for en stor Smakke 6 og for en liden 4 Rigsdaler; en Baad med 4 Roere kostede 4 Rigsdlr. og mere, naar der var Is i Bæltet, fordi Folkene da ofte af Forholdene blev hindrede i at vende hjem.

En vigtig Indtægtskilde for Færgemændene var Overførsel af „Staldøksne“, som skulde udføres til Tyskland eller Holland. Denne Udførsel tog Fart i Slutningen af det 15. Aarh. og voksede snart til en betydelig Størrelse. I første Halvdel af det 17. Aarh. skal aarlig være udført 50—100,000 Øksne. De unge Stude holdtes i nogle Aar som „Græsøksne“, der gik ude om Sommeren og om Vinteren holdtes paa

knapt Foder. Derefter blev de fedede paa Stald med utærsket Korn. Denne Staldfedning af Stude var i det væsentlige forbeholdt Adelen, til hvem Bønderne skulde sælge deres Opdræt. De fedede Stude blev ad Landevejene og Studevejene drevet til Ribe eller Kolding, hvor store Markeder afholdtes, i Ribe i Marts og September og i Kolding i Oktober, og her mødte de fremmede Købmænd, særlig Hollændere, for at opkøbe Studene. Kun Staldøksne maatte udføres, medens Udførsel af Græsøksne var forbudt, medmindre Kongens særlige Tilladelse blev givet. I 1575 blev det endog forbudt at opkøbe Græsøksne i Skaane og paa Sjælland og føre dem til Fyen eller Jylland for der at sætte dem paa Stald, da dette bevirkede, at Græsøksne blev dyre. Lensmændene ved Færgestederne skulde derfor paase, at der ikke overførtes Græsøksne.

Senere tillodes Udførsel af Staldøksne ogsaa over Assens, Middelfart og Rødby samt fra Falster over Gedser, endvidere over Korsør (fra 1617) og Nyborg (fra 1623). Langt den største Del af Udførslen gik dog sikkert stadig over Kolding og Ribe, hvor de store Markeder holdtes, og det Antal Øksne, som fra Skaane og Sjælland førtes over Bæltet, løb uden Tvivl op til adskillige Tusinde aarlig.

At denne indbringende Transport undertiden forarsagede Rivninger mellem Færgemændne indbyrdes, var ikke saa underligt. Det gik saa vidt, at Nyborg Færgemænd, som allerede nævnt, fandt Anledning til at indstævne Korsør Færgemænd for Kongen.

Anden Nytaarsdag 1553 var Christian III paa Nyborg Slot tilligemed flere Rigsraader, og her fremkom Nyborg Færgemænd med Klage over, at det

var bleven dem forbudt at besøge Skibsbroen i Korsør og at indtage Fragt der. Desuden var det efter deres Paastand for nogen Tid siden hændet, at nogle Øksne, som af Færgemænd fra Nyborg var indskibet ved Broen i Korsør, af Korsør Færgemænd var slaaet løse af Skuderne. Borgmester og Raadmænd fra Korsør bestred imidlertid Rigtigheden af disse Klager og paastod, at de kendte intet til, at saadant var forefaldet. For at „Villie og Venskab og god Enighed“ kunde være mellem Færgemændene paa begge Sider, fastsatte Kongen da, at naar Korsør Skuder kom til Nyborg, skulde de først indtage og overføre Kongens Sendebud og Gods, og dernæst maatte de tage saa megen anden Fragt, som deres Skuder kunde føre. Paa tilsvarende Maade skulde forholdes, naar Nyborgs Skuder kom til Korsør. Men „naar Øxentide er om Aaret at uddrives af Riget, og skulle overføres for Korsør, da skal først alle Korsør Skuder tage deres fulde Fragt med Øxne, og dernæst skal Nyborgs Skuder, saa mange som for Korsør ere, tage Fragt ind med Øxne, og siden skal dermed holdes en Rejse om en anden saa tidt som Øxentide er om Aaret, og naar ikke Øxentide er om Aaret at udføre, da maa det være den Vejfarende Mand frit for, at fragte hvilke Skuder de ville, og dersom Korsør Færgemænd ikke ville have deres Skuder færdige, eller og tage der nogen Forsømmelse fore, naar Øxne skal overføres, da maa den Vejfarende Mand, som over vil, fragte hvilke Skuder han vil, paa det han ikke dermed skal forsømme sin Rejse“.

Ved andre Lejligheder kunde Færgemændene derimod nok enes, hvad følgende vidner om. Kongen

sendte 31. Juli 1592 Brev til Lensmændene Laur. Brockenhuus, Nyborg, og Knud Rud, Korsør, med Paalæg om at „tilholde Færgemændene der sammesteds paa deres højeste Ed at skulle bekende, hvem der lod udspringe Thomas Jacobsøns Borger udi Flensburg hans Øxne for Nyborg og siden forhjælpe ham til Rette, efterdi forne Færgemænd ere indbundne med hinanden at ikke ville bekende hvem samme Øksne overførte og lod udspringe.“ Hvad Skade der var forvoldt, og hvilken Udgang Sagen fik, kendes ikke.

Kongens og Hoffets Førsler gav jævnlig Færgemændene noget at bestille, ofte til liden Glæde for dem, thi disse Transporter maatte, endskønt de gik forud for alt andet, udføres gratis eller for en ringe Betaling. Fri Befordring fik Kongen med Følge og Fadebur samt enhver, som mødte med Kongens Pasbord (Fripas). Kongen ydede dog sædvanlig af fri Vilje Færgefolkene et Vederlag for den Tjeneste, de udførte for ham personlig. I en af Kong Hans og Dronning Christines Regnskabsbøger findes for Aar 1487 indført følgende Udgiftspost: „Item II [2] march en Færgemand, som førte min Herre over fra Nyborg til Korsør, Vor Frue nativitatis Aften.“ Christian IV's Skrivekalendere fortæller os jævnlig om Udgifter til Færgeløn: 9' Januar 1607 rejste han fra Andersskov til Nyborg og gav 6 Dlr. til Færgemanden, og da han 15' Januar rejste tilbage til Andersskov, fik Færgemanden 2 Rosenobler. 27' August s. A. gav han 5 Dlr. til Færgemanden, som førte ham fra Korsør til Kerteminde. Snart gav han noget mindre og snart noget mere, vel sagtens i Forhold til Antallet af hans Ledsagere og Omfanget

af Bagagen og maaske tillige under Hensyn til Overfartens større eller mindre Besværlighed. Da Kongen i 1620 paa Grund af megen Is i Bæltet maatte overnatte paa Sprogø 19'—20' Januar, fik Færgemanden, som overførte Tøjet, 20 $\frac{1}{2}$ Kroner (omtrent 26 Dlr.).

Naar Kongen rejste med stort Følge, var der sædvanlig nogle Personer, som forsøgte at snige sig med og paa den Maade skaffe sig gratis Befordring med Vogne og Færger. For at forhindre dette sendte Christian IV, da han i Foraaret 1620 agtede sig paa Rejse til Nørrejylland, Lensmændene paa Ruten en Fortegnelse over de Tjenere og Folk, som skulde med paa Rejsen. Lensmændene skulde da nøje paase, at ingen andre end de paa Fortegnelsen opførte fik Vogne og fri Overfart med Færger, medmindre de ved Hjælp af kendte Folk i Kongens Følge kunde godtgøre, at de skulde med paa Rejsen. Forsøgte uvedkommende Personer at benytte Vogne eller Færger, skulde Lensmændene lade dem paa-gribe og forvare dem indtil videre.

Syvaarskrigen (1563—1570) gav Anledning til en Del Troppeoverførsler, som i Begyndelsen maatte udføres frit. Der blev saaledes 20' Maj 1563 givet Ordre til Overførsel af 3000 fremmede Ryttere fra Svendborg, Kerteminde og Nyborg. 8' Marts 1564 udgik Befaling til Borgmester og Raad i Korsør (og Kerteminde) om at „arrestere“ alle Skibe og Skuder der for Byen og sende dem til Kerteminde for at føre Korn og Fetalje til København. Samme Foraar blev givet gentagne Ordre til fri Overførsel af Adelen. (20 $\frac{1}{4}$, 6 $\frac{1}{5}$, 21 $\frac{1}{5}$ 1564).

Siden hen fandt man dog vistnok de Byrder, som

under den langvarige Krig paalagdes Færgemændene, for tunge, og tilstod dem derfor en rimelig Fragt. Da der 12' Decbr. 1565 blev givet Ordre til Overførsel af Adelen, skulde det ske for „en skellig Fragt“. Nu kom der imidlertid snart Klager over, at Adelen blev besværet med ubillig Færgeløn, og $\frac{11}{8}$ 1568 paabød Kongen derfor, at der kun maatte tages 4 Sk. pr. Hest fra Nyborg til Korsør.

Ogsaa Christian IV's Krige stillede Krav til Færgemændene. Om disses Utilfredshed hermed vidner følgende Brev fra Kongen til Lensmændene Wenzel Rothkirch i Korsør og Mogens Kaas i Nyborg, dateret Odense 22' Jan. 1644 (omtr. 6 Uger efter Torstenson-Fejdens Udbrud): „Eftersom Vi naadigst erfarer hvorledes at Færgemændene udi Vor Kiøbstad Kaarsøer, sig lader forlyde, at de deres Baade ville tilhobe føre och opbrænde, førend de Vore Folk och Bude ville overføre, thi bede vi dig og naadigst befale at du derefter flittig erforsker hvem saadant sagt har, og dersom nogen befindes saadant at have sagt eller det ringeste sig modvillig lader befinde, da skal du dennem strax udi Jern lade slaa og til Bremerholm fremsende“.

Naar Kongen eller andre Fyrster rejste med stort Følge, eller naar der i anden Anledning blev Brug for et større Antal Færgefartøjer, f. Eks. til Troppeoverførsler eller naar Adelen samledes til store Møder, tilkaldtes Fartøjer fra forskellige Byer: Skel-skør, Kerteminde o. fl. Færgemændene var ofte uvil-lige til saadan Tjeneste og undlod at lade deres Fartøjer løbe ud eller lod dem opholde paa Steder, hvor der intet var at gøre, hvilket gav Anledning til mangfoldige Paamindelser. Borgmester Jens An-

dersen i Korsør, som havde vist sig forsømmelig og ulydig og bl. a. ikke befordret Kongens Folk og Tjenere, der kom gennem Byen med kgl. Pasbord, blev i Februar 1582 afsat og Hans Piil udnævnt i hans Sted. I Sommeren 1596 var det ogsaa galt med Hans Piil. Der var givet Ordre til alle mulige Søstæder om at sende Skuder, Færger og Krejerter til Færgestederne for at overføre fremmede til Kongens Krøning; men Hans Piil og flere andre havde oplagt deres Skuder, taget Sejlene af dem og forløvet Folkene. De fik nu strenge Ordre til atter at udlægge Fartøjerne og siden løbe over til Nyborg med dem.

Ogsaa Postbefordringen gav Færgemændene nogen Beskæftigelse, men kun ringe Fortjeneste. Som allerede fortalt, skulde Postbudene iflg. Postanordningen af ²⁴/₁₂ 1624 „over alle Færgesteder oc Pramsteder fri overføres“, og Kongen stillede stadig Krav om ufortøvet Overførsel af Postbudene. I et Brev af 19' Jan. 1643 til Wenzel Rothkirch beklager Kongen sig over, at Færgemændene i Korsør, især een ved Navn Michel Bøsseskytte, har været meget uvillige til at overføre Postbudene. Færgemændene skal derfor have Paalæg om ikke at opholde Kongens Folk og Bude, og Michel Bøsseskytte skal straffes alvorligt. I Brev af 3' Decbr. 1645 til Kansleren Christen Thomesen Sehested hedder det: „..... Naar der gives flittig Agt paa Postbuddene, at de faar Straf derfor, naar de ikke kommer i rette Tid, og Lensmændene paa Færgestederne holder Færgemændene til at føre dem over, naar de kommer, som nyligen befalet er, da kommer Brevene vel frem“. Lignende Paamindelser forekommer hyppigt. Til Gængæld for

den fri Overførsel af Postbudene var Byerne Korsør og Nyborg fritagne for i Lighed med andre Købstæder at svare Bidrag til Postbudenes Lønning. Færgemændene fik forskellige kommunale Lempelser. Pligten til fri Overførsel bortfaldt formentlig i 1651 eller senest i 1653, da Postvæsenet blev forpagtet til Poul Klingenberg, som snart efter anskaffede sig en Galiot til Befordring af Posten.

I Begyndelsen skulde Brevposten overføres frit; men efter at Postvæsenet i 1653, som nævnt, var overdraget til en Privatmand, Poul Klingenberg, skulde der betales for Overførselen, hvilken Ordning ogsaa vedvarede, efter at Staten i 1711 havde overtaget Postbefordringen. Færgelaugene fik saaledes ogsaa nogen Indtægt af denne Befordring, for saa vidt Postvæsenet ikke holdt eget Fartøj, hvilket til Tider var Tilfældet.

Nogen Godstrafik af Betydning eksisterede ikke i Smakkernes Tid. I Tiden før 1684 forandres Taksterne ret hyppigt, hver Gang med smaa Stigninger.

Taksten for en Okse var f. Eks. i 1553: 4 Sk., 1615: 6 Sk., 1632: 8 Sk., 1641: 1 Slettemark (=16 Sk.), 1660: 1 Rigsort (24 Sk.), 1684: 1 Mark 4 Sk. om Sommeren og 1 Mark 8 Sk. om Vinteren.

For „en ledig Person“ fastsattes Taksten i 1615 til 4 Sk., 1632: 6 Sk. om Sommeren og 10 Sk. om Vinteren, 1641: 8 Sk. om Sommeren og 12 Sk. om Vinteren, 1660: 2 Mark for Personer af Borgerstanden eller en højere Stand og 1 Mark for en Bonde, 1684: 1 Mark 8 Sk. om Sommeren og 2 Mark om Vinteren, for en Bonde, Tjener eller et Sendebud henholdsvis 1 Mark og 1 Mark 4 Sk.

Sommertaksterne gjaldt fra Paaske til Mikkelsdag

og Vintertaksterne fra Mikkelsdag til Paaske, Taksterne af 1684 gjaldt uforandrede i over hundrede Aar, lige indtil 1793.

Ser vi nu paa Færgevæsenets Tilstand omkring Aar 1790, genfinder vi det paa et Trin, der ikke er meget forskelligt fra Tilstanden før Svenskekrigen 1658—59. Trafiken er ikke taget synderlig til, Aarsagerne dertil er forskellige. Først skulde man gennem de fattige Aar efter Krigen. Saa kom den skaanske Krig og senere Elleveaarskrigen. Endelig fik Landet en lang ubrudt Række af Fredsaar, men Bøndernes Stilling var daarlig, og Landbruget trivedes derfor ikke, Studeudførselen tog stærkt af som Følge af Toldpaalæg, og i 1745 udbrød den ødelæggende Kvægst, der rasede i adskillige Aar. Endelig fik Ruten en Konkurrent i Paketbaaden, som 1763 blev sat i Gang mellem København og Kiel.

Alt dette hindrede, at en større Trafik kunde oparbejdes. Overfarten er derfor heller ikke bleven hyppigere — tvært imod. Den i 1660 paabudte daglige Børttur lider allerede i 1684 et lille Skaar, idet Børtten ikke mere skal afsendes paa de Dage, ridende Post overføres. I 1734 indskrænkes Børtturene til 4 Gange ugentlig, Postdagene iberegnet.

Der sejles da fra Nyborg: Søndag (ridende Post),
 Tirsdag (agende Post),
 Torsdag (ridende Post),
 Lørdag (uden Post),
 og fra Korsør: Søndag (ridende Post),
 Mandag (agende Post),
 Onsdag (ridende Post),
 Fredag (fordi der den
 Dag var flest rejsende).

Endnu i 1824 — 90 Aar efter — er disse Børt-dage aldeles uforandrede.

Dette var et afgjort Tilbageskridt, ikke blot derved, at Antallet af Sejlingsdage indskrænkedes, men ogsaa derved, at Afsejlingen maatte rette sig efter Posternes Ankomst, og derfor fandt Sted til ubestemte Tider.

Med Hensyn til Fartøjer var især Nyborg Færgelaug daarligt stillet efter Svenskekrigene. Efterhaanden tilvejebragtes dog flere Fartøjer, men disse var temmelig uensartede.

De fleste Skibsparter ejedes paa den Tid af Borgmestre og Raadmænd, hvilket snart viste sig uheldigt, da Magistraten skulde føre Tilsyn med Fartøjernes Tilstand og i det hele taget med Fartens Besørgelse. Tilsynet blev naturligvis lidet effektivt, naar Magistratens Medlemmer selv var Interessenter. Dette gav Anledning til Klager, og da der tillige fremkom Tilbud fra flere Borgere i Nyborg om at interessere i Færgefartøjerne, fik Magistratsmedlemmerne i 1709 ved kgl. Brev Tilhold om at afhænde deres Skibsparter. Dette Forhold er af nogle opfattet saaledes, at Overfarten indtil 1709 besørgedes af Magistraten, men dette er urigtigt. Det var Magistratens Medlemmer, der privat ejede Parter i Færgefartøjerne, men selve Magistraten var kun tilsynsførende.

De Fartøjer, som Nyborg Færgelaug tilvejebragte efter Svenskekrigene, var — som før nævnt — temmelig uensartede. Der var et Par Smakker paa ca. 20 Clstr. og et Par Færgejagter paa 2—3 Clstr. Disse Færgejagter var en ny Type, som ikke tidligere var anvendt. Ved senere Nybygning udvikledes Forskellen mellem Smakker og Færgejagter,

idet man søgte at forene de forskellige ældre Fartøjers Fortrin. Færgeløbskasserer Hans Nielsen i Nyborg var meget virksom for at forbedre Fartøjerne og gøre dem hensigtsmæssige. Han synes at have haft Held med sine Bestræbelser, thi i 1744 ønskede Kronprins Frederik (d. 5') at købe en i 1736 nybygget Smakke til eget Brug.

Efterhaanden fik man igen en ensartet Bestand af Fartøjer, om hvilke Betegnelserne „Smakke“ og „Færgejagt“ bruges i Flæng. Disse Fartøjers Størrelse steg efterhaanden fra 17 à 19 Clstr. til 22 à 24 Clstr., og de kunde rumme indtil 32 Heste eller 40 Stykker Hornkvæg. Der skulde som Regel foruden Postjagterne holdes 5 saadanne Fartøjer i Nyborg og 3 i Korsør samt hvert Sted 1 letfarende Sejlbaad. Som man vil se, havde Tiden siden 1660 ikke bragt Færgevæsenet stort videre; men fra 1793 gaar det kendeligt fremad, selv om der just ikke kan tales om nogen egentlig Blomstringsperiode.

Der var i de senere Aar kommen en Del Utilfredshed til Orde. Særlig Postbefordringen gav Anledning til Klager. Postvæsenet anskaffede da for egen Regning to nye Postjagter, „Mercurius“ og „Ørnen“. Disse Postjagter fik Ret til at medtage Rejsende, hvorved der altsaa blev gjort Indgreb i Færgelaugenes Eneret. De rejsende var yderst tilfredse med Postjagterne, der roses for Bekvemmelighed og Properhed. Overfarten er i det hele taget i den kommende Tid i ikke ringe Grad Genstand for Regeringens Omsorg. Dels i Plakat af 1793, der fulgte med Anskaffelsen af Postjagterne, og dels i Færgeanordningen af 1814 foreskrives bl. a., at Kahytterne og øvrige for de rejsende bestemte Steder

skal i Særdeleshed holdes rene og ordentlige og saa meget som muligt indrettes til de rejsendes Bekvemmelighed; de skal forsynes med faste og løse Senge med fornødne Madratser og med anstændige bekvemme Sæder. Paa Dækket blev anbragt Bænke. Kahyttens Bekvemmeligheder var dog kun for dem, der betalte den derfor bestemte højere Takst — „de andre“ derimod, saasom Matroser, Haandværkssvende, Bønder, Tjenere og Underofficerer, skulde opholde sig paa Dækket, eller hvor der ellers anvistes dem passende Plads. Manglede de rejsende Proviant, var Skipperen pligtig til for billig Betaling at sælge dem Brød, Smør, Øl og Brændevin samt levere dem godt Vand og — hvis det blev forlangt — en Kedel kogt Vand. Køkkentøj, Bordservice og Thetøj skulde staa til de rejsendes Afbenyttelse, Besætningen skulde vise de rejsende Høflighed og sørge for deres Bekvemmelighed, behandle deres Bagage godt o. s. v.

Det lykkedes vistnok i Hovedsagen at opnaa, hvad der tilsigtedes. Klager var vistnok i den Tid meget sjældne. Ogsaa Postbefordringen blev sikkert udført bedst muligt. Som et Eksempel paa den Ihærdighed, der udvistes for at bringe Posten frem, kan nævnes et Tilfælde fra Juli 1824. Postjagten fra Nyborg skulde overføre Brevposten fra Korsør til Nyborg. Det var høj Sø, stærk Strøm, Lavvande paa Sjællandssiden, Vinden omløbende med Tordenbyger. Postjagten, der var afsejlet Kl. 12¹/₂ Middag, kom paa Grund ud for Korsør, og Styrmanden blev da sendt afsted med Brevposten i Jollen. Postjagten kom imidlertid af Grunden, indhentede Jollen og tog atter Posten om Bord. Men Vinden lagde sig, og Styrmanden maatte for anden Gang i Jollen med

Brevposten, og endelig Kl. 10¹/₂ Aften naaede Jollen og Postjagten efter 10 Timers Sejlads samtidig til Nyborg.

Naar nogen vilde fragte et Færgefartøj, gik han til Opsynsmanden for Færgevæsenet. Hos ham bestilte man Befordring, betalte Fragten og fik et Befordringsbevis. Opsynsmanden sendte en Tilsigelses-seddel til Føreren for det paagældende Fartøj. Dette skulde være sejlklart senest ³/₄ Time efter Bestillingen. Vilde man ikke fragte et Fartøj for sig selv, men benytte Børten, gik man ligeledes til Opsynsmanden for at indskrives og faa sit Befordringsbevis. Det var en ret indviklet Sag at beregne Fragten, selv om det kun var for „en ledig Person“. Fragten for en saadan var efter Taksten af 1818: 68 Sk. om Sommeren og 86 Sk. om Vinteren. Dertil kom forskellige i Tidens Løb fastsatte Afgifter, nemlig Bropenge i Nyborg og Korsør 8 Sk., Fyrpenge 4 Sk., Skriverpenge 4 Sk. Beløbet skulde erlægges i Sølvværdi, men da der i mange Aar efter Statsbankerotten i 1814 kun var faa Metalpenge i Omløb, betaltes i Reglen med Sedler og Rigsbanktegn, der omregnedes til Sølvværdi efter Kvartalskursen. Rejsetøjet kunde man lade Dragerne — Litsenbrødrene — afhente og besørge om Bord for den fastsatte Takst. Endnu ét maatte ikke glemmes — Passet. Naar Kongerne i sin Tid forbød ulovlige Havne, var det ikke blot af Hensyn til Købstæderne og Færgemændene, eller for at Tolden til Kongens Kasse ikke skulde forsømmes, men ogsaa — som det siges i 1553 — for at „Skalke og Speiere“ ikke skulde stjæle sig gennem Landet. I 1582 blev det paabudt, at enhver — indfødt eller Udlænding — skulde have

skriftlig Tilladelse for at rejse fra Landsdel til Landsdel. Senere kom Forbud mod at overføre Betlere, Tater og Jøder (undtagen portugisiske).

I Frederik den sjettes Dage var man meget omhyggelig med at passe paa Folk. Pas, udstedt af Politivrigheden, var stadig nødvendigt for at kunne komme over Bættet. Mandspersoner over 15 Aar skulde indfinde sig personlig hos Pasudstederne; nøjagtigt Signalement blev indført i Passet, som vedkommende i Udstederens Paasyn skulde forsyne med sin Underskrift. Var man ukendt, kunde der forlanges Kaution af en kendt Mand. Ved Ankomsten til den modsatte Side af Bættet skulde Passet viseres af den derværende Politimester. Var endelig alt i Orden, maatte man se at passe Tiden. Børtten ventede ikke. I Nyborg blev der $\frac{1}{4}$ Time før Afgang ringet med én af Kirkeklokkerne, i Korsør hejstes Flag paa Skibsbroen 1 Time før Afgangen. Naar man omsider var kommen afsted, var Spørgsmaalet naturligvis: Hvorlænge vil Overfarten vare? Hvordan er Vejret? Er der Søgang? Udsigt til Søsyge? Var Vejret godt og Vinden gunstig, slap man maaske over paa 2—3 Timer; mere almindeligt var det dog, at Overfarten tog 4—6 Timer. Tidt tog det meget længere Tid. Fra 1792 haves en Beretning om en meget besværlig og bedrøvelig Overfart, der tog 37—38 Timer. H. C. Andersen lader i et af sine Eventyr en gammel Bedstemoder fortælle, hvorledes hun i 1815 som 21-aarig Pige sejlede over med Postjagten og blev opholdt, først af Vindstille og Taage og derefter af Modvind, saa at Overfarten tog 22 Timer. Kommandør Wilde, hvis Fader var Toldinspektør i Nyborg, fortæller i sine Erindringer,

at han som Dreng i Maj 1825 rejste over Bæltet med Postjagten. Den afsejlede Kl. 8 Morgen, men Vinden lagde sig, og næste Morgen laa Postjagten endnu ved Holckenhavn. Om Natten sov han under Bordet i den overfyldte Kahyt, midt imellem en Barons to fornemme Jagthunde. Først anden Dags Eftermiddag naaede Postjagten Korsør efter 32—33 Timers Sejlads. I vore Dage, da Færgen støt og roligt gaar over Bæltet paa $1\frac{1}{4}$ — $1\frac{1}{2}$ Time, er der jo næppe Tid til at blive søsyg, men forhen var det selvfølgelig anderledes, og det er ikke til at undres over, om alle mere eller mindre gode Midler mod Søsyege har fundet god Afsætning. Hos Apoteker Minck, der i Tiden omkring 1780 boede i Korsør, kunde man købe et saadant Middel. Et lille Glas kostede 1 Mark 6 Skilling og et stort Glas 2 Mark 12 Skilling. Deraf tog man hver kvart eller halve Time et efter Alderen afpasset Antal Draaber paa et Stykke hvidt Sukker. Som Middel mod Søsyege brugtes ogsaa Safran.

En Februardag i 1828 fortøjede et løjerligt Fartøj ved Skibsbroen i Korsør. Det var Dampskibet „Mercurius“, som Postvæsenet havde anskaffet til at besørge Posten over Bæltet. Fra den Tid var Smakkefarten paa Retur. 28 Aar senere, i 1856, købte Staten Færgelaugene ud, Færgejagterne blev solgt, og fremtidig besørgedes Overfarten alene med Dampskibe.

HOLLÆNDERNE PAA SPROGØ

Af

H. C. Holst (†).

Ensom og utilnærmelig ligger den lille Ø Sprogø, omgivet af Stengrunde, midt i Bæltet mellem de travlt befærdede Veje. Stenalderfolkene fandt Vej til den, samlede Skaldyr langs dens stenede Strand og hvilede sig i Læ af dens Egeskov. Fund af Stenredskaber har vidnet om deres Færden. Mennesker kom og drog atter bort. Til Tider var det Sørøvere eller andre Ufredsmænd, der fandt Tilhold paa Øen. Adam af Bremen kalder den en Sørøverrede og fortæller om, hvor vanskeligt det var at slippe forbi. Valdemar den store byggede paa den højeste Banke et Taarn, omgivet af en Ringmur af Kampesten. Saa var der ikke længere Plads for Sørøvere, og skikkelige Folk kunde søge Frelse og Tilflugt, indtil de vovede sig videre. Et Sagn fortæller, at Marsk Stig og hans fredløse Fæller satte sig fast paa Øen, udvidede Befæstningen og gjorde derfra de nærliggende Kyster usikre.

Saa fik Øen i lang Tid hovedsagelig firbenede Gæster, idet den blev benyttet til Fægang. Borgerne i Korsør fik Lov til at lade deres Heste og andet smaa Fæ gaa paa Sprogø, som andre af vore Fogeders Heste og Fæ.

Senere anbragtes paa Øen et kongeligt Stod af Heste — „fouller oc øgh“ — som halvvilde strejfedes rundt og søgte Føden, hvor de kunde bjerge den. Hestene omtales 26. Okt. 1532, da Michell Staldsvend fik Brev om, at Kongen havde givet Mester Johan Friis to af de unge Øg, som Kongen havde gaaende paa Sprogø, og 29. Febr. 1564 sendtes Brev til Lensmanden paa Nyborg Slot, Eskild Gøye, at han skulde levere Hertug Hans af Holstens Bud otte af de Øg, der gik paa Sprogø, hvilke Kongen havde givet Hertugen. 1547 fandtes paa Øen 15 Øg, unge og gamle.

Omsider blev Øen et Led i Samfærdselens Tjeneste. Det var Frederik II, som under et ufrivilligt Ophold der paa Hjemrejsen fra Kolding i Vinteren 1568—69 fik Øjnene op for dens Anvendelighed. Der maatte først og fremmest sørges for Husly samt Mad og Drikke til mulige Gæster. Saa fik Hollænderen Niels Boesen da 24. Juni 1569 Brev til Hr. Eskild Gøye, at Kongen havde undt og tilladt ham at bo og bygge paa Sprogø, og Lensmanden skulde derfor lade Hestene føre bort og slippe dem løs i Kohaven eller ved Eskebjerg, hvor han nu synes, de bedst kunde være.

Sprogø har muligvis allerede før i Tiden haft hollandske Beboere. Arild Huitfeldt fortæller nemlig, at Christian II skal have overladt Øen til nogle Hollændere, som senere flyttede til Bøtø. Om denne Bosættelse vides dog intet nærmere.

Det synes tvivlsomt, om Niels Boesen straks har kunnet slaa sig ned paa Sprogø. Hestene blev i hvert Fald næppe fjernede foreløbig; thi i Aksel Wifferts Forleningsbrev af 28. April 1571 paa Nyborg

Len staar der, at han skulde have Opsigt med Kongens Stod paa Sprogø og Romsø. 7. September s. A. fik Aksel Wiffert tillige Forleningsbrev paa Sprogø med al Nytte og Herlighed, kvit og frit uden Afgift, for den Tid, han havde Nyborg Slot i Forlening. Dog skulde han straks lade opsætte et godt Hus paa Øen og sørge for, at enhver, som kom der, Sommer eller Vinter, kunde faa Værelse i Huset og nyde nødtørftig Underholdning med Mad og Øl for sine Penge.

Om det nu var Niels Boesen eller en anden af hans Landsmænd, der blev Vært paa Øen, faar staa hen. Nogle Aar senere hen synes den at have været beboet af mindst to hollandske Familier, som i aarlig Afgift skal have svaret 3 Tdr. Smør. Aksel Wiffert har nok ikke været dem nogen ret velvillig Herre; thi 8. Decbr. 1576 skrev Kongen til Lensmanden, at Hollænderne — hvis Navn ikke nævnes — havde besøgt ham og klaget over, at Lejeafgiften af de Køer, Lensmanden havde overladt dem, var sat meget for højt, og tilmed blev de Køer, de en Gang havde faaet, ombyttede med andre. Desuden førtes der andet Kvæg og Faar til Øen, hvor de aad Græsset og ødelagde Fægangen. Hollænderne ønskede derfor Afgiften nedsat, da de ellers ikke turde blive paa Øen. For at de ikke skulde flytte derfra, bød Kongen, at Lensmanden skulde overlade dem saa mange gode Køer, som de behøvede, og disse Køer maatte ikke ombyttes; Afgiften maatte ikke sættes højere, end Hollænderne kunde taale, og fremmed Kvæg maatte ikke græsse paa Øen.

Ved kgl. Brev af 24. Juli 1580 tillodes det de Hollændere, som da boede paa Sprogø, fremdeles

at bo og ernære sig der mod en aarlig Afgift paa 10 „enkende“ Daler, som skulde leveres til Lensmanden paa Nyborg Slot. Da en af disse Hollændere, medens Aksel Wiffert havde Øen i Forlening (indtil 1579), havde bekostet Opførelsen af en Bygning, skulde denne vurderes, og Beløbet siden afkortes i hans Andel i den aarlige Afgift, indtil hele hans Udlæg var dækket. Hollænderne skulde fremdeles beflitte sig paa at bygge paa Øen, saa de kunde huse og herberge Godtfolk, om nogen nødtes til at besøge dem. Det blev ydermere paalagt dem at frede Skovene paa Øen, saa de ikke forhuggedes til Upligt i nogen Maade.

Hollænderne fornægtede ikke deres Hjemlands gode Traditioner. En vidt berejst Tysker, Samuel Kiechel, som under Isgang i Februar 1586 gjorde et Par Timers Ophold paa Øen, fortæller, at den var beboet af to hollandske Bønder, som ernærede sig af Kvæghold. Han priser deres smukke, gode og velsmagende Smør og Ost, som de satte paa Bordet for ham, og finder disse Frembringelser lige saa gode som Hollands. At der alle Vegne i Huset har været rent og propert, er sikkert hævet over enhver Tvivl. Ved Siden af Landbruget drev Sprogøs Beboere ogsaa noget Fiskeri og maaske tillige Jagt paa Fuglevildt. Samuel Kiechel fortæller, at der i Bæltet fandtes store Skarer af Vildænder („antvogl“), som man efter Sigende fangede ved at kaste Net over dem, hvorved der kunde tages mange paa én Gang.

Medens Hollænderne saaledes synes at have været udmærkede Værter for deres Gæster, overholdt de kun daarligt deres Pligt til at frede Skovene, og en af dem, Petter Pettersen, kom da ogsaa til at

undgælde derfor. Han var en af de Hollændere, som Frederik II i 1580 havde givet Brev paa Øen, og senere synes han at være bleven eneraadende over den. Frederik II var uden Tvivl velvillig stemt mod Sprogøs hollandske Beboere, og Petter Pettersen, der vel nok var noget selvraadig, vovede derfor at tage sig forskellige Friheder. Dette førte til, at Lensmanden paa Nyborg Slot, Lauritz Brockenhus, 6. Juli 1592 indsendte Klage over ham til Kongens øverste Sekretær, Christian Holck, for at have forhugget Skoven, der tillige var stærkt afgraven af Kvæget, som om Foraaret blev sluppet løs i den. Ved en Synsforretning, som Lensmanden havde ladet foretage ved 8 uvildige Mænd, var Skaden opgjort til:

Rodhugne Ege	54
Ege, som er styffued, Toppene, Bulle oc Grene udaf	321

Dertil havde Petter Pettersen uden at spørge Lensmanden om Forlov slaaet Pæle og udsat Bundgarn ved Øen. Lensmanden havde forbudt ham at have dette Bundgarn staaende, da det kunde volde Skade paa Færgeskuder og andre Fartøjer, men Petter Pettersen havde vist sig modvillig og vilde ikke agte Lensmandens Forbud og havde sagt, at han vilde søge Prinsen (Christian IV). Lensmanden mente, at der paa Øen vel kunde bo en anden, der ikke holdt saa meget Kvæg og ellers kunde søge sin Næring ved anden Brug af Skoven samt ved Fiskeri. Han har aabenbart været i høj Grad fortørnet over Petter Pettersens Optræden og har vel haabet, nu da Frederik II ikke mere var i Live, at faa ham bort fra Øen, hvad han dog ikke opnaaede. Ganske

vist udgik der den 9. Juli s. A. Ordre til Lauritz Brockenhus, at han skulde lade Hollænderen fængsle, indtil denne havde sat sikker Borgen for at ville staa Kongen til Rette; men efter at Petter Pettersen havde ansøgt Kongen om Tilgivelse, slap han for „al Tiltale og Faldsmaal“ mod at betale 40 Dtl. For Fremtiden maatte han dog ikke udsætte Bundgarn og ej heller hugge Skov uden efter Udvisning af Lensmanden eller dennes Fuldmægtig.

Derefter synes Petter Pettersen at have levet adskillige Aar i Fred og Ro paa Sprogø. Hans Søn, Johan Pettersen, fik ved kgl. Brev af 21. Maj 1608 Øen overdraget paa samme Vilkaar som Faderen. Han skulde dog tage den i Fæste af Lensmanden mod en rimelig Indfæstning. Han var gift med Mette Frandsdatter. Blandt de Gæster, som han i Tidens Løb husede, kan nævnes Christian IV, som den 19. Januar 1620 ankom fra Fyen og maatte blive Natten over, fordi der var „megen Iis i Beltet.“ Inden Viderereisen til Korsør Dagen efter betalte han 10 Slettedaler for Mad og Øl til Folkene, som havde ført ham til Øen, og desuden fik Værtinden 2 Slettedaler i Foræring. Johan Pettersen døde 15. Oktober 1635 og blev begravet i Nyborg Kirke.

Nogle Aar senere finder vi Hollænderen Hieronymus Heinrichsen (Eckleff) bosat paa Sprogø, som han sandsynligvis har overtaget kort efter Johan Pettersens Død. Under Krigen 1644—45 blev Øen hjemsøgt af Svenskerne, som udplyndrede Beboerne. Hieronymus Heinrichsen klagede herover sin Nød til Kongen, som ved Brev af 16. April 1646 bevilgede, at hans „Kvinde eller et af hans Børn forne Ø, om de hans Død overlevende vorder, for Fæste og

sædvanlig Afgift maa bekomme“. Dette Brev blev 15. December 1649 bekræftet af Frederik III. 7. Nov. s. A. blev Hieronymus Heinrichsen ved Vinding Herreds Ting dømt til at betale Korntiender til Nyborg Kirke, og han nævnes atter 17. Februar 1653; men derud over vides intet om, hvor længe han og hans Hustru levede paa Sprogø. Dog er det nok ham, det drejer sig om, naar Arent Berntsen (1656) fortæller, at Sprogø „besiddes af en Hollænder, som sig der meget rundeligen nærer af Køer, Faar og andet Kvæg samt af Avl og adskillig Frugt“.

Hieronymus Heinrichsen og hans Hustru, hvis Navn ikke kendes, havde mindst 3 Børn, nemlig:

1. Skipper Christoffer Eckleff, døbt 25. Marts 1647, død 1718, gift med Maren Mikkelsdatter, død 1701, 52 Aar gl.,
2. Hilleborg Eckleff, død 1677, gift med Borgeren Mikkel Johansen, død 1674, og Vognmand Peder Hansen, død 1677,
3. Dortehea Eckleff, død 1694, gift med Skipper Peder Madsen, som druknede paa sin Rejse til Norge (1694).

De fandt alle med Undtagelse af Peder Madsen deres Hvilested paa Frue Kirkegaard i Nyborg.

Det er ikke sandsynligt, at nogen af de her nævnte har haft Sprogø i Fæste. Derimod træffer vi i 1674 en ny Mand af Slægten, Oluf Knudsen (Eckleff), som i Kirkebøgerne føres med Tilnavnet „Sproumand“.

Lad os begive os over til Øen og tage Forholdene — som de var paa den Tid — i Øjesyn. Vi kan slaa Følge med et Rejseselskab, som agter sig over Bæltet fra Fyen til Sjælland. Der er den

hollandske Købmand Abraham van der Meersch til-
ligemed to Brødre v. Halmael, ligeledes Hollændere,
og deres Tjenere, endvidere Nyborgs Kommandant,
Oberst Cicignon, med to Tjenere, samt 6 Roerskarle
og en Styrmand, ialt 14 Mennesker, i en 6-Aarers
Baad. Det er den 23. Febr. 1674. Aaret var begyndt
med mildt Vejr, og først for en Maanedes Tid siden
slog det om til streng Frost. Klokken er halvti om
Formiddagen, da vort Selskab støder fra Land. Langs
Kysten er der aabent Vand, men længere ude er
der megen Is i hurtig Drift nordpaa. Vi lader nu
van der Meersch fortælle: „Vi kom da, som om vi
var i Grønland, hen mod den skrækkelige Drivis og
søgte at finde en Aabning. Omsider fandt vi et Sted
og roede saa ind i Isen i en aaben Rende, men det
varede ikke ret længe, inden vi blev saa omringede
af Isbjergene, at vi stod i stor Fare for at blive
klemt i Stykker. Vi fik nemlig en stor Flage svær
Is for Boven, derpaa fulgte saa svære Isbjerge i saa-
dan en rivende Drift, at de sikkerlig havde presset
os til Bunds og knust os, havde ikke Skipperen i
stor Bestyrtelse raabt: Skynd jer, skynd jer! Spring
alle op paa Isen! Det skete øjeblikkelig, og man
halede alle Mand i en Fart Baaden op paa Isen, og
umiddelbart efter trængte Ismassen paa agter mod
Baaden med saadan en Kraft, at hele Isen rystede,
slog Revner og knagede, skønt Isflagen dog var godt
tre Fod tyk, saa at vi, hvis vi havde nølet et Øje-
blik længere, sikkerlig alle havde været fortabte. Her
stod vi nu paa Isflagen og drev af Sted med vor
Baad; saa vandrede vi i Sø paa Isflagen, rystende
af Kulde og Angst, indtil vi endelig paa den anden
Side igen saa aabent Vand, saa gik det med alle

Mand for Baaden henover Isen, og saa kom vi igen i Vandet. Det varede imidlertid ikke længe, inden vi igen kom i den samme Fare, igen i Hast Baaden ud paa Isen, som vi drev af Sted med saa længe, at Aftenen allerede begyndte at falde paa med Taage, hvilket forøgede vor Angst. Vi havde imidlertid faaet den lille Ø Sprogø i Sigte, som ligger midt i Store Bælt mellem Nyborg og Korsør; den begyndte vi nu at nærme os paa Drivisen. Endelig, før det endnu var mørkt, fandt vi igen aabent Vande, saa vi skyndte os og kom velbeholdne i Land paa den lille Ø Sprogø“.

Her var af de første hollandske Beboere opført et eller to Huse. En tysk rejsende, som Aar 1600 sejlede forbi, mener at have set „et Par Huse“; en anden Tysker saa derimod i 1673 kun ét Hus samt to grønne Høje. Holger Jacobæus, som passerede i 1671, omtaler ogsaa kun ét Hus, af hvis beskedne Ydre han har efterladt os en Tegning. Nu laa der et lille Hus med et Skur i Nærheden af den store Banke. „I denne fattige Bygning“, skriver v. d. Meersch, „drog vi ind med hele vort Selskab og Bagage, medens Skibsmandskabet gik ind i Skuret. Her var vi paa fast Land, men hele Natten igennem hørte vi Isen brage med stor Gevalt mod Strandbredden og skyde sig op til hele Bjerge.....!“

Bonden eller Herren over hele denne lille Ø eller Landsby paa ét Hus (et Baratoria saa at sige, hvor Sancho Panza var Guvernør) fyrede bravt i og skaffede saa megen frisk Halm ind i Kamret, som vi alle havde nødig til Sengeleje; men forinden aabnedes Obersten sit Flaskefoder og sin Proviantkurv, og vi ogsaa vor; der var alt til fælles bedste, det var,

som om vi alle var Brødre, vi havde jo staaet de samme Farer igennem, før vi var komne hid. Vi forlystede og fornøjede os paa bedste Maade i hverandres Selskab for at glemme den udstandne Fare og lidte Besvær, og vi lavede et herligt Maaltid, baade hvad Mad og Drikke angik, og bagefter gav Hr. Obersten en vidunderlig delikat Gyldenvand, og derefter alle til Sengs i Halmen. Ude Blæst, inde Fest!“

Næste Morgen ved Daggry var v. d. Meersch af Halmen og stod snart paa Højen ved Ruinen af Valdemar den stores næsten helt sammenfaldne Taarn. Rimeligvis har Øens Beboere herfra Tid efter anden bjerget lidt Byggemateriale ligesom fra Skoven, som i 1656 var svunden ind til en lille Lund og derefter ikke omtales af nogen. v. d. Meersch tænkte vel ogsaa mindre paa at se efter Træer end paa Udsigterne til at komme videre. Til hans store Glæde var Farvandet mellem Sprogø og Sjælland næsten isfrit, og snart sad hele Selskabet atter i Baaden paa Vej til Korsør, som de velbeholdne naaede inden Middag.

Ligesom sin Forgænger maatte Oluf Knudsen paa sin udsatte Post friste den Skæbne at blive udplyndret af Svenskerne. Det var Admiral Erik Sjøblads Eskadre, som under den skaanske Krig øvede denne Bedrift 23. Maj 1677, ni Dage før den blev ødelagt i Kamp mod Niels Juels Flaade syd for Lolland.

Sprogø var i Matriklen af 1664 opført med 3 Tdr. 5 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Hartkorn, hvorefter der sandsynligvis er paalagt Fæsterne nye Skatter, som de hidtil havde været fritaget for. Det var antagelig dette, som var Aarsag til en Henvendelse fra Oluf Knudsens Hustru, Marie, til Thomas Kingo og dennes Hustru, til hvem hun havde noget Kendskab fra

deres Besøg paa Øen. Selv var Marie ikke stærk i Skrivekunsten, men en eller anden pennefører Mand opsatte for hende følgende karakteristiske Skrivelse, dateret: Sprou [ɔ: Sprogø], d. 28. Aprillj Ao. 1681:

Velædle og Velbyrdige Frue!

Eftersom Eders Velbr., da I var sidst paa vort Land, havde Lyst til Brichoste, saa fremskikkes en liden Prøve, nemlig 60 Stykker, med venlig Begæring, at de maatte optages i en god Mening. Ellers understaar jeg mig Eders Velbr. at bemøje [ɔ: ulejlige], om hun vil være saa god at melde et Ord hos hendes Kæreste [ɔ: Mand] anlangende det sidst I var paa vort Land, da Eders Kæreste [ɔ: Mand] lovede mig, at han (dersom jeg kunde fly [ɔ: skaffe] ham de forrige udgivne Friheder) vilde selv for mig til Hans Majs. supplicere, at vi de forrige Friheder, om muligt var, skulde erlange, hvilke for^{ne} forrige Friheder herhos fremskikkes, om det var muligt, at han vilde have os i Hukommelse. Thi tilbyder vi allerydmygeligst Hans Velbr. derfor hans Møje at contentere [ɔ: tilfredsstille] og hvad som ikke kan ske med Penge, det skal vi Natten med Dagen med vore ydmyge Bønner daglig have i Hukommelse. Imidlertid indeslutter jeg Eders Velbr. med ganske Familie under den højstes Protection trolig vil have befalet, forbliver Eders Velbr.

pligtskyldigste Tjenerinde

Herunder satte „Marie Ole Knudsens“ egenhændig sit Navn, hvorefter Brevet forsynedes med følgende Udskrift: „Dend welædle, høylærde og høyærværdige Gudss Mand M. Thomass Kingo, Superintendent offuer Fyenss Stiff, dette hans Kieriste ydmygeligst

tilstillet“. Bilagt med Frederik III's Brev af 15. December 1649 og ledsaget af de 60 Brick-Oste, den liden Prøve, som Marie vel nok har tillagt en ikke ringe Overtalelsesevne, afgik Skrivelsen derefter til Odense. Resultatet af denne Henvendelse kendes ikke. Maaske var det den, der bevirkede, at Kongen 20. November 1694 fritog Gaarden paa Sprogø for alle Skatter og Paalæg, men da boede Oluf Knudsen ikke længere paa Øen.

Ret mærkeligt er det, at ikke Oluf Knudsen, men derimod hans Hustru, skriver til Kingø. Dette i Forbindelse med den Omstændighed, at Brevet fra Frederik III er i deres Besiddelse, kan tyde paa, at ogsaa Marie Oluf Knudsens var en Datter af før nævnte Hieronymus Heinrichsen og saaledes retmæssig Arvtager til Øen. Denne Antagelse bestyrkes yderligere deraf, at Oluf Knudsens ældste Søn (døbt 1675) hed Hieronymus. Foruden denne Søn fødtes i Hjemmet paa Sprogø følgende Børn: Maren (døbt 1677), Christoffer (døbt 1681), Anna (døbt 1687) og Hilleborg (døbt 1691). Navnene viser Slægtskabet med Hieronymus Heinrichsen, og der kan næppe være Tvivl om, at en af Døtrene (hvad enten det nu var Maren eller Anna) var opkaldt efter dennes Hustru, hvis Navn derfor antagelig har været Maren eller Anna.

Ikke længe efter den yngste Datters Fødsel forlod Oluf Knudsen med sin Familie Sprogø og flyttede til Bøtø paa Falster. Han var den sidste Hollænder paa Sprogø. I omtrent 120 Aar havde Øen været beboet af Hollændere, og i al den Tid var der vistnok sørget godt for de rejsende, som gæstede den.

HVEM VAR DRONNING DAGMAR?

EN HISTORISK REDEGØRELSE

Af

Povl Hansen.

Men mange Dage er siden rundne,
fast syv Aarhundreder er forsvundne;
de store Aander er farne hen,
i Muld sank Valdemar og hans Mænd.

Saaledes slutter Ingemann sit herlige Digt om Valdemarstiden; og de Ord kan jo ogsaa godt passe paa den Side af det berømte Tidsrum, som særlig vender imod Dagmar.

Hvem er da egentlig den Kvinde, om hvem der bølger som en Strøm af Middelalderens fineste og skæreste Poesi?

Ja, i lange Tider satte dette Spørgsmaal vore lærde i den største Forlegenhed. Ingen syntes med Sikkerhed at kunne besvare det; alle historiske Holdpunkter gled ligesom bort mellem Fingrene paa én, naar man prøvede at løfte det Slør, der laa over hendes Barndom og Ungdom.

Tre lærde slaviske Historikere har i den nyere Tid anstrengt sig for at anvise hende sin Plads i den bøhmiske Kongeslægt, men alle uden Held.

Sagen var, at i Husiter-Krigen gik de bedste Kilder til den Tids Historie til Grunde, og Underret-

ningerne om Dagmars Far og nærmeste Slægt var fra da af yderst sparsomme.

Tre forskellige bøhmiske Konger og en mærisk Hertug blev efterhaanden af de forskellige Granskere nævnt som hendes Fader.

Fra Danmark og danske Kilder fik man ingen Oplysning; thi dér hedder det altid blot dette, at hun var Datter af Kongen i Bøhmen; men hans Navn nævnes ikke.

Alligevel fandt man omsider ud af Vilderedet ved Hjælp af en gammel Klosterkrønike fra Augustinerklostret Petersberg ved Halle. Krøniken er skrevet af en Præst, Conrad, i første Halvdel af det 14. Aarhundrede. Denne Krønikes Oplysninger om Dagmars Byrd anses nu for at være den eneste paa-lidelige, man ved om den Ting.

Man faar da at vide, at Dagmar var en Datter af Kong Otakar den første af Bøhmen og hans Dronning Adela.

Dermed kan vi altsaa anvise Dagmar sin Plads paa de berømte bøhmiske Kongers, „Premyslidernes“, Stamtræ.

Det var i det 6. Hundredaar, at slaviske Stammer indvandrede til Bøhmen og dér fik Navnet Czecher. Aar 620 oprettede de et selvstændigt Rige, der dog atter senere i et Par Hundrede Aar var delt i flere mindre Hertugdømmer. I et af disse regerede i Følge Folkets Sagnhistorie en Hertug Krok. Han boede paa Slottet Wyscherad ved Moldauflodens Bred; og der boede ogsaa hans højtberømte Datter Libussa, som skal have hentet en ung Mand „lige fra Ploven“ og gjort ham til sin Husbond. Denne Mand hed

eller kaldtes Premysl, d. e. den aandfulde eller opfindsomme.

Fra disse to stammer „Premyslidernes“ Slægt. Omkring deres Borg lagde sig en hel Del Huse; det blev den første Begyndelse til Landets Hovedstad, „det kongelige Prag“, eller rettere: Praha.

I Aaret 894 kom Bøhmen under Tysklands Overhøjhed, og omtrent paa samme Tid blev den første Hertug af Premyslidernes Slægt døbt, hvorefter Kristendommen vandt hurtig Indgang blandt Folket. Senere ophøjedes Landet til et Kongedømme; men Kongetitlen blev dog først varigt vundet af Dronning Dagmars Fader, Kong Otakar I (1174—1230).

Hans Efterfølger „den kongelige Minnesanger“ Venceslav (Dagmars Halvbroder) og dennes Søn, Otakar II, bragte Praha til en aldrig anet Blomstring. Store Pragtpaladser, Kirker og Klostre i Mængde rejste sig overalt, og endnu den Dag i Dag er Praha en af de Byer i Europa, der besidder den rigeste Bygningskunst fra gamle Dage. Dagmars Slægt kom saaledes til at spille en lignende fremtrædende Rolle i Bøhmen som Valdemarerne i Danmark. Ogsaa Bøhmen blev en af den Tids Stormagter. Otakar II's Sønnesøn, Venceslav III, blev 1306 myrdet; og med ham uddøde Premysliderne.

Oppe paa en fremtrædende Klippe i den ældste Bydel af Praha findes en mægtig Ruin. Den kaldes endnu i Folkemunde „Libusschens Slot“. Rimeligvis har vi da her Stedet, hvor Dagmars Barndom er henrunden. En Mængde Sagn knytter sig til dette Sted og meget af Bøhmens Historie.

Kommer man op gennem den Fæstningsmur, der endnu hegner den gamle Ruin, har man den herlig-

ste Udsigt, især til den Side, der vender ud mod Floden, der ruller sine Bølger halvandet Hundrede Fod dybt nede under en.

Langs Flodens Bredder ligger udbredt for én den gamle ærværdige Stad med sine Lysthaver, sine Kirker og vældige Pragtpaladser. Det hele omringet af lyse, skovklædte Bjergaase. Henrivende!

Med dette vidunderlige Billede for Øje maa Dagmar være vokset op under sin Barndom paa Wyscherad, d. e. „Højenes Slot“.

Nu er det berømte Slot forlængst sunket i Grus; det gik som saa meget andet stort og herligt til Grunde under Trediveaarskrigens Ødelæggelser.

Dronning Dagmars Fader, den bøhmiske Konge Otakar I af Premyslidernes Slægt, fulgte saa Aar 1174 sin Fader paa Tronen. Han maa den Gang have været meget ung, eftersom han først døde 1230. Omtrent 4—5 Aar efter Tronbestigelsen giftede han sig med Adela (i Bøhmen skrives Navnet: Abda). Hun var fra det tyske Markgrevskab Meissen og Datter af Markgreve Otto den rige og Dronning Hedevig. Ogsaa hun stod i sin Ungdoms første Vaar.

Otaker søgte saaledes sin Brud fra det Tyskland, hvor ogsaa hans Moder, den skønne og højt dannede Judith fra Thüringen, havde haft hjemme.

Slægten vedblev da ogsaa senere at holde sig i levende Forbindelse med tysk Kunst og Aandsliv.

Det nygifte Par, Otakar og Adela, var langt ude i Slægt med hinanden; deres Oldeforældre havde været Søskende.

Efter hvad Otakar senere oplyser, maa Brylluppet have foregaaet i stor Hemmelighed. Der blev ikke

opsat nogen Ægtepagt, og hverken hans eller hendes Slægt vidste noget derom, før det var en Kendsgerning. Meget tyder paa, at Otakar var en lidenskabelig Natur, og i dette pludselige og hemmelige Bryllup møder vi denne Naturs første Udslag.

Nu havde imidlertid Pave Innocens III den Gang forsøgt at hævde, at Ægteskab mellem beslægtede i indtil syvende Led var mer eller mindre Blodskam, og som Følge deraf fik da ogsaa de unge Ægtefolk nedlagt en Indsigelse imod deres Forening; men Otakar brød sig ikke derom, og der blev da heller intet foretaget fra Pavestolens Side for at opløse Forbindelsen.

Det vilde sikkert ogsaa have været let at skaffe det høje Ægtepar en pavelig Tilladelse, om det havde vist sig nødvendigt.

Ægteparret synes nu at have tilbragt en Række af Aar i Fryd og Glæde ved hinandens Side. Børneflokken vokser; den tæller nu tre Døtre og en Søn. Blandt disse Børn er da ogsaa den senere danske Dronning. Paa „Højenes Slot“, Wyscherad, traadte hun sine Børnesko i Kredsen af sine Søkende.

Og saaledes gaar omtrent tyve Aar siden hin Bryllupsdag, da Adela flyttede fra Meissen til Praha.

Men saa skifter Billedet pludseligt Udseende; de glade og lykkelige Dage er forbi, og Sorg og Ufred holder sit Indtog paa „Højenes Slot“.

Kong Otakar forskyder sin Dronning under Paaskud af, at hans Samvittighed ikke tillader ham et fortsat Samliv, da de er i Blodsslægtskab.

En Domstol eller et Understøttelsesnævn blev nedsat. Det er Bøhmens højeste Præsteskab med Erkebisp Daniel i Spidsen, der skal afsige Kendelsen.

Otakar indkalder som Vidner syv af sine Baroner, og efter aflagt Ed vidner de, at de kongelige Ægtefolk var beslægtede i fjerde Led, og at Ægteskabet saaledes var baade ugyldigt og usædeligt.

Adela kæmpede for sin Ret og besluttede selv at føre sin Sag for de høje Dommere; men da hun ankom til Retssalen, blev Indgangen spærret for hende af væbnede Mænd, og hun maatte vende om med uforrettet Sag og uden ført Forsvar tage imod Dommen. Den lød paa, at Ægteskabet af nævnte Grund var ugyldigt og hermed ophævet.

Den ulykkelige Kvinde forlod da det Sted, hun hidtil havde anset for sit Hjem, og rejste tilbage til Barndomshjemmet i Meissen.

Her var imidlertid sket store Forandringer, siden hun rejste derfra. Hendes Forældre og hendes ældste Broder var alle døde, og en yngre Broder, Diderik, var nu efter store Trængsler bleven Markgreve. Denne ædle men haardtprøvede Mand tog broderligt og kærligt mod sin ulykkelige Søster og hendes Børn, der alle havde fulgt hende i Landflygtighed.

Den troløse Kong Otakar havde umiddelbart efter Skilsmisdommen giftet sig igen med Kong Belas Datter af Ungarn, Prinsesse Constantia; og her er vel da Forklaringen til Kongens Handlemaade overfor Dronning Adela: Den ungarske Prinsesse havde optændt den lidenskabelige Attraa, og nu vilde han for enhver Pris eje hende.

Det fortælles, at Constantia skal have næret store Betæneligheder ved at blive hans. Men Kongen forstod ogsaa her at faa Hindringerne ryddet til Side. Hun blev beroliget ved de høje Prælaters ivrige

Forsikringer om den foretagne Skilsmisses afgjorte Gyldighed.

Hun fødte Otakar flere Børn; et af dem, Sønnen Venceslav, fulgte senere Faderen paa Tronen. Han bar Tilnavnet „den kongelige Minnesanger“; et andet, Datteren Vilhelmine, tilbragte sine sidste Aar i Milano. Ligesom Broderen ansaas hun for at være i Besiddelse af Datidens højeste Dannelse og skal endog stærkt have præget sin Samtids Aandsliv der i Norditalien.

Hvad nu den forskudte Dronning angaar, da henvendte hun sig efter sin Hjemkomst straks til Paven i Rom, som jo den Gang ansaas for en Slags Højesteret i alle deslige Sager. Broderen, Markgrev Diderik, var hende en trofast Støtte i de trange Aar, som nu fulgte. Han havde fulgt sit fromme og eventyrlige Sind og draget med paa et af de store Korstog. Undervejs havde han faaet Bud om, at hans Fædrene-Trone var blevet ledig, og han var da vendt hjem, kort før Søsteren i Aaret 1199 med sine Børn tyr til hans Hjælp.

Samtidig med, at Adela nu indskød sin Sag under Pavens Dom, søgte Otakar samme Sted hen for at faa pavelig Bekræftelse paa sit andet Giftermaal og „Syndsforladelse“ for sit første Ægteskab med hans Slægting.

Det var den anden navnkundige Skilsmissesag, som Paven netop i disse Aar havde til Afgørelse. Den første angik den franske Kong Phillip d. 2. August og hans Dronning, den skønne Prinsesse Ingeborg af Danmark — Valdemar Sejrs Søster.

Det saa i Begyndelsen ud til, at Paven med Iver vilde tage sig af begge de saa skammeligt foruret-

tede Kvinder; men snart trak begge Sager i Langdrag, og ingen af dem synes at skulde naa til en Afgørelse. Dette skete dog alligevel for den danske Prinsesses Vedkommende. Efter en vidunderlig Udholdenhed og lige saa beundringsværdig Kamp sejrede Ingeborg og indtog atter med Ære sin Plads ved Kongens Side paa den franske Trone.

Men for Adela gik det anderledes. Paven lod sig aabenbart lede af politiske Hensyn og undlod at fælde Dom. Aar gik efter Aar. Vel skrev han netop i disse Dage til Kong Filip: „Se nu, hvorledes Bøhmens Fyrste tager Lære af dig, idet han ogsaa har forladt sin lovlige Hustru og paa lignende Maade ikke frygter for at tage en Horkvinde til sig“. Men alligevel skred han ikke til en Afgørelse. Den mægtige bøhmiske Konge og hans Svogre, Kongerne af Ungarn, var nemlig ikke til at spøge med.

Adela forstod omsider, at hun lige saa godt kunde opgive sin Sag som tabt, og hun henvendte sig nu til sin Broder og bad ham hjælpe sig med at anlægge et Cistercienserkloster i Meissen. Han efterkom hendes fromme Ønske, og i dette Kloster henlevede hun saa sin sidste Tid i Stilhed og Fred efter sit urolige og omtumlede Liv.

Hun døde den 1. Februar 1211, godt et Aar før hendes Datter, Dronning Dagmar i Danmark.

Den gamle Krønike fra Petersberg-Klosteret ved Halle fortæller os, at Dronning Dagmar havde tre Søskende: To Søstre og en Broder. Den ene af Søstrene blev gift i Bajern med en Grev Henrik. Dette Ægtepars to Børn døde begge barnløse, det var

saaledes den samme Skæbne, der overgik Slægten i Bajern som Slægten i Danmark.

Efter Dagmars Søsters Død indgik hendes efterlevende Mand nyt Ægteskab, og Efterkommerne deraf findes endnu i Bajern.

Ophævelsen af Ægteskabet mellem Dronning Dagmars Forældre Otakar og Adela medførte tillige Ophævelsen af en Troløvelse, som allerede tidligere var sluttet mellem en af deres Døtre og en østrigsk Hertug. Bejleren ønskede ikke at blive draget med ind i dette sørgelige Forhold, men søger pavelig Tilladelse til at bryde med sin Forlovede. Denne Tilladelse fik han.

Det var da rimeligvis denne Søster, hvis Navn enten var Oda eller Irmegard, der en Del Aar senere gik i Gernrøde Kloster ved Harzen. Dette skete dog først, efter at baade Moderen, Søsteren Dagmar og sidst ogsaa hendes Morbroder, den ædle Markgreve Diderik af Meissen, var død (1221).

Opholdet ved Hoffet i Meissen, hvor Markgrevens Enke Jutta og hendes to smaa Sønner sad tilbage, tabte nu sin Tiltrækning for Prinsessen, og hun besluttede da i sin forladte Stilling at indtræde som Nonne i det Kloster, hvis Forstanderinde var hendes Moders Søskendebarn.

Den bøhmiske Prinsesse opnaaede her saa stor Berømmelse, at hun senere blev valgt til Forstanderinde, ja, blev endog efter sin Død tilbedt som Helgeninde.

Det er fornøjeligt at vide, at Danmarks folkelige Helgeninde Dronning Dagmar havde i sin Søskeneflok en *kirkelig Helgeninde*. Det er aabenbart Moderens fromme og blide Sind, der gaar i Arv til hendes

Døtre. Det er ikke for ingen Ting, at den danske Folkevise lader Moderen give Dagmar de gode og herlige Raad med op til Danmark.

Dagmars Broder Wratislav, eller Bretislav, voksede ligesom sine Søstre op ved Hoffet i Meissen. Af en Række gamle Diplomer kan man se, at han har opholdt sig der i det mindste til Aar 1224. Hans senere Skæbne er ukendt. Hele den Tid, vi kan følge ham, ser vi ham travlt optaget af igen at vinde tilbage det Rige, han var Arving til, og mere end én Gang var han paa Vej til, at det skulde lykkes, men hver Gang glippede det; han blev aldrig Bøhmens Konge. I disse uhyggelige Stridigheder med sin Fader trak han bestandig det korteste Straa trods al mulig Støtte fra Morbroderen og et stort Parti blandt Fyrsterne i det stærkt splittede Tyskland.

Af de fire Søkende er der endnu tilbage at nævne hende, der blev Danmarks Dronning. Ligesom hendes Søkende voksede hun op i Morbroderens Gaard, og den blev i seks Aar hendes andet Hjem. Det kunde dog næppe kaldes nogen lykkelig Tid for hende; men gennem de trange Dage og bitre Oplevelser er det, som alt det bedste og ædleste i hendes Sjæl folder sig ud. Den Modgang, som knækker de svage Sjæle, styrker kun og lutrer de stærke.

Dronning Dagmar er da ikke hentet fra Bøhmen, som Folkevisen melder, men fra Morbroderens Hjem i Meissen. Dagmar kommer ikke fra et lykkeligt Hjem, men fra et bundløs ulykkeligt. Det har ikke været den gamle Digtets Opgave at fortælle noget, som alle den Gang godt vidste, men han vil med sin Poesi skabe Dagmar et Hjem, som hun efter hans Mening burde have haft det, den elskede Dronning.

Ogsaa hendes Navn har der hersket stor Usikkerhed om. Snart kaldes hun Margareta og snart Dagmar. Det er dog nu tilfulde oplyst, at hun fra sit Hjem maa have haft to Navne, saaledes som det paa den Tid var kommen i Brug: Et kirkeligt, Margareta, og et folkeligt, Dragomir. Det er da dette sidste Navn, der her i Danmark omformes til Dagmar, d. e.: Dagens Mø, den lyse, straalende Kvinde. Der er sagt om dette Navn, at det er „den første folkelige Digting om Kong Valdemars Hustru“. Der maa sikkert have været noget i hendes Udseende og hendes Maade at være paa, som har fundet sit Udtryk i dette skønne Navn.

Mærkelig nok var man i lang Tid uvis om Navnets Betydning. Nogen mente, det maatte betyde Dagens Mo'r (Moder), Morgenrøden. Den lærde G. L. Baden fremsatte dog den morsomste Forklaring: „Uden Tvivl“, skriver han, „har dette Øgenavn samme Oprindelse som „Atterdag“, Dronning Margareta har, naar hun mødte Landets Koner, ventelig tiltalt dem med det gode, gamle danske: „God Dag, Mor!“

Først N. M. Pedersen forklarer det rettelig som Dagens Mø (Mø = Maar); egentlig burde det skrives: Dagmaar.

Navnet er som sagt ikke et Øgenavn, men en Omformning af det bøhmiske Folkenavn Dragomir, d. e. den fredsæle.

Det er det Navn, vi træffer i Premyslidernes Slægt, og det er da let forstaaeligt, at Kong Otakar har faaet Lyst til at give sin Datter det Navn, som en af hans Stammødre havde baaret. Det er endnu i Brug i Bøhmen.

Hvorvidt Anders Sørensen Vedel har kendt Navnets Betydning, er vel mere end tvivlsomt, men saa meget mærkeligere er det, at da han til den gamle Folkeviser om Dagmar vilde føje et nyt Vers, da kom det netop til at udtrykke, hvad der laa gemt i hendes bøhmiske Navn: „Hun kom uden Tynge, hun kom med *Fred*“ o. s. v.

At hun ikke kom til at bære sit Hjemlands Navn heroppe hos os, kom vel dels af, at det var vanskelig at udtale, og dels, at man ikke kunde knytte noget Begreb eller Tanke til det uforstaalige, fremmede Ord.

Først, da det ved en lille Omdannelse kom til at lyde som Dagmar, kunde man faa Indhold deri, gennem netop det Indtryk, som den ny Dronning gjorde paa sit Folk: Den lyse, den straalende og milde.

Det kan endvidere oplyses, at det er Vedel, der i Viserne om Dagmars Komme til Danmark selv har indføjet alle de Stednavne, som der forefindes, og hvormed vi er bleven vant til at tænke os Dagmar landsat paa Manø eller ved Ribe.

Maaske kan det tænkes, at Vedel under sit Ophold i denne Stad kan have truffet mundtlige Overleveringer herom, som naturligvis ogsaa godt kan være rigtige, uden at man ellers andet Steds fra kan skaffe noget Bevis derfor. Historisk set véd vi intet om, hvor Dagmar kom ind i Landet, og hvor hendes Bryllup stod.

Heller ikke véd vi Grunden til, at Valdemar Sejr valgte sin Brud paa dette fjerne Sted. Ingemann lader i sin berømte Roman Valdemar se et Billede af Dagmar, og dets Dejlighed lod ham tage Beslutning om Bejlerfærden. Ja, dette har Ingemann Lov

til som Digter; men Historien ved intet om Grunden, kun tyder alt paa, at det var politiske Hensyn, der her gjorde sig gældende.

Valdemar Sejr var ved sit Giftermaal en Mand paa 36 Aar. Hans Liv var ikke pletfrit; han havde tidlig en Søn, Niels, med en ukendt Kvinde. Han havde en Gang før været trolovet — oven i Købet med et Barn paa 7 Aar — en tysk Prinsesse Marie. Da hun imidlertid ved sin voksne Alder „slog op“ med den danske Konge, brugte han sin Frihed til at indgaa Forbindelse med Dagmar.

Gaar vi uden for Folkevisens Omraade, da er det forbavsende, saa lidt der er os historisk overleveret om den folkekære Dronning; det er saa godt som intet. Vi ved, at Valdemar Sejr Aaret efter Brylluppet løslod sin og Danmarks fangne Fjende, den troløse og forræderiske Biskop Valdemar, af Søborg Statsfængsel. I 13 Aar havde han været Kongens Fange, efter at han var taget med Vaaben i Haand mod Konge og Fædreland. Ingen tænkte sig blot Muligheden af, at han nogen Sinde atter vilde faa sin Frihed; at dette alligevel skete, tilskrev man nu — og muligvis med Rette — den fromme Dronning.

Endvidere ved vi, at Dagmar fødte Valdemar en Søn, Valdemar hin unge. Aaret for hans Fødsel er vanskelig at bestemme; men det maa enten have været Aar 1206 eller 1209.

Derimod kan vi med temmelig Sikkerhed sige, at Dagsmars Død 1212 ikke skyldes Barnefødsel; naar Folkevisen fortæller dette, da maa det rimeligvis være Bengers Død i Barselseng, der ved Visens Fremkomst en Menneskealder senere er bleven overført paa Dagmar.

Om Valdemars og Dagmars ægteskabelige Forhold vides overhovedet intet.

Efter Dronningens Død den 24. Maj 1212 jordfæstedes hun i Valdemarernes Gravkor i Mariekirken i Ringsted foran Valdemar den store og hans Dronning, saaledes at den efterlevende efter sin Død kunde finde en Plads ved hendes højre Side.

Spørgsmaalet om, hvor det var, Dagmar døde, lades ogsaa ubesvaret af de paalideligere Kilder. Kun den poetiske Folkevise nævner det, men saaledes, at der i de forskellige Opskrifter og Viser ikke nævnes det samme Sted.

I de ældste trykte Eksemplarer af Visen om Dronning Dagmars Død har Vedel brugt Formen Ribe.

Her døde Dronningen, mens Kongen paa Skanderborg modtog Budskab om hendes Sygdom. Men dette „Skanderborg“ findes ikke i de oprindelige nedskrevne Viser; det har Vedel paa egen Haand vilkaarlig indsat i Stedet for det „Gullandsborg“, han forefandt i sin haandskrevne Tekst. Som Historiker kan Vedel skønne, at Gullandsborg ikke kunde være det oprindelige Navn, da Gulland først under den senere Valdemar (Atterdag) kom under Danmark. Ser vi nu nærmere efter det Haandskrift af Visen, som har Ribe og Gullandsborg (Svanning), saa skønnes let, at heller ikke disse Navne passer; for Visen lader Kongen paa sit Ridt komme til Ringsted. Hermed stemmer da ogsaa det andet gamle Haandskrift (Anna Basses), der lader Dagmar ligge syg i Ringsted og Kongen opholde sig i Ribe. Hertil svarer ogsaa Omkvædet i alle Haandskrifterne, hvor det

hedder: „Udi Ringsted hviles Dronning Dagmar“. Hun var paa Vej over til Kongen, men bliver syg i Ringsted; der hviles hun, og der fandt hun Fred. Kongens navnkundige Ridt gaar da fra Ribe til Ringsted, hvor saa — mellem de to Ægtefæller — det Møde fandt Sted, som vor Middelalders skønneste Poesi har udødeliggjort.

Da Kong Frederik VII. for et Par Menneskealdre siden lod Kongegravene i Ringsted genaabne, viste sig de fleste af dem at være i god Behold, ligesom man ogsaa fandt de fleste Skeletter mer eller mindre velbevarede. Man kunde saaledes maale Valdemar Sejrs Skelet og fandt, at han maa have været 71 $\frac{1}{2}$ Tomme høj.

Kun to af Gravene var forstyrret — som det synes af senere Gravbygning dér paa Stedet. Den ene af disse Grave var Valdemar hin unges (Dagmarsønnens) og den anden var netop Dronning Dagmars.

Da Dækstenene af sidstnævnte Grav var fjernet, saas det indre af Graven, men med aldeles forstyrret Indhold; der var Jord, Grus, Sten og andet Fyld, men intet Spor af Liget.

Man har imidlertid en gammel Efterretning om, at der indtil Midten af det 18. Hundrebaar var et Skab i Kirken, hvori der opbevaredes en Hovedskal, som man foregav at være Dronning Dagmars. Den er nu forsvundet, uden at nogen ved, hvor den er blevet af. Hun, der kom „med Fred“, fik ikke Lov at hvile med Fred i sin Grav her hos os. Flere Omstændigheder tyder paa, at Dagmars Grav i Slutningen af det 17. Hundrebaar har været aabnet og undersøgt.

Graven blev nu rensat og atter tillukket.

I Museet for nordiske Oldsager i København gemmes dog et Minde, det eneste synlige, vi ejer om Dronning Dagmar: Et Reliquekors, som man mener skal være optaget af Dagmars Grav, da den omtalte Gravbygning foregik der paa Stedet i 1696. Korset er prægtigt smykket med Celleemaille paa Guldgrund og viser paa den ene Side Kristus paa Korset og paa den anden Side i Midten og paa Korsarmene Jomfru Marie og tre Helgener.

Korset er af byzantinsk Arbejde og maa være fra det 9. Hundredaar. Der er da Rimelighed for, at Dagmar havde haft dette Smykke med sig fra sit Fædrenehjem, hvis Forbindelse med den gamle, græske Kejserstad og Landene Øst paa aabenbart den Gang har været ret levende. Hvem ved, om ikke dette prægtige Smykke, som har prydet Dronning Dagmars Bryst, maaske har været et Stykke Arvegods i hendes Fædreneæt, et Slægtsklenodie, som Premyslidenes Kvinder kanske i Aarhundreder har baaret.

— Ja, saaledes tror jeg, den ædruelige, historiske Skildring af Dronning Dagmars Livsskæbne omtrent vil komme til at forme sig. Men om denne Kvinde-skæbne er det saa, at vor Folkedigtning slynger sit brogede Slør, løfter den op i Poesiens straalende Verden og lægger Kærlighedens evige Guldglans derover. Hvorfor, spørger vi, hvorfor har denne Poesi netop valgt Dagmar til sin Heltinde? Er dette sket rent uvilkaarligt og tilfældigt, eller har der virkelig hos denne Kvinde været det, der — skjult for Historikernes Øjne — har givet hende Ret og Adkomst til den Plads, Folkevisen anviser hende, nærmere ved det danske Folkehjerte end nogen anden

Kvinde eller Mand saa langt vort Minde rækker tilbage?

Ja, herpaa kan sikkert intet paalideligt Svar gives, men meget kan dog tyde paa, at Visen — Folkepoesien — har haft sine gode Grunde for sig, naar den af Dagmars' Livsskæbne skaber og fremstiller det højeste og ædleste Kvindeideal, Danmarks Middelalder har frembragt, former Optrin efter Optrin, der gennemstrømmes af uddelig Poesi.

Overfor dette Ideal af en dansk, kristen Kvinde har Slægt efter Slægt bøjet Knæ i dybeste Ærbødighed, og har atter og atter kendt det for gyldigt. Vel, lad da ogsaa os, der hører til den senere Slægt, gøre det samme; vi gør det, idet vi slutter med det Vers, Vedel henved fire Hundrede Aar efter Dagmars Død føjede til den gamle oprindelige Visetekst om Dronning Dagmar:

Hun kom uden Tynge, hun kom med Fred,
hun kom goden Bonde til Lise;
havde Danmark altid slig Blomme i Bed,
det skulde dem ære og prise.

SLAGELSE LATINSKOLE

At
Henny Glarbo.

Den gamle Latinskole i Slagelse staar i den almindelige Bevidsthed først og fremmest præget af Ingemanns Skildring i sine Livserindringer, hvori Rosenkildes Gavtyvestreger spiller en Hovedrolle, og af H. C. Andersens Fortælling om alle de aandelige Lidelser, han undergik her under Rektorens haarde Scepter; men Skolen fortjener dog nok at faa sin Historie taget op til en mere uvilddig Bedømmelse end den, Digterne giver paa Baggrund af deres Barndoms-erindringer.

En Skoles Liv tager sig højst forskelligt ud set fra de Synspunkter, der anlægges af Rektorer, Lærere, Forældre og Elever. For at faa det rette Billede frem, maatte den egentlig betragtes med alle disses Øjne. Det er naturligvis ikke muligt at skaffe Materiale til en saa alsidig

Bedømmelse fra gamle Dage, men her skal gøres et Forsøg paa at kaste nogle Strejflys over Skolens Historie gennem Tiderne.

Skolens Arkiv er kun nogenlunde velbevaret for de sidste c. 100 Aar af dens Tilværelse; forud for 1740 findes kun enkelte spredte Ting. I et Skoleprogram fra 1770'erne forsøgte Rektor Rhud at give en Udsigt over Skolens tidligere Historie. Dette Program er ikke bevaret, men det er benyttet af Rektor Quistgaard til en Fremstilling af Byens og Skolens officielle Historie, som er trykt i Skoleprogrammerne for 1831, 1832 og 1835.

Hvor langt tilbage i Tiden, Slagelse Latinskole har eksisteret, kan ikke efterspores. Først efter Reformationen omtales den i vore Kilder og da som en allerede bestaaende Skole. Kongerne Christian III, Frederik II og Christian IV følte som bekendt deres Ansvar overfor Undervisningsvæsenet som en Forpligtelse, de havde taget i Arv fra de ophævede Klostre. Oprettelsen af Sorø og Frederiksborg Skoler, Stiftelsen af Kommunitetet og Regensen og Kirkeordinansens Bestemmelse om Skolerne (1557) bærer Vidnesbyrd herom; ogsaa Slagelse Skole nød godt af denne Ansvarfølelse.

Ved en Fundats af 1551 skænkede Christian III Heininge Sogns Kongetiende til Skolemesteren i Slagelse, og den 14. Juli s. A. skrev han til Borgmester og Raad i Slagelse, at de maatte nedtage den øde Kirke, som kaldtes Vor Frue Kirke, og bruge Stenene til Sognekirkens, Præstegaardens, *Skolens* og Raadhusets Bygninger. Iøvrigt var det navnlig af det indtagne Klostergoods, Kongerne ydede Skolerne Støtte; for Slagelse Skoles Vedkommende af Antvorskov

Klosters Gods. Den 10. Juni 1587 skriver Kongen, at der paa Slottet [Antvorskov] „en Tid lang udi fremfarne Lensmænds Tid haver været holdet fire Skolepersoner paa Kost“. Udtrykket „en Tid lang“ gaar sikkert tilbage til henimod Reformationstiden, thi allerede i 1580, da Klosteret endelig blev helt overladt til Kongen, fastsattes det i Forleningsbrevet til Peder Reedtz, at Hospitalsforplejningen, og derunder Skolepersonernes Bispising, skulde flyttes til Almindeligt Hospital i Slagelse. 12 Personer fra Skolen, der iblandt enten Skolemesteren selv eller en Hører, der kunde føre Tilsyn med de andre, skulde have deres Underhold paa Hospitalet; men der maatte ikke bruges Fetalje i Overflod eller gaa noget til Spilde, føjedes der til.

Den 24. Oktober 1585 blev Hospitalets og Skolens Bestaaen endelig sikret ved en stor Foundation af Jordegods og Tiender, som lige til vore Dage har dannet Grundlaget for Slagelse Hospitals Formue. I denne Fundats fastsattes Antallet af Skolepersoner, der skulde have deres Kost i Hospitalet, til 24, nemlig: Hospitalsprædikanten, der foruden Kosten skulde have 30 Daler i Løn om Aaret, Skolemesteren og to Hørere, hvis de ønskede det, samt 20 Disciple. De skulde have to Maaltider om Dagen, Kl. 10 om Formiddagen og Kl. 5 om Eftermiddagen, med 3 Retter Mad og en Pot Øl pro persona til hvert Maaltid; dog skulde Prædikanten og Skolemesteren have saa meget Øl, de behøvede (een Pot ansaa altsaa for knebent!) Hver Discipel maatte faa Kosten i 6 Aar, og man maatte ikke optage ham, før han kunde sin Donat (d. v. s. sin Begyndelsesbog i Latin). Det paalagdes Forstanderen strengt kun at optage de

virkelig trængende og dem, der gav gode Forhaabninger i Lærdom, og at udvise den største Retfærdighed ved Antagelsen, „ei [optage] nogen, som bruger Talsmænd eller andre utilbørlige Middel . . . saa derudi aldeles ikke ansees nogen Gunst, Gave, Wild [Velvilje], Venskab eller nogen anden slig Fordeel“. Til Gengæld for Kosten skulde Disciplene hver Søn- og Helligdag og saa ofte, de blev tilsagt, være til Stede og synge i Antvorskov Slotskirke.

Da Gudstjenesten i denne hørte op, skulde de i Stedet for synge i St. Mikkels, St. Peders og Hospitalets Kirker. Hørerne skulde følge med og føre Tilsyn med dem. Kongen udtrykte tilsidst Formaalet med sin Gave til Ungdommen i de Ord „at de skal oplæres in artibus dicendi, fundamentis Religionis og andre nyttige Lærdomme og gode Sæder til Guds Ære og Menighedens Bedste“.

Hvordan Bespisningen foregik, kan man slutte sig til af to bevarede Aktstykker. Det ene er et latinsk Ordens-Reglement og den Ed, Disciplene skulde aflægge, fra 1598; det andet et Spisereglement fra 1672, der fastsatte, hvad Hospitalsforstanderen skulde levere. Det sidste viser, at Maaltiderne var solide, men ikke meget afvekslende. De skulde f. Eks. om Tirsdagen til Middag have: Brød, Flæsk, Kaal, Tørfisk samt Lærerne Smør, Disciplene Sennep; og til Aften: Brød, Lammekød, Tørfisk samt Lærerne Grød og Smør, Disciplene Kaal og Sennep. Ordens-Reglementet handler om Disciplenes Opførsel; de skulde gaa samlede til Bords under Lærernes Opsigt, bede Bordbønner før og efter Maaltidet; under Spisningen skulde der læses op af den hellige Skrift, paa Helligdagene af Evangeliet. Fra det Øjeblik, de kom ind

i Hospitalet, maatte de kun tale Latin; de skulde vise Ærbødighed og Lydighed mod Lærerne og ikke møde drukne ved Bordet eller i Kirken, ikke slaa eller true hverken hinanden eller nogen anden med noget som helst Vaaben under Spisningen o. s. v. Straffen for Overtrædelse af disse Regler var Bortvisning fra Maaltiderne for kortere eller længere Tid.

Denne Bispisning af Disciplene paa Hospitalet varede til 1751, da den viste sig utidssvarende, og en kgl. Resolution afskaffede den, mod at Skolens og Hospitalets fælles Formue deltes imellem de to Institutioner. Skolen fik først en Trediedel, fra 1812 fire Niendedele af Formuen, og Renterne af denne ikke ubetydelige Kapital uddeltes derefter til fattige Disciple.

Allerede Frederik II var klar over, at Kosten alene ikke var nok for Disciplene, og for at skaffe dem en lille Pengeindtægt ved Siden af indskærpede han den 28. Januar 1574 den gamle Bestemmelse fra Kirkeordinansen af 1537, at Latinskolens Disciple skulde forrette Degnetjeneste i alle Kirker i to Mils Afstand fra Byen og nyde de dertil svarende Indtægter. Hvor der i Tidens Løb imod denne Bestemmelse var blevet ansat faste Degne, skulde disse betale en Fjerdedel eller en Femtedel af deres Løn til Skolen; saaledes fremkom de saakaldte Degnepenge, der længe holdt sig som en af Skolens Indtægter. Et Par andre Indtægter var Ligpenge og Kopulationspenge, d. v. s. hvad der betaltes Disciplene for at synge ved Begravelser og Bryllupper; samt Bøsspenge, d. v. s. hvad de kunde faa ind af milde Gaver ved at gaa rundt ved Dørene og tigge. Dette afskaffedes dog i 1728, dels fordi Forældrene ikke

holdt af, at deres Børn skulde tigge, dels, som Rektor Borch skriver, „fordi Disciplene vilde finde der ved paa Skarnvorenhed og endelig fik Lejlighed til at loye hele Dagen bort“.

Ogsaa mange Privatpersoner tænkte paa de fattige „Degne“ i Slagelse Latinskole og stiftede Legater for dem, betegnende nok mest for at skaffe dem varme Klæder. Kosten, mente man, sørgede Kongen for. 1596 testamenterede Jep Nielsen „100 gode gamle Joachimsdaler til Vadmel“; 1615 skænkede Christopher Graa det samme Beløb „til Vadmel og Lærred“ o. s. v. Det ansaas stadig for en i særlig Grad Gud velbehagelig Gerning at støtte de fattige Drengene, der skulde oplæres til at være Hans Kirkes Tjenere, og Jacob Spielderup indleder da ogsaa sit Gavebrev paa 200 Daler til Lærred, Vadmel og Sko til fire Disciple saaledes: „Efterdi alle Mennesker ere skabte til Guds Ære og derfor skyldige den at forfremme og af deres Formue den at befordre . . . derfor . . .“. Da der i 1777 blev forfattet et udførligt Regnskab over Skolens Formue, viste det sig, at den i private Legater ejede 1804 Rdl.

Til Skolelokale benyttedes sandsynligvis oprindeligt den saakaldte „Skoleresidens“, en Bygning, der laa paa den nordlige Side af St. Mikkel's Kirkegaard, over hvis Dør Aarstallet 1554 skal have været indhugget. Dette Hus vides at være givet af Kongen til Bolig for Rektoren og Hørerne, og de boede der lige til Bygningen i 1738 maatte nedrives paa Grund af Brøstfældighed, hvorpaa det blev paalagt de to Kirker at give Lærerne Huslejegodtgørelse. Her er antagelig ogsaa Undervisningen foregaaet, indtil Christian IV ved kgl. Resolution af 11. September 1616

overlod den gamle Kirkelade — den nuværende Politistation — til Skolebygning og gav detaljerede Ordre til dens, efter Tidens Forhold, særdeles gode Indretning. Den blev indrettet til fem „Lectier“ nedenunder; en Vindeltrappe midt i Huset førte op til Loftet, hvor en Hører fik Værelse i den ene Kvist, mens der i den anden blev indrettet et Lokale til Musikundervisning. Skolen forsynedes med Kakkellovn, Vinduer „alle med Jern udi, saa de kunde være aabne om Sommeren“, Træbænke langs Væggene i hver „Lectie“, en Stol til hver af Hørerne, og „en dobbelt Stol til Skolemesteren i den søndre Ende“. Skrivelsen vidner i det hele taget om Christian IV's. Evner som Arkitekt og hans store Interesse for Smaating.

Denne Bygning bevaredes som Skole i 200 Aar, indtil den i 1809 blev erklæret for at være for lille og umoderne, og en ny, større Bygning blev erhvervet paa Bredegade. Men endnu i 1832 sender Rektor Quistgaard i Skoleprogrammet et Længsels-suk tilbage til den kønne, gamle, stille Skole paa St. Mikkels Kirkegaard, der laa saa fornemt gemt bag de høje Lindetræer og den lille, knirkende Laage, der fra Rosengade førte ind til den fredlyste Plet. Nu var Idyllen blevet afløst af Bredegades Larm og Støj og Støv, opfyldt, som denne Byens Hoved-aare var, af Landboernes Køretøjer og Kvægdrifter.

Om Skolens indre Liv i Tiden før Midten af det 18. Aarhundrede ved man næsten intet. Der findes en næsten fuldstændig Rektorliste fra ca. 1580, og den viser, at Embedet i Slagelse i mange Tilfælde har været et Springbræt for begavede, yngre Mænd til højere Stillinger. Niels Poulsen Schandorph og

Jens Jensen Bircherod endte f. Eks som Professorer ved Københavns Universitet; mange blev Sognepræster rundt om i Landet, en enkelt blev Biskop. I det hele taget var Embedet i 16.—17. Aarhundrede oftest besat med unge Mænd, der enten endnu ikke, eller først for ganske nylig, havde taget deres Magistergrad. De fleste blev der kun nogle faa Aar, og deres Indflydelse paa Skolens Liv har derfor næppe været betydelig. Over Hørerne ved Skolen findes en Liste fra 1663, og over de Disciple, der blev dimitterede til Universitetet, findes en lignende fra 1664. Den giver os kun en Række — mest ukendte — Navne, men man kan dog af Listen slutte, at Skolen har været ret godt besøgt, naar den kunde sende 8—10 Dimittender om Aaret til Universitetet. Dog var der en betydelig Nedgang mod Slutningen af det 17. og nogen Opgang i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede. Fra 1680 findes en Optegnelse i Universitetets Protokoller, der viser Skolens Anseelse, nemlig at Dimittenderne fra Slagelse Latinskole i flere Aar ved Uddelingen af de akademiske Hædersbeviser kom nærmest efter dem fra de københavnske Skoler.

Om Skolens ydre Kaar erfarer vi i en Indberetning, som Rektor Borch i 1732 sendte til Biskoppen, at de paa den Tid ikke var straalende. En Skole skulde nemlig den Gang bære sig selv. Skolepenge kendtes ikke og Statstilskud heller ikke. Indtægterne af Jordegods, Tiender, Legater og Accidenser skulde slaa til, ikke blot til Skolens Drift og Lærernes Løn, men ogsaa til Disciplenes Underhold, som man i Almindelighed ansaa det for Samfundets Pligt at udrede. Da de mange smaa Latinskoler derfor kæmpede en haard

Kamp for at bestaa, og da en Del af dem i Virkeligheden var overflødige, bestemte et kgl. Reskript i 1739, at nogle af dem skulde nedlægges, og deres Midler henlægges til de øvrige. At Slagelse Skole ved denne Lejlighed blev opretholdt, skyldtes dels dens Beliggenhed og dels den Anseelse, den stadig havde bevaret. Dens ydre Kaar blev meget forbedrede ved, at Kapitaler og Jordegods fra de to nedlagte Skoler i Korsør og Kallundborg blev henlagt til Slagelse, mod at Disciple fra de nævnte Byer og deres Omegn skulde have særlig Adkomst til at nyde godt af Stipendierne derfra.

Der ansattes nu en Konrektor foruden de tre Hørere, og disse underviste hver i en af de fire Lectier. I 1756 blev dog første og anden Lectie lagt sammen, og der blev kun to Hørere, der tillige var Degne henholdsvis ved St. Mikkels og St. Peders Kirke og fik en væsentlig Del af deres Løn derved. Denne Ordning varede til 1803.

I Spidsen for Skolen stod paa den Tid Rektor Nyholm, der synes at have været en svag, men velmenende Mand. Biskop Hersleb, der var Skolens Overordnede, var ofte utilfreds med hans ufuldstændige Indberetninger, og i de sidste ti Aar af sit Liv aflagde han overhovedet intet Regnskab, saa da man efter hans Død fik lavet en Opgørelse, maatte Boet udrede de 189 Rdl., der manglede. Hans Privatliv og Undervisning var Genstand for megen Kritik, og denne kom i saa kraftig Form for Biskoppens Øre, at han følte sig foranlediget til at sende Rektoren et alvorligt Advarselsbrev (25. Juli 1739). Paa den ene Side klagedes der over, skrev Biskoppen, at Rektor af Svagelighed forsømte Skolen, mens han havde

Kræfter nok til at gaa i Selskaber og spise og drikke rigeligt. Paa den anden Side beskyldtes han for at udvise en utilbørlig Haardhed over for Disciplene, „saa de mere med Frygt end med Lyst gør deres Sager, hvilket jeg har imod sagt som utroligt, da jeg ganske vist ventede, at om nogensteds da *der* det gammeldags Skoletyrrani skulde være afskaffet....“.

Hvor meget disse Rygter havde paa sig i det enkelte, kan ikke afgøres, men Skolens Anseelse var i afgjort Dalen, og hertil bidrog ogsaa, at den ene af Hørerne, Leegaard, var en notorisk Drukkenbolt. Nyholm havde holdt sin Haand over ham, og først efter hans Afgang kom Sagen rigtig frem, og Biskoppen besluttede straks at afskedige Leegaard, „Den saa forfaldne Skole maa igien hjælpes til Rette“, skrev han (9. Sept. 1749) til den ny Rektor, Otto Rhud. Denne Mand, der havde været Rektor i Næstved indtil Skolens Nedlæggelse 1739, og derefter Konrektor i Slagelse, blev nu Nyholms Afløser og satte al sin Kraft ind paa at bringe Orden i de opløste Skoleforhold.

Hans Energi var vel kendt. Mens han var i Næstved, klagedes der over, at han holdt Disciplene ud over Tiden, saa de andre Lærere ikke kunde komme til at undervise, og Biskop Herslebs Lykønskningsbrev til ham viser ogsaa, at han ventede sig store Ting af ham. „Jeg tvivler ikke paa“, skriver han „at De gør Deres Bedste, at den paa nogen Tid ganske forfaldne og ved de Dmitteredes Slethed i Vanrygt komne Skole igen kan rejse sig og komme i Reputation, hvilket nok kan erholdes, dels ved Docentium Flid og Arbejdsomhed, dels ved Stipendiernes upartiske Distribution og endelig

ved at søge at vinde baade Disciplenes og andre Folks Tillid og Fortrolighed...“.

Den første store Begivenhed i Skolens Historie i Rhuds Tid var, at Spisningen i Hospitalet ophørte, og Skolen fik Pengene udbetalt til Stipendier til Disciplene. Denne Uddeling kom praktisk talt til at ligge i Rektors Haand og gav ham en stor Myndighed over for Disciplene og deres Forældre, men gav ogsaa Anledning til megen Strid og mange Klager. Officielt skulde Rektor kun indstille, Skolens Inspektører (d. v. s. Sognepræsten ved St. Mikkels Kirke og tre af Magistraten) approbere og Biskoppen stadfæste Fordelingen. Der uddeltes til de helt fattige, hvad der var nødvendigt til „Kost, Logement og Tvæt“, og dette beregnedes til 7 Mark ugentlig. Resten af Stipendiet blev oplagt for dem, til de skulde fortsætte Studeringerne ved Universitetet. Derved fik man ogsaa et vist Hold paa Disciplene og sikrede sig, at de gik Skolen til Ende og fortsatte den akademiske Løbebane. Tillige udbetaltes der dem større eller mindre Beløb til Klæder og Sko. Til de mindre trængende Disciple fandt der mindre Udbetalinger Sted. Disciplene i første Lectie fik endnu ingen Stipendier, da man først maatte se, om de egnede sig til at studere.

Hørerne, der jo ogsaa mistede deres Kost i Hospitalet, fik hver en Rigsdaler ugentlig i Kostpenge, og hvis en Hørerstilling stod ledig en Tid, fordelte de andre Hørere hans Rigsdaler imellem sig.

En Skik, der var meget udbredt i Slagelse som i alle Byer, hvor der var Latinskoler, og som spillede en betydelig Rolle for Disciplenes Underhold, var, at Borgerne gav Drengene Middagsmad hos sig

een eller flere Gange om Ugen. Baade Biskop Balle og Professor Jens Møller fortæller fra deres Skoletid i Slagelse, at denne Godgørenhed var af vital Interesse for dem selv og mange andre baade i materiel og moralsk Henseende.

Alt tyder paa, at Rektor Rhud nærrede stor Kærlighed til sine Disciple og søgte at hjælpe dem paa alle Maader. Naar Inspektørerne klagede over, at han gav Drengene for store Beløb og lagde for lidt op, svarede Rhud, at de maatte have, hvad der var nødvendigt; og naar der klagedes over, at han sendte for mange, ogsaa helt fattige Dimittender til Universitetet, svarede han, at alle de, der var blevet dimitteret af ham, med een Undtagelse, havde faaet Laud eller Haud illaud, hvad der viste, at de egnede sig til at studere; derfor burde de dimitteres og underholdes ved Stipendier. Breve fra gamle Elever viser ogsaa, at de ikke blot paaskønnede den Lærdom, Rektor havde givet dem, men ogsaa den Interesse og Kærlighed, hvormed han fulgte dem.

Naturligvis var der Undtagelser, og Kritiken i Byen sigtede navnlig paa to Ting: dels hans Egenraadighed ved Stipendie-Uddelingen, hvorved han stødte sammen med Inspektørerne, dels at han ikke haandhævede Disciplinen, navnlig under Drengenes Tjeneste i Kirken.

Allerede i 1764 begyndte Inspektørernes Klager til Biskoppen over Tilsidesættelse, og de varede ved, lige til Rhud i 1776 tog sin Afsked. Hans Hovedmodstander var Borgmesteren, Kancelliraad Smith. Striden mellem dem skærpedes yderligere, da Smith fik en Søn i Skolen, der blev den fødte Leder af en Opposition mod Rektor; den kulminerede, da Rhud

i 1775 nægtede at dimittere Smiths Søn, fordi han ansaa ham for „umoden“, hvorpaa Borgmesteren tog Drengen ud af Skolen, fik Konrektor til at forberede ham og lod ham privat dimittere. At dette skete samtidig med, at Rhud dimitterede sin egen Søn, der saa ved Prøven paa Universitetet faldt igennem, gjorde naturligvis Sagen værre.

Rhud udæskede ogsaa Inspektørerne ved at vente med at meddele dem Tidspunktet for Aarseksamenen til Dagen før, hvorpaa de enten ikke vilde eller ikke kunde komme. Da de klagede til Biskoppen, forsvarede Rhud sig i en Skrivelse, hvori hans Følelse af akademisk Overlegenhed kommer ubehageligt frem; han skriver bl. a. „maaske deres Nærværelse kunde ikke heller have udrettet meget, da de den Tid værende [Inspektører] ... aldrig har lært noget af de lærde Sprog, uden hvad de kan have lært, den ene af et Dispensatorium Pharmaceuticum, de andre af den Glosebog som findes bag i Søren Matthiesens Regnebog“, og at de blot ønskede „at vise en Authoritet, skønt paa et incompetent Sted i Følge deres Uformuenhed at dømme i de Ting, der overgaar deres Sphæra“.

Biskoppen holdt i denne Strid næsten udelukkende med Rektor Rhud, derimod følte han sig nødsaget til flere Gange at give ham en venlig Advarsel paa Grund af de mange Klager over Disciplenes Opførsel. I 1764 skriver Biskoppen: „Jeg maa ikke dølgge for Deres Velædelhed det, som mig nylig er bleven sagt, at De elskede og maintenerede Deres Disciple (hvilket i sig selv er meget godt og prise- ligt), men at Deres Kærlighed til dem gik for vidt, idet de unge Mennesker misbrugte den til Selvraadig-

hed og adskillige Extravagancer. Især blev talt om, at deres Opførsel i Kirken ikke alletider var saaledes, som den burde være, og naar der blev klaget derover, blev der ikke med den tilbørlige Eftertryk raadet Bod derpaa“. Rhud skaffede sig som Svar herpaa en Attest fra Sognepræsten, der lød paa, at Disciplene opførte sig godt i Kirken og havde Frygt og Kærlighed til deres Rektor. Men da Klagerne stadig kom igen, var der vel nok noget om det, og desuden kunde Byens Borgere ikke tilgive Rhud, at han ikke selv gik med i Kirke og passede paa Drengene.

Nogle af Disciplene fra Rektor Rhuds Tid har efterladt Optegnelser om deres Skoletid, og naar man sammenholder dem, kan man faa et vist Indblik i Skolelivet og Undervisningen. Blandt disse Optegnelser skal nævnes tre, der ud fra højst forskellige Synspunkter beskriver Skolen: N. E. Balle skriver som Sjællands Biskop og Skolens øverste Tilsynsmand i sin Selvbiografi en Hyldest til sin gamle Skole. Den er sikkert oprigtig, men maa dog læses med et vist Forbehold, dels fordi Balle i et og alt var en „Præmieelev“, og dels fordi han i sin daværende Stilling næppe har fundet det rigtigt at omtale Skolens Svagheder. Professor Bertel Møller, der endte som Rektor i Helsingør, skriver som en gammel Mand friskt og oprigtigt om sin Skolegang i Slagelse, men med den Forstaaelse, som hans egen Skolevirksomhed havde lært ham at anvende over for de Lærere, han selv havde haft. Den tredie Beretning stammer fra en Skoledreng i øverste Lectie, der indsendte en Klage til selve Biskoppen over Rektoren.

Biskop Balle, der kom i Skolen 1759, skriver bl. a.: „Min brave Rektor Rhud var en herlig Latiner. Jeg

lærte hos ham baade at tale og skrive med Færdighed. Min Konrektor, den redelige Magister Borch, nedlagde hos mig saa god Grund i det hebraiske, at jeg kunde vejlede mine Meddisciple til Baade for mig selv i mere end een Henseende“... og i Skolens Protokol skrev han ved hver Visitats taknemmelige Ord om sine gamle Lærere.

Bertel Møller, der gik i Skolen 1766—72, fortæller indgaaende om Undervisningen. Der var dengang kun tre Klasser: Mesterlectien, 4. og 3. Lectie. Han kom 11 Aar gammel ind i Skolen og blev sat i 4. Lectie, hvor en Hører underviste i forskellige latinske Forfattere og lod Drengene opremse Holbergs Verdenshistorie paa Latin uden at faa den oversat; lidt senere begyndte de paa den græske Grammatik og Luthers Katekismus, en mindre Dogmatik og Johannes Evangelium paa Græsk.

Allerede to Aar efter kom han op i Mesterlectien, hvor han gik i fem Aar og først havde Konrektor Niels Borch, siden Rektor Rhud til Lærere. Her fik alle Disciplene, der var i Alderen fra 12 til 20 Aar de samme Pensa at gennemgaa; kun det første Aar var de fri for Hebraisk. De undervistes af Rektor i Latin, Græsk, Hebraisk, Historie, Geografi, Geometri, Fysik og Filosofi; af Konrektor i Latin og Theologi, Astronomi og Experimentalfysik.

Undervisningen skildrer han indgaaende, og den var unægtelig ogsaa ejendommelig. I Latin foregik den saaledes, at Rektor begyndte med den øverste i Klassen, fremsagde et Par Vers eller et Afsnit af en latinsk Forfatter paa dansk, derpaa skulde Drengen gentage den tilsvarende latinske Tekst; naturligvis udregnede man nøje i Forvejen, hvad hver enkelt

vilde blive hørt i, og dette lærtes udenad, lige inden Rektor kom til ham. Græsk skulde oversættes til Latin, og dertil havde man nogle gamle Versioner, der ogsaa lærtes udenad. Hebraisk skulde man ligeledes oversætte til Latin og dernæst analysere Ordene, men da de fleste aldrig naaede saa langt som til at læse hebraiske Bogstaver, end sige oversætte, benyttedes dertil saakaldte „Passedler“, der udfærdigedes af de faa dygtige Disciple, der kunde Hebraisk, og indeholdt de to Linier, der vilde tilfalde hver Dreng, skrevet med latinske Bogstaver, oversat paa Latin og med de enkelte Ord analyserede. Disse Sedler omdeltes hver Morgen af de smaa Drengene og betaltes med et passende Gebyr. En Fremgangsmaade, der var meget belærende for „Paskriverne“ og ganske spildt for de andre.

Ogsaa i de andre Fag skulde alt læres udenad og opremses, og Drengene fik derfor en enestaaende Øvelse i at læse paa skraa. op af Sidekammeratens Bog, mens han blev hørt, eller endog læse omvendt op af Rektors Bog, som han holdt foran sig under Eksaminationen. En Katastrofe indtraadte, naar Rektor fandt paa at lægge sin Snustobaksdaase fra sig i Bogen; men da han — i hvert Fald i Geometri og Fysik — ikke selv var saa kyndig, at han kunde undvære Bogens Støtte, maatte han nu og da løfte Daasen, hvad Drengene benyttede til at stive sig af. Der skulde skrives to latinske Hjemmestile om Ugen; den ene en Oversættelse fra Holbergs Biografier, den anden efter frit Valg. De blev som oftest skrevet af en dygtig Dreng i Klassen for Betaling, og saa løb man hen til Rektor med dem og fik dem rettet.

Konrektor Borch havde noget mere Methode i

sin Undervisning, skriver Bertel Møller, men meget smaa Evner. Ved Begyndelsesgrundene i Grammatik gik han meget pedantisk og kedsommeligt frem, men fik alligevel bibragt Disciplene et vist Grundlag, der kunde faa Betydning for de flinkere iblandt dem. Værre var det, at Borch stod i et meget daarligt Forhold til Rektor (hvad ogsaa Sagen med Borgmesterens Søn viser), saa at man altid fik Medhold hos den ene imod den anden; de fleste af Drengene, navnlig de flinke, synes dog at have staaet paa Rektors Side.

Det tredie Vidnesbyrd om Skolelivet i Rhuds Tid skal kortelig nævnes. Simon Mülertz gik i øverste Klasse og hørte til den Opposition, der havde dannet sig imod Rektor i Anledning af den unge Smiths Sag. I ungdommelig Harme og i et ubehjælpsomt Sprog skrev den tyveaarige Skoledreng sit Klagebrev til Biskoppen. Han paastod, at Rhud havde handlet utilbørligt mod ham selv og andre fattige Dreng ved Stipendieuddelingen, at han flere Gange ufor skyldt havde faaet Prygl af ham, „hans eneste Aarsag dertil er denne, saasnart han vil have Sag med en, da kræver han den alleneste at komme frem for sig selv med sine Sager, og saasom han præterdere, at man udenad skal recitere latinske Poeter og i saa Fald giver saa urimelig for, at hverken er det mig eller nogen muligt at læse samme, saa er det og umuligt at undgaa hans Bødlerier, paa hvem han vil udøve det. Thi bruges i Skolen af alle Disciple, hvilket Rektor meget vel ved, at den ene ser i Bogen hos den anden, at saadanne Ting, som han vil have og dog ikke kan læres udenad; men af de formuende og dem, han kan fordrage, kan han ej se

det, da han ikke vil, og førend hans Søn kom ud af Skolen, kunde han aldrig se det af nogen . . .". Til sidst bad han om, at Magister Borch maatte dimittere ham privat, da Rhud ikke vilde, og at han dog maatte beholde sine Oplagspenge. Dette blev ikke bevilget.

Trods dette Brevs ungdommelige Ensidighed er det ret oplysende; at Forholdene i Skolen var i Op-løsning i Rhuds sidste Aar støttes ogsaa af en Bemærkning af Jens Møller i hans Biografi af Biskop Balle, hvor han efter Balles egne Udtalelser om sin Skoletid tilføjer: „Saaledes forbigaar Balle her ganske den forfaldne Disciplin, som dog sikkert fandt Sted under Rhuds godmodige, men yderst svage Bestyrelse, allerede da Balle besøgte hans Skole. Det gik tilsidst saa vidt, at Skolen var nær ved, uagtet Rhuds fortjente Navnkundighed som latinsk Philolog, at tabe hele sin Anseelse, indtil det lykkedes hans Eftermand, min ædle Rektor, Professor Wøldike, ved en Strengthed, som alene kunde undskyldes og hos denne Menneskeven alene fremkaldes ved fuldkommen Mangel paa Skoletugt, at gengive Skolen sin fordums Berømmelse“.

Den Mand, der skrev disse Ord, havde haft rig Lejlighed til at lære Slagelse Skoleforhold at kende. Efter at have været Discipel der fra 1790—97 vendte han i 1802 tilbage til Skolen som Adjunkt og fungerende Konrektor paa et meget vanskeligt Tidspunkt, da Wøldike i flere Aar paa Grund af Sygdom var næsten ude af Stand til at arbejde, og Skolelokaliteterne var blevet saa forældede, at Bygningen faa Aar efter maatte sælges. Naar Møller i sin Selvbiografi skildrer sin Skoletid, forbigaar han taktfuld

sine tidligere Lærere, senere Kolleger, som Rosenkilde og Ingemann giver et saa levende Billede af, og holder sig til Rektor, som der kun var godt at sige om. Sammenholder man alt, hvad der er sagt og skrevet om denne Mand, faar man et ualmindelig smukt Billede af en Skolemand fra den Tid, da den gamle Skoleforms Spændetrøje endnu laa tæt om Arbejdet, og man ser en Mand, der ved sin Personligheds Kraft og Kærlighed forstod at fylde den med Varme og Liv.

Fra Autoriteternes Side havde man tidligt Øje for, at man her stod over for noget usædvanligt. Uden at have indgivet Ansøgning blev den unge Adjunkt fra Metropolitanskolen i 1776 udnævnt til den vanskelige Post som Rhuds Eftermand, og han skuffede ikke Forventningerne. Biskoppens Breve udtrykker Gang paa Gang Anerkendelse af Wøldikes Ledelse; selv Kancelliet blev opmærksom derpaa og tildelte ham i 1783 Professortitlen og i 1788 et ekstraordinært Gagetillæg med de smigrende Ord „han har bragt Skolen i den Anseelse, hvorudi den aldrig før har været“. Da der i 1785, som en Forberedelse til den store Skolekommissions Arbejde, indhentedes Skoleforslag fra enkelte fremragende Pædagoger, var Wøldike en af dem, Balle henvendte sig til.

Hans Fag var i første Række de klassiske Sprog. Jens Møller omtaler hans grundige Undervisning i Latin og Græsk, og Ingemanns Beskrivelse viser, at der hos ham ikke var Tale om en aandløs Udenadslæren, men om Oversættelse og Analyse. Særlig Vægt lagde han paa latinsk Stil, og han gjorde det til en fast Regel, at de større Disciple kom hjem til

ham om Aftenen og fik rettet og gennemgaaet deres Stile, en Skik, der, foruden det rent belærende Udbytte Drengene fik deraf, bragte dem i et nøje personligt Forhold til deres Rektor; og dette personlige Forhold frembragte den Blanding af Respekt og Tillidsfuldhed, der vel er det største og mest frugtbringende, en Pædagog kan opnaa.

Wøldike var ugift og boede paa Bredegade. Det er betegnende, at da Ingemann Dagen efter sin Ankomst til Slagelse ved en Kammerats Haand skulde ud at se paa Byen og gik forbi Rektors Hus, hviskede Kammeraten „Hatten af, Dreng, der boer „Manden“ (d. v. s. Professoren), han kan baade Homer og Virgil udenad“. Saadan stod han for de smaa Dreng. Rosenkilde fortæller ligeledes en malende lille Historie om *sit* første Møde med Rektor. Rosenkilde havde hørt af en Avis, at Englænderne havde udsat en Præmie paa 100,000 Pd. St. for den, der kunde finde Cirkelns Kvadratur. Han grublede over Sagen og mente snart at have fundet en Løsning, som han i sin Henrykkelse betroede til sin gamle Ven Snedkeren. I sin Begejstringsrus gik han om Aftenen med den gamle Klokkerkone op i Kirken, og medens hun gjorde rent, morede han sig med at stille sig foran Alteret og synge. Da han vilde løbe ned derfra, fik han Foden ind i det Flor, der var viklet om de store Alterlys, og et af dem faldt paa Gulvet og gik i Stykker. Da de gamle Alterlys var en af Klokkerens Indtægter, og Rosenkilde og hans Forældre absolut intet havde at betale med, var Drengen ude af sig selv af Fortvivelse. Han styrtede ned ad Bredegade, hvor Snedkeren stod i Rektors Port og arbejdede. I sin Kvide betroede han sig til ham, og

Snedkeren blev meget betænkelig. „Lad os gaa ind til Professoren og fortælle ham det alt sammen“, sagde han tilsidst; og lidt efter stod Wøldike og hørte hele Historien baade om Lyset og om Cirkelns Kvadratur og den store engelske Præmie. Rektoren hørte meget alvorligt paa ham, saa sagde han „ja, ja, lille Christen, saa kan jo Klokkeren nok faa Lyset betalt. Men jeg vil dog se at bilægge Sagen, for man kan jo ikke vide, om Englænderne kunde gøre Vanskeligheder“. Rosenkilde tilføjer: „Det var den første Gang jeg saa den herlige Mand — sjeldne Skolemand! — nær ved og talte med ham“.

Et andet og ikke mindre smukt Vidnesbyrd om Rektors Forstaaelse og Kærlighed over for sine Dreng, faar vi gennem Baggesens Skildring af sit Skoleliv. Den unge Digter var rykket op i øverste Klasse, men plagedes af Mismod over sig selv; trods al Anerkendelse fra Skolens Side, følte han sig fortvivlet over sin egen Mangel paa Flid og ringe Fremgang, og i denne Sindsstemning vendte han sig uvilkaarligt til sin Rektor i et Brev, hvori han, samtidig med at han brugte de varmeste Udtryk om ham, holdt Dommedag over sig selv, og da Rektor fornuftigvis ikke straks svarede paa dette Brev, skrev han næste Dag et til, hvori han tryglede Wøldike om at give ham et Testimonium, for at han kunde forlade Skolen, opgive at tage Eksamen, løbe ud i Verden og tjene Penge til at dække den Gæld paa 20 Rdl., som tyngede ham. Dette Brev ledsagede han med et ligesaa fortvivlet Digt til sin elskede Lærer. Wøldike kaldte nu Baggesen til sig, beroligede og opmuntrede ham, og forklarede ham, at han i oplagte Penge havde 145 Rdl., som blev ham udbetalt,

naar han skulde til Universitetet. Wøldike forstod paa den anden Side, at Baggesen var kommet til et saadant Punkt i sin Udvikling, at Skolelivet ikke længere egnede sig for ham, og — tidligere end han havde tænkt sig — dimitterede han ham derfor til Universitetet med et Testimonium, der var lige saa kærligt som klogt. Skønt Baggesens Evner og Interesser laa i et ganske andet Plan end Wøldikes, forstod denne dog at vurdere dem. Han roser hans Fantasi og Skønhedssans, hans Studier i Fransk og Tysk (som han delvis havde drevet paa egen Haand, og hvorved han havde lært Tidens franske og tyske Forfattere adskilligt bedre at kende end de klassiske), og især roser han hans brændende Sandhedskærlighed og Had til al Forstillelse. Samme Aar blev Baggesen indskrevet som akademisk Borger ved Universitetet.

I sine sidste Aar var Wøldike meget svag og oftest sengeliggende. Hans Arbejde paa Skolen maatte overtages af Vikarer, og kun de ældste af Disciplene vedblev at komme hjem til ham og faa Timer ved hans Sygeseng. Hans Retfærdighedssans og Strenghed forlod ham ikke. Ingemann skildrer den Angst, hvormed han i Bevidstheden om to Bommerter i sin latinske Stil stillede ved hans Seng, lige før han skulde dimitteres. Hans Strenghed over for Snyderi belyser Ingemann ogsaa med et Eksempel. En meget uduelig Discipel i Mesterlectien leverede en saa ypperlig latinsk Stil, at Rektor straks indsaa, at den kun kunde være skrevet af een Mand i Byen, Konferensraad Esaias Fleischer. Rektor rejste sig op fra Sengekanten og hentede fra sin Reol en Favn fuld af klassiske Værker. „En bedre Stil kan jeg

ikke selv skrive“, sagde han til Drengen, „Han har mesterligt benyttet de store Klassikeres Udtryk og fineste Vendinger. Hans Stil udviser den grundigste Kendskab til alle de Klassikere, jeg her har fremlagt. Nu har han kun at opsøge alle de slaaende Vendinger og klassiske Talemaader, han med saa ualmindelig en Lærdom har benyttet, men for hvert klassisk Udtryk i hans Stil, som han ikke kan vise Hjemmel for hos de Gamle, faar han en alvorlig „Nævling“. Resultatet forestiller man sig let.

Rektor Wøldikes Minde levede længe, og i St. Mikkels Kirke findes endnu et Epitaphium over den gamle Rektor med Indskriften „Ham den gode og kloge Lærde satte erkendtlige Disciple og høitskattende Venner dette Minde“.

Foruden Rektor var der ved Skolen tre Lærere: Konrektor og 4. og 3. Lecties Hørere. Kun Konrektor-Stillingen var nogenlunde vellønnet og beklædtes af Mænd, der havde taget Magistergraden. Hørerne var derimod usselt gagerede, de havde gennemgaaende c. 150 Rdl. om Aaret foruden de smaa Indtægter, der kunde tilfalde dem som Degne ved Kirkerne. Deres Uddannelse var ogsaa ringere; som Regel havde de kun taget „Anden Eksamen“, der svarede til Filosofikum i vore Dage.

Tidligere var det ofte unge Mænd, der benyttede deres Fritid til at fortsætte Studierne, indtil de kunde rejse ind og tage Magistergraden, men i Wøldikes Tid var Hørerne et Par ældre Mænd, der ganske havde opgivet at fortsætte deres Studeringer og tærede paa de faa Kundskaber, de havde i Behold fra deres Ungdom. Den ene af dem, Høffding, blev i 1774 Hører i nederste Lectie, rykkede i 1793 op til 4. Lectie og fik sin Afsked 1805. Baade Inge-

mann og Rosenkilde giver en meget levende Skildring af ham. Ingemann, der aldrig selv fik ham til Lærer, men gik lige fra 3. Lectie til Mesterlectien, skildrer ham som en fuldstændig Karrikatur, uvidende, hid-sig og ganske ude af Stand til at holde Disciplin, en magtesløs Skive for sine to Disciples — bl. a. Rosenkildes — Vittigheder, hvortil han intet andet Svar havde end Riset. Men sammenholder man denne Skildring med Rosenkildes egen, møder man Rosenkildes rent menneskelige Følelser for sin Lærer. Sandsynligvis kendte Rosenkilde Ingemanns Skildring, da han skrev sin egen, og der ligger maaske en Hentydning til Ingemann i hans Udbrud: „Ja vel, man sagde jo nok om Dig, maaske med Rette, at din philologiske Lærdom, den var svedt ud — at du egentlig var, som Skolemand, en Karrikatur. Ja ja, jeg hørte det; det sagde de nok om Dig, men jeg ikke, jeg syntes, Du var en rar gammel Fyr, jeg holdt meget af Dig i mine Øjne var Du den Gang saa velsignet, Du gamle Høfding“....

Rosenkilde skildrer derefter paa den godmodigste Maade den gamle, lidt snuskede Fyr med den skæve, ubørstede Paryk, der stod med Armene i Vindueskarmen ind til den fattige Bogbinder, Rosenkildes Fader, og holdt Straffeprædikener for ham paa Latin og Græsk paa Grund af hans Langsomhed med Indbindingen af hans Bøger. Han kalder ham „en sjelden kærlig Ven af Fattigfolk og Børn“, taler om hans smukke Harpespil og om den Skemt, der kunde glimte i hans Øjne. Rosenkilde kendte ham grundigt, da han havde løbet Byærinder for ham i fire Aar, og det var Høfding, der havde faaet Wøldike til at tage den ludfattige Haandværkers Søn ind i Skolen.

Den anden Hører var Jens Snitker, der blev ansat ved Skolen i 1793 og vedblev at undervise i nederste Klasse i 45 Aar. Han synes heller ikke at have været stort bevendt i Retning af Kundskaber, men Ingemann hævder dog, at han stod langt over Høffding. Snitker kunde, siger han, forberede Drengene tilstrækkeligt til Mesterlectien, saa at de kunde overspringe 4. Lectie og undgaa Høffdings Undervisning, hvad Ingemann selv gjorde. Han skildrer Snitker som en lille, livlig Mand, med røde Kinder og store, rullende Øjne og med en tyk Knortestok i Haanden. Det er iøvrigt morsomt at se de to Mænds Opfattelse af deres Lærere. Ingemann fremhæver Snitkers Duelighed, og skønt han maa indrømme, at hans Disciplin blev haandhævet og hans Belæring bogstaveligt *slaaet* fast med Riset, tilføjer den artige og flittige lille Bernhard, at dette baade kunde og maatte undgaa, og han selv fik det aldrig at føle. Rosenkilde derimod, der havde saa meget baade godt og løjerligt at fortælle om Høffding, har ikke andet at sige om Snitker end dette: „Saa kom jeg i Fjerdelectie under Hr. Høffding. Det var en meget behagelig Forandring, thi som Dux i Tredielectie var jeg meget udsat for Snitkers Lyst til at lade Tykenden af sit Ris være i stadig Kommunikation med mine tynde Laar, som Bordet nu ikke bedækkede“. Rosenkilde har sikkert ogsaa fortjent adskilligt flere „Nævlinger“ end Ingemann.

Højt hævet over Hørerne stod Konrektor. Først Niels Borch, der gik af i 1793 efter 44 Aars Virksomhed, saa Magister Gottschalck, der kun virkede i denne Stilling til 1802, og derefter Jens Møller, der fungerede til 1808. Mens Borch havde ligget i

stadig Strid med Rektor Rhud, blev Forholdet under Wøldike langt bedre, hvad der sikkert ogsaa gavnede Undervisningen, og Wøldike indstillede ham aarligt til et Gratiale paa 20 Rdl. med nogle Ord om den Pligtfølelse, han viste i sin Gerning.

Af Gottschalck har vi ingen detaillerede Skildringer fra hans Disciple. Ingemann taler kun om den Respekt, der stod om ham baade paa Skolen og i Byen, og om hans pyntelige, pedantiske Paa-klædning med de hvide Glacéhandsker, han altid bar i Skolen. Derimod findes der i Bispearkivet en Skrivelse fra Wøldike i Anledning af Gottschalcks Indstilling til Konrektor-Embedet, og den kaster et vist Lys over Manden. Baade Borch og Wøldike havde ønsket ham til Konrektor, men Biskop Balle gjorde Vanskeligheder, da der var blevet klaget over ham baade af „en gejstlig Mand“ i Byen og af nogle af hans fordums Elever fra Skolen. Wøldike skrev nu et Forsvarsskrift for ham paa 8 Foliosider. „Den gejstlige Mands“ (Sognepræsten Tops) Beskyldninger erklærede han for Ondskab og Bagvaskelse. Angaaende Studenternes Anker paastod han, at de ikke *kunde* have klaget over Forsømmelighed, da Gottschalck var pligtopfyldende til det yderste, og heller ikke over Mangler ved hans Kundskaber. Det eneste, de kunde have bebrejdet ham, var hans Methode og hans Strengthed. Hvad Methoden angik, fremhævede han det ugørlige i at undervise en Klasse med Disciple paa tre forskellige Trin nogenlunde fyldestgørende for dem alle. Hans Strengthed indrømmede han, men fandt den nødvendig, og han tilføjede: „Just denne i sig selv tilbørlige Strengthed har i vore forkælede Tider gjort ham ilde lidt hos

en og anden. Da det nuomstunder er blevet Mode at løbe af Skolerne for et Par Haandtagers Skyld, da mange Forældre ere uforstandige nok til at føje deres Børn deri; da ogsaa et Par Disciple havde paa saadan Maade forladt hans Lectie, ligesom det er sket overalt i alle Skoler, blev denne retsindige Mand sat i samme Forlegenhed, som andre Skolelærere, hvor han skulde straffe det strafværdige og hvor ikke. . . .". Han skildrede ham som munter og omgængelig, en god Husholder, altid net og ordentlig i Klædedragt, med en stærk Følelse af sit Embedes Værdighed, der kun tillod ham at søge det gode Selskab i Byen o. s. v. Dette Forsvarsskrift skaffede Gottschalck Embedet, og i Betragtning af, at et Defensorat naturligvis gaar let hen over de svage Punkter, synes Wøldikes Bedømmelse at have været rigtig, ellers vilde Ingemann og Rosenkilde sikkert ikke have ladet Gottschalck gaa uskadt gennem deres Skolehistorier.

I Tiden fra 1802 til 1808 var Jens Møller Skolens bærende Kraft, klog og energisk, med dyb Ærbødighed for sin gamle, syge Rektor og med en sjælden videnskabelig Ballast. Men Skoleforholdene var i alle andre Henseender saa forældede, at det ikke er underligt, at Discipeltallet aftog, og at de Drengene, der kom derfra til andre Skoler, saa med en vis Ringeagt paa Slagelse Latinskole. Det gælder f. Eks. den senere bekendte Kemiker Zeise, en Apothekersøn fra Byen, der gik i Skolen fra 1802—05, og siden ytrede sin Utilfredshed med den.

I Aaret 1809 udstedtes den ny Skolelov for de lærde Skoler, og den betød i mange Henseender en Reform. Den fastsatte som Undervisningsfag: Dansk,

Latin, Græsk, Hebraisk, Fransk og Tysk, desuden Religion og Moral, Geografi, Historie, Arithmetik, Elementærgeometri og Skønskrift, og endelig „hvor og naar det kan ske“ tillige Naturkundskab, Anthrologi, Engelsk, Tegning, Vokalmusik og Gymnastik.

Af de valgfri Fag havde baade Vokal- og Instrumentalmusik fra Skolens ældste Tid været drevet med stor Kraft i Slagelse, ogsaa paa Grund af Disciplenes Pligt til at synge i Kirkerne. Det er omtalt, at Christian IV ved Indrettelsen af Skolebygningen sørgede for et særligt Musikværelse, og det nævnes i gamle Kilder, at Skolen havde et stort Antal Musikinstrumenter. Ved Besættelsen af en Hørerplads i 18. Aarhundrede fremhæves det som særlig vigtigt at faa en Mand, der kunde undervise i Sang. Det var som Regel den Hører, der tillige var Kantor ved St. Mikkels Kirke, som underviste deri, men i 1799 antoges der en Stadsmusikus fra Byen, hvad der i høj Grad krænkede Mag. Gottschalck, der havde beholdt Kantorstillingen ogsaa som Konrektor. Fra 1803 ophørte Disciplenes Pligt til at synge ved Gudstjenesten, og Hørernes Degnetjeneste gik over til Borger skolens Lærere; fra den Tid antoges som Regel en Musiker fra Byen til Sanglærer.

I Naturkundskab og Mathematik havde der spredtvis været undervist paa Skolen i 18. Aarhundrede. I Aaret 1800 antoges den senere bekendte Præst ved St. Peders Kirke, Hans Bastholm, til at undervise i Naturkundskab og levende Sprog, men han blev der kun et Aar, og først efter 1809 blev Faget et fast Led i Undervisningen. Indholdet var dog nærmest af filosofisk Art, da det var overladt til Lærere med theologisk og philologisk Uddannelse.

I nyere Sprog var der før 1809 undervist, naar der var en Lærer, der kunde paatage sig det, ellers ikke. Paa Baggesens og Ingemanns Tid blev der saaledes undervist i Fransk, og Bastholm og Jens Møller synes at have undervist baade i Fransk og Tysk. Efter Skolereformen blev disse to Sprog planmæssige, Tysk fra nederste, Fransk fra næstnederste Klasse; derimod undervistes der ikke i Engelsk.

Gymnastik blev først indført nogle Aar senere. Rektor Quistgaard viste dette Fag en særlig Interesse og opnaede i 1832 en kgl. Resolution om, at der maatte opføres en særlig Gymnastiksal, og han indførte ogsaa særlige Protokoller med detailleret Karaktergivning for de enkelte Øvelser.

De klassiske Sprog var og blev dog ogsaa efter 1809 Hovedfagene. Selve Skoleloven fastslog det med de Ord, at iøvrigt „skal et grundigt og dannende Studium af de gamle Sprog og Klassikere stedse beholde den fortrinlige Plads, som deres Vigtighed for de lærde Skolers Øjemed hjemler dem“. De skiftende Rektorer var ogsaa først og fremmest Philologer. Dog skete der den Ændring, at Hebraisk, der nu kun skulde læres i de to øverste Klasser, blev valgfrit for dem, der ikke skulde være Theologer. Ligeledes blev der — hvad der vist næppe var til Gavn for Undervisningen, men nok for Tilgangen til Skolen — aabnet Adgang for Disciple, der ikke ønskede at dimitteres til Universitetet, men kun for nogle Aar samle saa faa eller saa mange Kundskaber, de kunde, i Skolen. Disse ikke-studerende maatte aldrig overskride $\frac{1}{3}$ af Klassens samlede Antal; de kunde ikke faa Fripladser og Stipendier, og der foretoges forskellige Lempelser for dem. Som Regel var de min-

dre velkikkede til Studeringer og kom aldrig op i øverste Klasse. En stor Hemske paa Undervisningens Effektivitet var de faa Klasser. Som før nævnt var der i sidste Halvdel af 18. Aarhundrede kun tre Klasser, og dette varede, indtil der i 1814 indførtes en fjerde, saa at Disciplene planmæssigt skulde gaa 2 Aar i hver Klasse fra deres 10. til 18. Aar. Endelig blev der i 1846 oprettet en Forberedelsesklasse for Børn under 10 Aar, ledet af to af Skolens Adjunkter. I hver Klasse havde Læreren altsaa mindst to, før 1814 i hvert Fald tre forskellige Hold, hver paa sit Standpunkt, hvis Opmærksomhed han skulde forsøge at fastholde gennem Timerne. Det var, som Rektor Wøldike allerede fremhævede, meget anstrengende og faktisk ugørligt for Læreren, naar f. Eks. nogle Disciple tumlede med de allerførste Begreber i græsk Grammatik, mens de tre Aar ældre oversatte flydende af en Tekst. En Discipel, der *vilde* lære noget, kunde naturligvis faa Lejlighed til en stadig Repetition af Grundbegreber, men for de andre var der rigelig Plads til Spilopper.

Skoletiden blev efter den nye Plan 4 Timer om Fmd. og 3 om Eftm., dog med nogen Lempelse for de nederste Klasser. Lovens humane Tankegang kom frem i en Paragraf, der skulde indskrænke Pryglesystemet, nemlig at „al legemlig Straf, som kunde paadrage en Dreng Skade paa hans Helbred, forbydes under strengt Ansvar“. Efter Disciplenes Udtalelser at dømme virkede Paragrafen i Praxis ikke stort. En principiel Ændring i Opfattelsen af Latinskolen var, at der fra nu af skulde betales Skolepenge; det ansaas ikke mere for Statens Pligt at uddanne Studenter; dog modificeredes denne Be-

stemmelse i Slagelse i høj Grad ved denne Skoles ganske særlig rigelige Stipendiefond. Et meget stort Antal Fripladser uddeltes til Disciple efter et Aars Skolegang, og dertil føjedes Pengestipendier i tre forskellige Grader, hvoraf en Del som Oplagspenge henlagdes til Hjælp ved Universitetsstudierne.

En stor Forbedring var den ny Skolebygning. I 1809 købtes en Gaard paa Bredegade (Nyt Matr. Nr. 175 og 176) til Skole i Stedet for den smukke gamle — men dengang sørgelig forfaldne — Bygning paa St. Mikkels Kirkegaard. Den ny Bygning afgav god Plads baade til Klasseværelser, Bibliothek og Rektorbolig. I 1822 approberede Universitetsdirektionen, at der købtes en Grund ned imod Stenstuegade til en Udvidelse af Legepladsen, som man tillige udvidede med et Stykke af Rektorhaven. Rektor Quistgaard viste sin store Interesse for at gøre Skolen smuk og praktisk ved at beplante Legepladsen med to Rækker Lindetræer og ved forskellige Tilbygninger. I 1827 fik han saaledes flyttet Bibliotheket op i en ny tilbygget Kvist, mens dets Lokale blev inddraget til Klasseværelse, og i 1832 fik han opført den førnævnte Gymnastiksal, som han meget uegennyttigt lod bygge i Rektorhaven, hvis resterende Stykke derved tillige mistede al Lys og Luft.

Endnu en Ting fortjener at nævnes, nemlig Skolens Bibliothek. Allerede tidligt var man begyndt af Skolens Midler at gøre mindre Bogindkøb, nærmest til Brug for den fattige Lærerstand, og i 1774 opnaaede Rektor Rhud et kgl. Reskript om, at der aarlig maatte indkøbes for 50 Rd. Bøger til Bibliotheket. Samtidig blev der givet nøje Forskrifter for dets Benyttelse. Wøldike var meget interesseret i denne Sag

og fik indrettet et Lokale til Bøgerne, men da dette blev for lille, flyttedes de hen i Rektorens Privatbolig. Efter hans Død overgik en stor Del af hans private Bogsamling til Bibliotheket, og det var nu saa anseligt, at det, da det i 1827 flyttedes op i Kvisten, talte 3000 Bind, der i de næste 16 Aar steg til 4000. Dets Hovedbestanddel var philologiske og historiske, udenlandske Værker, derimod kun faa danske Bøger, og det var næppe meget benyttet af Disciplene. Dette søgte man i 1841 at raade Bod paa ved Oprettelsen af et Morskabsbibliothek for Skolens Disciple, der fik bevilget 50 Rdl. om Aaret. Her finder vi nu indkøbt en hel Række af Guldalderens danske Digtværker, foruden en Del, nu glemte, danske Romaner og Oversættelser af Cooper, Walter Scott o. m. a. Det lededes af Adjunkt Olivarius, senere af Adjunkt Fischer og synes at have været stærkt benyttet.

Den Række Rektorer, der ledede Slagelse Skole i de sidste 40 Aar af dens Bestaaen, var alle dygtige Mænd, selv om de ikke rager op blandt de allerførste. Den senere Overlærer i Roskilde, F. E. Hundrup, der var Discipel i Skolen fra 1818 til 1827, har givet en Oversigt over Slagelse Skoles Lærerkrafter gennem Tiderne, og af dem, han selv har kendt, tilføjer han en kortere Karakteristik. Efter Wøldikes Død blev Th. Vithusen, der allerede i flere Aar havde bestyret Embedet for ham, udnævnt til Rektor. Han var en samvittighedsfuld Mand med gode Kundskaber, navnlig (hvad der ellers var sjældent) i Geografi, hvori han skrev en Lærebog; derimod var hans Oversættelser af latinske og græske Digtere, som han lod trykke i Skoleprogrammerne, mindre gode. Hans Evner som Lærer var efter Hundrups Sigende

ikke store, og Disciplinen og Fliden i Skolen slappedes stadig mere og mere, saa at hans Eftermand, Professor Meisling, i de 4 Aar, han virkede (1822—26), havde nok at gøre med at bringe den paa Fode. H. C. Andersen, hvis Skoletid i Slagelse falder nøjagtig sammen med Meislings, har i „Mit Livs Eventyr“ skildret ham først og fremmest som den *streng*e Mand, der brugte Spotten som en Ferle over Disciplene. H. C. Andersen mente ligefrem, det var hans Lyst at gøre Nar af Drengene, og led selv frygteligt derunder. Han tilføjer, at Meisling vel var „en lærd og begavet Mand, der har givet Literaturen fortrinlige Gjengivelser af Oltidens classiske Digtere“, men han var tillige „som Tiden har vist, slet ikke skikket til at opdrage unge Mennesker“. Denne Bedømmelse af Meisling, der er blevet læst af Tusinder af Mennesker i den verdensberømte Bog, tager Hundrup paa sin beskedne Plads bestemt Afstand fra. Det er utvivlsomt H. C. Andersen, han hentyder til, naar han siger, at man maatte være Meisling taknemmelig for hans ypperlige Arbejde med Skolen, „om han end ved sin Strenghed ikke kunde gøre sig elsket af dem, der var ældre i Aar end i Kundskaber“ (maaske har en senere Overlærer lettere ved at føle denne Taknemlighed end en Digter). Han skildrer Meislings Undervisning som livfuld og aandrig; han forlangte et fast grammatisk Grundlag i de klassiske Sprog, men lagde med sin udprægede æstetiske Smag tillige stærk Vægt paa smagfulde Oversættelser og vakte Disciplenes Interesse derfor. Meisling har dog næppe haft Evne til at træde i et nært personligt Forhold til Drengene; trods hans Søndagselskaber, som H. C. Andersen fortæller om, hvor han

spøgte og legede med Tinsoldater med de Disciple, han havde bedt hen til sig, var det ikke til ham, men til Overlærer Quistgaard, H. C. Andersen henvendte sig, da Skolelivets Kvaler blev ham for stærke.

Quistgaard, der i 1826 blev Meislings Eftermand, var en Mand af en ganske anden Støbning. H. C. Andersen kalder ham en fortræffelig og hjertensgod Mand, der med milde Ord forklarede ham, at Rektor mente ham det godt, og at han ikke maatte tabe Modet. Ogsaa Hundrup siger, at Quistgaard uden at bruge Strengthed naaede vidt med Disciplene, selv om hans melankolske Sind kunde virke trykkende paa dem. Han var theologisk Kandidat, og hans Undervisning i Religion var fortræffelig, han fængslede Drengene og fik dem til at tænke selv, saa at Timerne baade blev dannende og opbyggelige. Derimod var hans Kundskaber i de klassiske Sprog ikke store, da han ikke var Philolog af Fag, og skønt han selv arbejdede energisk med Stoffet, naaede hans Undervisning heri, navnlig i de første Aar, ikke nær op paa Siden af Meislings. Quistgaards Interesser laa især paa det religiøse Omraade, og da den saakaldte „vestsjællandske Fejde“ i 1833 udbrød, tog han ivrigt Del deri. Anledningen til den var en Prædiken, som den bekendte Præst P. A. Fenger i Slotsbjergby holdt i St. Mikkels Kirke, hvori han rettede et Angreb mod Rationalismen og den aandelige Søvn i By og paa Land. Denne Prædiken kaldte først Pastor Bastholm, senere en hel Række af Præster og Lægmænd fra begge Sider frem, og ogsaa Rektor Quistgaard skrev flere Indlæg, hvori han hævdede den kristelige Dyd som Hovedpunktet, i Modsætning

til Fengers Fremhæven af Troen som det vigtigste i Kristendommen.

I 1838 forlod Quistgaard Skolen og blev Præst i Aagerup; han efterfulgtes af Carl Vilhelm Elberling, Skolens sidste Rektor, en hidsig og energisk Mand, der kæmpede en fortvivlet Kamp for dens Bestaaen. Da Skolen ikke kunde reddes, søgte og fik han i 1851 Rektoratet i Roskilde, og Overlærer Wiehe bestyrede den det sidste Aar.

Med Hensyn til Skolens Lærere skete der en betydelig Forandring ved Skoleloven 1809. Titlerne Konrektor og Hører blev afløst af Overlærer og Adjunkt og, hvad der var vigtigere, de blev nu Faglærere, ikke som før Klasselærere, der skulde undervise en bestemt Klasse i alle Fag. De ny Mænd var gennemgaaende langt bedre fagligt og pædagogisk uddannede, men skal man tro gamle Disciples Beretninger, blev Anvendelsen af Prygl som Indprentningsmiddel ikke mindre end før. Vilhelm Beck skriver f. Eks. i sine Erindringer, at „Slagelse Latinskole var en grumme daarlig Skole med en hel Del gamle, usle Lærere, der i Grunden ikke kunde stort andet end prygle“. Han nærede lige til sin Død Uvilje mod Slagelse By paa Grund af de mange — efter hans eget Sigende for Resten ikke uførtjente — Prygl, han havde faaet der som Dreng.

Der fandtes flere ypperlige Lærere ved Skolen i denne Periode, bl. a. Overlærer Flemmer, senere Rektor i Frederiksborg, der underviste i Latin og Græsk; Overlærer Thrige, der senere kom til Metropolanskolen og blev berømt for sin Lærebog i Historie, Dr. phil. F. W. Wiehe, der virkede i Slagelse fra 1846—52, og af Adjunkterne især Olivarius (1839—

48), der havde et særlig godt Tag paa de mindre Dreng, som han lærte Begyndelsesgrundene i Latin. Det var ham, der fik oprettet og bestyrede Morskabsbibliotheket og fra 1846 Forberedelsesklassen til Skolen.

Den senere Politiker og Kultusminister J. Chr. H. Fischer, der selv havde været Discipel paa Skolen, vendte i 1847 tilbage dertil som Adjunkt. Han var theologisk Kandidat og fik som Fag anvist Religion, Hebraisk og Mathematik. I det sidste underviste han godt, men det kom snart til en alvorlig Konflikt i Anledning af hans Religionsundervisning. Fischer vendte sig nemlig bestemt imod den kristne Tro og søgte ikke at skjule dette i Timerne; da han endog udgav et Skrift „Astronomien og Skriftens Autoritet“, hvori han rettede et Angreb paa Biblen, vakte det et voldsomt Røre, og han maatte opgive al Religionsundervisning paa Skolen. Hans Indflydelse paa Aanden i Skolen vedblev dog at være stor, og hans Eftermand som Religionslærer, Adjunkt Munck, var vel mindre udfordrende, men ikke mere orthodox end Fischer. Vilhelm Beck fortæller i sine Erindringer, at Munck engang gav dem en Stil for, der hed „Er en Aabenbaring nødvendig“. Beck besvarede den med et bestemt Nej; naar vi blot brugte vor Fornuft og satte os ind i Naturens Love, saa var denne Kristus aldeles overflødig. Munck erklærede Becks Stil for den bedste, læste den højt for Klassen og tilføjede: „Man kan nu ikke være Kristen, naar man har de Anskuelse som Beck, men jeg har forresten de samme Anskuelse“.

Blandt andre bekendte Mænd, der var Lærere ved Skolen, skal nævnes vor første Frihedsmartyr, Dr.

Dampe, der var Adjunkt i Slagelse fra 1811—16. Han udøvede næppe nogen liberal Indflydelse paa Skolen; først flere Aar efter kastede han sig ind i de politiske Rørelser og Intriger, der bragte ham som Statsfange til Christiansø, hvor han maatte tilbringe 20 Aar af sit Liv.

Antallet af Disciple var i Begyndelsen af Aarhundredet meget lille, men allerede i Meislings Tid steg det, og i de følgende Aar var det mellem 35 og 40. Gennemgaar man Protokollerne fra de sidste Aartier af Skolens Historie, finder man en Række Navne, dels af gamle Slagelse-Slægter, som endnu lever: Kjerulf, Høyer, Nørlund, Schou, Schäffer o. m. fl., dels af kendte Præsteslægter fra hele Vestsjælland: Salicatti, Fenger, Gøtzsche, Rønne, Olrik, Winding o. fl., og dels paa Mænd, der siden har faaet kendte Navne i Danmark paa forskellige Omraader: Professor S. M. Jørgensen, Justitsminister Nellesmann, Biskop Gøtzsche, Direktør ved den kgl. Porcellænsfabrik Philip Schou, Pastor Vilhelm Beck, Arkitekt Ludvig Fenger, de to Bibliothekarere Carl og Emil Elberling o. a.

Endelig skal det nævnes, at der endnu lever een Mand, der har været Discipel i Skolen, en af Slagelse Bys ældste Borgere, Fabrikant Peter Rasmussen.

I 1836 paabegyndtes der Forhandlinger om en ny Reform af vort højere Skolevæsen. Der skulde bl. a. indføres etaarige Klasser, og dette vilde medføre en betydelig Udvidelse af Lokaler og Antal af Lærere, men det maatte tillige medføre, at Skoler med et ringe Elevantal ikke kunde opretholdes. Blandt dem, der stod i Fare for at blive nedlagt, var Slagelse Latinskole. I Skoleprogrammet 1846 kunde Rektor El-

berling dog meddele, at en kgl. Resolution havde fastslaaet dens Opretholdelse, og Elevantallet, der var gaaet ned til 28, begyndte nu atter at stige. Der blev udarbejdet Tegninger og Planer til Udvidelsen, men derudover skete der fra Universitetsdirektionens Side intet, og den 25. Maj 1850 faldt Bomben, idet en kgl. Resolution fastslog, at Slagelse lærde Skole skulde nedlægges fra Udgangen af Skoleaaret 1851—52. Dens Formue skulde dels anvendes til en forbedret Realskoleundervisning i Byen, dels til Stipendier for Børn fra Slagelse og Omegn, der søgte til Sorø og andre Skoler.

I det sidste Skoleprogram stødte Overlærer Wiehe med Sorg den 300-aarige Skole til Jorden. Han mindedes, hvor betydelige Mænd der var udgaaet derfra, og tilføjede, at Byens Borgere selv tildels var Skyld i, at de mistede den, fordi de alt for lidt havde benyttet sig af den lærde Uddannelse, den havde kunnet give deres Sønner. I de senere Aar havde gennemsnitlig kun een af de aarlige Dimittender været fra Byen, mens de øvrige var skolesøgende andetsteds fra. Det blev Sorø Skole med dens gamle Glans og store Traditioner, der sejrede i Konkurrencen, og dertil flyttede næsten alle Disciplene, da Slagelse Skole i 1852 endelig lukkede sine Porte.

FOLKEMINDER I SORØ AMT.

Af

August F. Schmidt.

Det er af Betydning for Lokalhistorikere, at de er fortrolige med Folkeminderne i det Sogn, som de har taget til Opgave at skildre; ja, der bør i enhver større Sognehistorie være fyldige Oplysninger om Sognets gammeldags Folkeliv, om Bondearbejder, Haandværkere, Bygninger, Fester, Højtider, Stedsagn, Tro m. m.

Store Mængder af Folkeminder er allerede indsamlede og udgivne i Bøger eller indsendte til vort Folkemindearkiv: *Dansk Folkemindesamling*, Kgl. Bibliotek, København K., oprettet 1904; men der er naturligvis langt igen, inden man tør sige, at alt dansk Folkemindestof er optegnet og bevaret for kommende Slægter. Lokalhistorikere kan derfor udføre en virkelig betydningsfuld kulturhistorisk Gerning ved at indsamle de endnu af gamle Mennesker erindrede faa Minder om det Almueliv, der nu for stedse er forsvundet.

Fra Sorø Amt er optegnet et ret omfangsrigt folkloristisk Materiale, hvoraf meget findes *utrykt* i Dansk Folkemindesamling (i det følgende forkortet til D. F. S.). Der bør dog stadig indsamles Folkeminder i dette Amt, idet der fra mange Sogne kun findes ganske enkelte Optegnelser.

I D. F. S. findes det Folkemindemateriale, der siden 1904 er indsamlet i Sorø Amt og indsendt til den nævnte Institution under Topografinumrene 361—485. Hvert Sogn i Sorø Amt har sit Nummer indenfor de nævnte Tal i samme Rækkefølge som Sognene i Tråps Danmark. En Fortegnelse over de danske Sogne indtil Kongeaen findes trykt i „Festskrift til H. F. Feilberg“ 1911, 477 ff., hvor der ogsaa gives Oplysninger om D. F. S.'s Arkiv og om det topografiske Ordningssystem af Folkeminder.

Ved en Gennemgang i Oktober 1929 af D. F. S.'s Arkiv-

rækker 1906/23 (Sagn og Tro, Originaloptegnelser), 1906/24 (Sagn og Tro, Avisudklip), 1906/43 (Fester), 1906/46 (Folkeliv) og 1906/47 (Folkeliv, Avisudklip) viste det sig, at der i disse Arkivets Hovedrækker¹⁾ fandtes Folkemindeoptegnelser fra alle Sognene i Sorø Amt med Undtagelse af følgende 12 Sogne: Slaglille (Alsted Herred), Sigersted, Jydstrup, Høm, Ørslev, Broby (Ringsted Herred), Kindertofte (Slagelse Herred), Haldagerlille, Krummerup, Førslev, Kvislemark, Fodby (Øster Flakkebjærg Herred).

Foruden det meget utrykte folkloristiske Materiale i DFS. findes der ogsaa spredt rundt omkring i den trykte folkloristiske, kulturhistoriske og lokalhistoriske Literatur et righoldigt Stof vedrørende Folkeliv, Folkedigtning, Tro o. s. v. knyttet til Sorø Amt. Det behøver jo næppe at nævnes, at en Del af vore stolteste Oldsagn, samlede af *Sakse*, kan stedfæstes til Sorø Amt, der ogsaa var Hjemstedet for store Begivenheder i Middelalderen. I *Just Mathias Thieles* „Danske Folkesagn“ I—IV (1818—1823) og i dette Værks anden Udgave: „Danmarks Folkesagn“ I—III (1843—1860) findes en Del Sagn fra vort Amt; ligesaa i *Svend Grundtvigs* „Gamle danske Minder“ I—II (1854—1861) som i *Jens Kamps* „Danske Folkeminder“ (1877). Under Pseudonymet *Arne* udsendte den senere saa kendte Forfatter og Højskoleforstander *Anton Nielsen* i 1862 en lille Bog: „Nogle Fortællinger, Sagn og Æventyr“ indsamlede i Slagelse-Egnen. Anton Nielsen er forøvrigt født i Sorø Amt, nemlig i Sneslev Skole, Førslev Sogn (Øster Flakkebjærg Herred) den 5. Maj 1827. I hans Bøger findes der en Mængde kulturhistorisk Stof, saa man i dem i Virkeligheden slet ikke faar saa lidt at vide „fra Landet“. En literær-kulturhistorisk Karakteristik af Anton Nielsen er ikke givet endnu; men en saadan maa vel komme engang, især nu da vi har *Ejnar Skovrups* Bog: „Anton Nielsen“ (1928), der ved sin Bibliografi og en Række Henvisninger er en fortrinlig Hjælp til Indførelse i dette Forfatterskab.

I *Evald Tang Kristensens Bøger*: „Danske Sagn“ I—VII (1892—1901) og i „Danske Sagn“ Ny Række (Woels Forlag 1928 ff.) samt i hans „Jysk Almuoliv“ I—VI (1891—1894) med Tillægsbind I—VI (1900—1905) findes en Del Optegnelser fra Sorø Amt, men store Ting er det ikke i Forhold til, hvad disse Værker inde-

1) DFS.'s forskellige Afskriftsrækker er ikke gennemgaaede.

holder fra Jylland. I Folkemindetidsskriftet „Skattegraveren“ I—XII (1884—1889), som E. Tang Kristensen redigerede, findes ogsaa nogle Folkeminder fra Sorø Amt. Et Par Indsamlingsrejser har E. Tang Kristensen selv foretaget i dette Amt¹⁾, men ret meget har han ikke faaet indsamlet dér sammenlignet med andre danske Amter, især de jyske.

Henvisninger til Sagnsamlinger med Sagn fra Sorø Amt findes i Mængde i *Thorhild Gravlunds* fint udstyrede Værk: „Herredsbogen“ I (1927), hvori Herrederne i Sorø Amt er afhandlede følgende Steder: Ringsted Herred (S. 7—16), Alsted Herred (S. 17—24), V. og Ø. Flakkebjærg Herreder (S. 113—119), Slagelse Herred (S. 120—126). „Herredsbogen“ er udelukket skrevet paa Grundlag af Folkeminder, især Sagn knyttet til ældgamle Herredskel. Hovedideen i Gravlunds Bog er den, at paa den anden Side Skellet, der markeres af en Aa, et Dige, en Skov, et Højdedrag o. s. fr., træffes nyt Land, idet andre Vætter ifølge Bondens Opfattelse hersker der. Almuen „har i sine Sagn paa egen Maade tegnet sin folkelige Historie i jordknyttede Minder“. „Folkesagnene bliver virkelig Historie, naar de ikke stilles op som literære Enkeltheder, men ses i deres Sammenhæng med Bygden og Bygdegrænsernes Modsætninger. Her raadede, som Sagnet siger, Konger og Høvdinger; ikke tilfældigt, men hvor Magt kunde hævdes over et Landomraade. — Her ofredes, hvor Folkestammer kunde mødes. — Her kendtes Angest, hvor i øde Egne Skellene for Bosættelsen var draget. Herredernes Historie har Folket selv fortalt i alle sine stedfæstede Minder og i sin daglige kulturbundne Færden mellem de skillende Aaløb, Bakkedrag, Skovbryn og Strande“. Med disse Ord karakteriserer Gravlund selv sit Værk, der for Bygdeforskningen er rig paa frugtbare Synspunkter og Impulser som hans øvrige folkepsykologiske Værker er det („Dansk Folkekarakter“ [1919], „Dansk Bygd“ I—II [1917, 1922], „Landsmands Lov“ [1916], „Skelstene“ [1923], „Øsagnet“ [1923], „Kongerejsen“ [1924] m. fl.). Forøvrigt findes der i hans Bøger talrige Træk om gammeldags sjællandsk Bondesæd, hentet fra Sorø Amt, men mest har han naturligvis fra Reersøegnen i Holbæk Amt. I Redaktør *J. V. Christensens* omfattende lokalhistoriske Produktion (flere Bind „Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie“

1) Jfr. E. T. Kristensen: Minder og Oplevelser IV (1928), 96 ff.

1907 ff. og nu sidst i Th. Gravlunds Tidsskrift: „Bygd“ 1928 ff.) træffer man en Fylde af Oplysninger især om Ringstedegnens Kulturhistorie. Dr. *Henrik Ussing*, Sorø, der har udgivet en Række indgaaende Skildringer af forskellige danske Egnes Folkeliv, har ogsaa udsendt en Bog vedrørende Sorø Amt, nemlig *Ingvor Ingvorsens Fortællinger om „Gammelt sjællandsk Bondeliv“* (1918), udsendt af Historisk Samfund for Sorø Amt¹⁾ i Forening med „Danmarks Folkeminder“ i hvis Skriftrække Bogen har Nr. 20. Ingvor Ingvorsen er fra Ulstrup i Terslev Sogn (Ringsted Herred). Denne By og Egns Folkeliv og Folketro er nu i Ingvorsens og Ussings grundige Fremstilling (190 Sider) belyst i alle Enkeltheder lige saa levende og underholdende som de andre sjællandske Egne, hvorom der er skrevet indgaaende og saglige Bøger (af *Severin Kjær*, *Henrik Ussing*, *J. S. Møller Anders Uhrskov* o. fl.).

I Sorø Amts historiske Aarbog (1912 ff.) er der fremkommet en Del Afhandlinger om bondehistoriske og folkloristiske Emner af *Gunnar Knudsen* (hellige Kilder²⁾), *Hellig Anders*, *Vaarby Aa*), *J. V. Christensen* og *J. P. Jensen* (Bondehistorie), *H. Zangenberg* (Bønderbygninger), *Johs. T. Christensen* (Aftægts- og Fattigforhold), *L. P. Christensen* (Minder fra Midtsjælland, Alsted og Fjenneslev Sogne), *S. Petersen* (Enø Bylav) o. m. fl. I Arbejder som *J. Blochs* Landbrug og Bondeliv i Midtsjælland 1770, særlig om Vedbysønder og Omegn (Fra Arkiv og Musæum I), *A. Jacobsen* Meddelelser om Hyllested Sogn (1910), *C. F. Balslevs* Minder fra Karrebæk, Holsteinborg, Ulvborg og Borup (1916), *Jutta Bojsen Møllers* Erindringer (1924) findes der ligeledes kulturhistoriske og folkloristiske Oplysninger af betydelig Interesse. Og endelig kan nævnes, at *Achton Friis* i sit festlige Værk: „De danskes Øer“ III (1928) skildrer sine Besøg paa Glænø, Omø, Agersø og Egholm. Friis fortæller om disse Øers Natur og Folkeliv, genfortæller Sagn, især fra Agersø (se Fortid og Nutid VII2 1928—29, 252 f.), og ledsager sin underholdende Tekst med herlige Fotografier og Tegninger tit af sjældent Værd for den etnologiske Forskning.

- 1) Jfr. *Henrik Ussing*: „Om Optegnelse af Folkemaal og Folkeminder“ i *Hist. Aarb. f. Sorø Amt* 1915, 131 ff.
- 2) Jfr. *August F. Schmidt*: *Danmarks Helligkilder* 1926, 118 ff. (med mange Henvisninger til Værker, hvori findes Folkemindestof fra Sorø Amt; se ogsaa *Sorø Amts Aarbog* 1928, 25—31).

EN UHELDIG BYFOGED I SKÆLSKØR (1765).

Af

Niels Stenfeldt.

Tonen i Skælskør var ikke saa fredelig og idyllisk, som man gerne vil forestille sig, naar man taler om de „gode, gamle Dage“; her blev skumlet og sladret, saa den ene maatte trække den anden for Retten og føre den ene Halvdel af Byens Indbyggere som Vidner mod den anden, — her var i 1801 kun 507 Sjæle, saa Byen var ikke just folkerig i den gamle Tid, vi her beskæftiger os med. —

I 1765 stævnedes Rettens Haandhæver, Hr. Christen Holm, Byfoged og Postmester i Skælskør, en gammel Militær, Løjtnant Stramboe, for onde Ord og Breve, han havde „brugt“ om den mægtige Mand; han havde bl. a. kaldt ham „en Skælm“, hvad dengang betød noget saa slemt som „Skurk“, „Bandit“ i vore Dage. Løjtnanten støttede sig paa, at Hr. Holm, der skulde afsløre og dømme Misdædere blandt sine Medborgere, selv var en foragtelig Person, som ikke alene havde forladt sin pæne, pletfri Kone, men ogsaa forført sin Tjenestepige, Sidsel Hansdatter, der havde været i Forhør hos Provsten, Hr. Friis, og hans Kapellan og dér udlagt sin Husbond som Fader til det Barn, hun havde født. — Da der endnu var Tvivl om, hvorvidt Pigen havde talt sandt, dømte Retten den forargede Løjtnant til at betale 20 Rigsdaler i Bøde. Denne Dom sendte Byfogeden til Generalkrigskollegiet i København, for at det skulde fratage den gamle Militærperson hans Pension, og da Løjtnant Stamboe fik en truende Skrivelse derfra, gik han til Provsten og fik af denne Byfogedens Fjende en Attest, der skulde rense ham ved at sværte hans Modpart. Da nu to af Retten udmeldte Mænd indfandt sig hos Løjtnanten for at faa Bøden, de 20 Rdl., udbetalt, skrev han en Pro-

test og vedlagde Provstens Attest. Det skulde han ikke have gjort, for den gjorde alle Parter stor Skade; den var ogsaa skrap og lød saaledes:

„Lectori salutem! (Hilsen til Læseren) Hr. Lieutenant Stramboe haver ved skriftlig Begiering andmodet mig om min attest og Skudsmaal om det slette og forargelige Væsen imellem Hr. Byfoged Holm og Ægtefællen, som maatte syufnes (synes) ufornoden, da det er Meenigheden disværre bekiendt, disværre! Har Schielschiør ikke tilforn været berømmelig, da bliver den det nu af Byfogedens Tragedie! han som en Dommer og Embedsmand skulle dømme andre og veed ikke at dømme sig selv. Huustruen haver her ikke separeret sig fra Manden, men Manden fra Huustruen og i hendes fraværelse bortflyttet med hendes beste gods, som alle er vitterlig. Jeg skulle ikke troe, hand agter at indføre den Jødiske praxis og give Huustruen Skilsmissebrev, men hand heller som een Christelig Dommer og øvrigheds Mand maatte vide lovens Pagina 523.

Hun har ikke givet nogen forargelse i Meenigheden, men Byfogeden, og det ved større Forargelse ved at han som een Øvrigheds Mand uden Aarsag, Lov og Dom separerer sig fra Huustruen; nu kand Borgerne sige: naar vi ikke længer kand lide vore Huustruer — de er bleven gamle — kand vi forlade dem, saa' gjør Schielschiørs Byfoged; der er ikke Hoer eller Desertio (Bortløben) paa hendes Side, ikke heller paa hands Side impotentia, hvorpaa ieg troer, hand lader ikke Verden være uden Prøver (Provsten sigter til det Barn, Sidsel Hansdatter havde født).

Hun har ikke forødt hands gods, men hand hendes, da hun sadt i Velsignet Tilstand (var velhavende), da de træde (traadte) ind i Ægteskab, og nu haver hand sat hende i Armoed, ja, til sist pandtsat hendes Gaard og Eyendom; og disværre nu udraabes, om det er sandt, som snakken i Byen Roullerer, hun som drikkældig, Ødsel og slet huusholder; dette slette Renomie har hun aldrig haft før, men har passeret for een brav, Fornuftig og huus-Raadig Koene; Og Manden som een Dommere og Øvrigheds Mand Mis-brugger Lovens Ord imod sit eget Ribben („Riv-been“); og hvor kand een Koene siges ødsel, hvor Manden ikke skaffer ind til huusholdningen, lader sin Jord og Ager ligge u-dyrket, altsaa kand Korn og Kierne ikke voxe af sig selv paa

Loffet, i Huuset eller i Gaarden; og dog skal Koenen skaffe Mad til 5 à 6 Munde daglig.

Hun har een goed Samvittighed i sin Elendighed og drøvelse; men hand ikke, om hand ellers har nogen; dog, den vil vogne saavel som Judas Samvittighed, og den vil andklage og dømme ham; Sathan spøgte til Juul, da hand gav ham Needring (Fornedrings-)-Lænker (?), og i Fasten vil Judas og Pilatus distingvere sig ved Evig skamfuld Navn (?)

Jeg siunes (synes), den goede Koene nu i een vis Maade maa være glad, at hun ikke i sin alderdom skal prygles, Slaaes og ilde medhandles, om det er sandt, som hun har klaget for mig. Manden, veed ieg, er en Jyde, saa muelig hand har behandlet sin Koene og revset hende med Stav og vaand efter den Jydske Lov, men hver som nu synder efter Jydske Lov, skal straffes efter den Danske Lov pagina 884,7 følgende. Gud omvende hannem:

Schielschiør d. 16. Martij 1765.

P. Friis (Provst)“.

„P. S. (Paaskrift) Samme Schielschiør Byefoged, Christen Holm, som er bekiendt for sin slette og forargelige omgang med sin hustrue, er den 20de Martij 1765 af sin tieniste Pige, Sidsel Christensdatter, udlagt for barne Fader i Schielschiør Kirke, og samme Dag har ermeldte Byefoged for Geistligheden i Schielschiør Skriftlig Declareret, at hand vilde gjøre sit Juramentum purgatorium (sin Renselses-Ed) for samme qvindes bekiendelse, men gjør hand det, er hand vist bunden i Sathans strikker og vil vist styrtes i Timmelig og Evig Fordervelse.

Denne min Attest meddeeles Hr. Lieutenant Stramboe at fremlægge for det høykongelig General Krigs Directorio, at ald Verden kand see, at det prædicatum (den Betegnelse), som af Hr. Stramboe er tillagt Byefogeden, aldeles ikke er ugrundet. Schielschiør d. 22de Martij 1765. P. Friis“. —

Dette blev nu til en ny Retssag, hvori Byefogeden spurgte Provsten, om Attesten virkelig var skrevet af ham, og om den var korrekt gengivet. Sit Forfatterskab vilde Provsten ikke fragaa; kun var han ked af, at den var fremkommen her; han havde jo ikke givet Løjtnanten den til Rettergangsbrug, men til Benyttelse i Krigskollegiet, hvor det gjaldt for ham at kæmpe for Pensionens Bevarelse. Men da den var saa kraftig i sine Udtryk,

var her jo et udmærket Grundlag for Byfogeden til at ramme denne nye Modstander, og han ramte haardt. Provsten, der flere Gange i sine Breve til Bisen havde klaget over den Svaghed, der fulgte med hans høje Alder (han var 74 Aar), blev saa syg over denne Proces, hvorom Bisen ikke fik et Ord at vide, at han tog sin Død derover; han døde, før Dommen faldt, den 28. Juli 1765. Sagen trak længe ud, Snese af Tingbogens Sider med deres næsten ulæselige Skrift er fulde af Vidnesbyrd for og imod og Tingstudesnak. Dommen, som faldt d. 21. Okt., gik den døde Provst imod, men den indeholdt dog ogsaa et Hib til Byfogeden, der havde behandlet den gamle Provst for groft. Kendelsen lyder som følger:

„Provsten, salig Magister Friises Stervboe (Dødsbo) og Arving bør paa nogen maade oprette Hr. Byefoget Holm den hannem ved dette Skrift paaførte Tort, Blame og Lande-Rye, hvilket nu ikke, saaledes som skee burde, formedelst Mandens Død kand lade sig gjøre af ham selv. Men i den Stød tilkiendes samme Stervboe og Arving udi Reparation og omkostning at betale til Herr Byefoget Christen Holm 50 Rdl. og Skriftet in totum (helt og holdent) at være Mortificeret.

Saa bør og Velbaarne Herr Lieutenant Stramboe ved en skriftlig Declaration erkiende at have forset sig og for sin Ubetænk-somhed og den Ondskab, hand har ladet see imod Herr Byefoget Holm, at betale i Mulct til Schielschiør Byes Fattige 2 Rdl. og i Omkostninger til Herr Herredsfoget (skal vel være Byfoged) Holm 10 Rdl. alt at efterkomme 15 Dage efter denne Doms Lovlig forkyndelse under Adfærd efter Loven“.

„Efterskrift: I det øvrige er med mueligste yderlighed til Moderation for Sal. Provst Friises Arving, anseet paa Sal. Provstens høye Alderdom, og da Herr Byefoget Holm temmelig hart har Skierpet sin Pen i Hands Indlæg og Irettesættelser, saa bør samme ikke viidere, end herved allerede Dømt er, komme Sal. Provst Friis i hands Grav til Præjudice (Skade), og for Skrive-maaden bør Herr Byefoget Holm betale til Schielschiør Byes Fat-tige 4 Rdl. — C. Toxverdt“. (Sættedommeren).

Ved Siden af disse Processer løb stadig — Uge efter Uge, Maaned efter Maaned — den egentlige Sag om Faderskabet til det Barn, som Sidsel Christensdatter havde født. Hun havde først,

lige efter at Barnet var kommen til Verden, paastaaet, at dets Fader var Lars Larsens Søn paa Stignæs, „for Barnet var ham ligt nok“. Og nogle Vidner støttede Byfogeden ved at paastaa, at de tre Mænd, Præsten Hr. Thillerup i Magleby, Hr. Herredsfoged Engholm og Forvalter Bredahl, havde dannet et Komplot, som havde „anmodet Sidsel om at udlægge Hr. Christen Holm“ som den ene skyldige; de skulde endog have budt hende 30 Rdl. derfor. Hun havde ogsaa den 20' Marts, da hun stod aabenbare Skrifte i Skælskør Kirke, højt og lydeligt erklæret, at Byfogeden var Fader til hendes Barn. Ja, det havde hun, svarede de byfogedvenlige Vidner, men hvorledes var det gaaet til? Jo, hun havde flere Gange været indbudt til baade Provsten og Kapellanen, og der var endogsaa budt hende Mad og Drikke, saa der havde hun jo faaet at vide, hvad hun skulde sige. — Flere Gange havde Hr. Holm sagt, at han med Glæde vilde sværge sig fri, men han havde ikke gjort det, skønt Sættedommeren adskillige Gange foreslog ham det. Men nu var han bleven fornærmet og stiv: man skulde tro ham paa hans Ord, som burde gælde mere end, hvad hans onde Hustru og „det Qvindfolk, Sidsel Christensdatter, sagde“.

Saa endelig faldt der den 3' Jan. 1766 Dom i denne Sag:

— „Thi kiendes for Rætt: At, naar Hr. Byfoget Holm her inden Retten drister sig til efter foregaaende Lovlig omgang at aflægge denne Ed: Jeg, Christen Holm, sværger til Gud, at ieg ikke har haft nogen Legemlig og Kiødelig omgiængelse med Qvindfolket, Sidsel Christensdatter, hvorved eller hvoraf Hendes til Verden føde u-ægte Barn, til hvilket Hun mig sistleden 20de Martij for Barne-Fader Offentlig har udlagt, mueligen kand være Auvlet, men veed mig med Gud og min Samvittighed aldeles frie og u-Skyldig i denne Sag at være. Saa Sandt hielpe mig Gud og Hands Hellige Ord, — Saa bør Meerbemelte Herr Byfoget Holm for Actors Paastand og viidere Tiltale i denne Sag aldeles frie at være, og alt, hvis (hvad) samme Sag angaaende, er Passeret, ikke geraade Ham til last paa Rygte, Navn eller Embede i nogen Maade. Men skulle Hand enten ikke vilde eller ikke kunde aflægge denne Eed, saaledes som ovenfor skrevet staaer, bør hand ifølge Lovens pagina 945 artl. 24 og den allernaadigste udgangne Forordning af 6te Decbr. 1743 dens 22de Artl. at betale sine dobbelte Leyermaals-Bøder med 24 Rdl. og

desforuden ligeledes (da hidindtil ikke haver været muelig til en vis Sum at fastsætte formedelst de endnu her i Byen u-afgjorte Publique (offentlige) Ting og Reigninger, og den herefter udfordrende rigtighed, for hvilket Hr. Holms Midler og Effecter ligge under høykongelig Sequestration (Beslaglæggelse) een Tiende deel af sin Formue at erlægge, alt under Lovens Tvang og Ret- tens videre befordring. Dets til Bekræftelse under min Haand.

Datum Schielschiør den 13de Janvarij Ao 1766

A. Hansen.“

Hr. Christen Holms Hustru klagede sin Nød for Kongen — naturligvis ikke for den 16-aarige Christian den Syvende, men for Kancelliet. Man indhentede Oplysninger og skrev til Amtmanden, „Os Elskelig, Høyædle og Velbyrdige Friderich de Løvenørn, Vores Conferents- Etatz Raad, saa og Amtmand over Antvorskov og Corsør Amter“:

„Christian den Syvende, af Guds Naade etc. Vor synderlig bevaagenhed tilforn! Af en fra Birgitte Holm af Torpe indkommen Memorial er Os allerunderdanigst bleven foredraget, at hendes Mand, Christen Holm, Herredsskriver i Øster og Vester Flakkeberg Herreder, i Vort Land Siælland, nu boende i Flakkeberg Bye, har for halvandet aar siden udi hendes fraværelse bortflyttet det beste af deres Boehave og gods og oprettet Dug og Disk i et andet Huus og saaledes skilt sig fra Bord og Sæng uden dertil given mindste anledning paa Hendes Siide, og uden at Han imidlertid har givet hende noget til fornøden ophold, men Han har endog ved offentlig Auction villet sælge Gaarden og det lidet Boeskab, han ved udflyttelsen efterlod sig, ligesom han og, imedens de vare samlede, ved et uordentligt og uanstændig liv og levnet skal have forødet et anseeligt Boe tilligemed reene Capitaler og Penge, som Hun i Egteskabet tilbragte Ham; Thi give Vi dig hermed tilkiende, at Vi efter slige omstændigheder og fornevnte Birgitte Holms derhos allerunderdanigst giorte ansøgning og begiæring allernaadigst have bevilget, at Hun maa leve adskilt fra Hendes Mand, indtil Gemytterne igien kunde foreenes, og at Hun til frie disposition maa beholde Eiendoms-Gaarden og de, nu i brug havende Meubler, saa og at bemelte Hendes Mand, Herredsskriver Christen Holm skal aarlig, saa længe Hun lever af Embedets visse Indkomster give Hende 50 Rdl“.

(den 12' Septbr. Ao 1766).

Da Hr. Christen Holm i Foraaret 1765 mærkede det almindelige Fjendskab, der havde dannet sig mod ham, og forudsaa, at hans Kæresteri med Tjenestepigen vilde drage ham i Ulykke, greb han selv Initiativet og bebudede, at han vilde nedlægge sine to Embeder. Denne sin Beslutning offentliggjorde han i Landstings-Skødeprotokol og i Aviserne — der var kun et Par Stykker dengang — og tilbød som de gamle Dommere i det gamle Testamente at yde alle dem fuld Erstatning og Oprejsning, som han sig uafvidende kunde have forurettet; dette Forsøg paa at vaske sig selv ren ser saaledes ud:

„Under 21de Martij 1765 har ieg, et redelig og Veltænkende Menneske, der af en slet Kone er bleven sadt bag Lyset og det mit (midt) i min Lykke og Velstand, funden det allerraadeligst at qvittere en deel af det publique (offentlige), betragtende det paa en hver Christen best anstændig Axiomata (Grundsætninger): Du bør lære, hvad Du er Gud, Kongen og din Næste skyldig, og i den andledning uden Tvang, med Respect og Ære søgt at være i Stand til med Hæder at kunde frasige sig 2de kongelige Embeder, Byefoget og Postmester Embedet i Schielschiør, og for imod denne Verdens urimelige Behandling mig at bebevne lod ieg denne publication i de Danske Aviser expedere:

„Byfoged og Postmester i Schielschiør, Herretz Skriver i Flakkebjerg Herred samt Kongelig beskikked Ober og Under Rets Procurator Christen Holm i Schielschiør vil underdanigst, allerydmygst, ærbødigst og tjenst skyldigst anmode Alle og Enhver, Høye og lave, som i henseende til forbemelte hans allernaadigst anfortroede Embeder og Deres Forretninger i een eller anden lovlig og beviislig Maade maatte have noget at prætere, paastaae og erindre eller og i privat Tilfælde noget paa lige maade hos ham at observere, de da naadigst, gunstigst og behageligst slikt inden Næstkommende Medio Junii ville paastaae, fordre og anmeldte, da for alt, hvad lovfølgeligt er og i nogen navnlig maade kand rimeligt eragtes, skal vorde giort vedbørlig underretning, Reede og Rigtighed efter de indløbende Omstændigheder.

Schielschiør d. 21de Martij 1765.

C. Holm“.

Han maatte nu nøjes med det ganske lille Embede som Herredsskriver i Flakkebjerg og bosatte sig der. Det synes, som det trods al hans Redebondhed ikke var lykkedes ham helt at af-

vikle alle sine Sager, for han havde endnu i 1768 ikke faaet Generalkvittering fra den nye Byfoged. Han offentliggjorde da følgende (endda ved den offentlige Udraaber med Trommen):

„Da ieg med Fliid, Verden til Trods, har øved mig udi at tiene min allernaadigste Monarch, saa har Moma (o: Momus, Spottens Guds) selv ikke funden den minste Stræg, hvor mig noget kand bebreides, ja, min Eftermand ikke i 3 Aar har funden den Nøgel, hvormed han stedse har søgt at oplukke mit ærlige og redelige Hierte, Consequenter (o: følgelig) inted paa mig at sige; Og ikke des mindre har min Eftermand bestandig nægted mig den Qvittering, min allernaadigste Monarch har forundt mig før min bestandige og troe Tieneste; altsaa, siden ieg er misundt (ikke undet) Ævne til ved lovlig Ret at afstraffe en saa søvning Undersaat som min Eftermand, Declarerer ieg herved for denne Ober-Rætt (Sjællandsfar Landsting), at ieg intet haver ringeste Andeel eller viidere tager Lod i Schillschiør Byes Sager, det være sig reisende sig enten fra publique (offentlige) eller private affaire, saa som ieg stedse har tient baade som Forvalter og Byefoged saaleedes, at det alliid har været mit Ønske, at min velsignede Konge og forrige Herskab maatte have været alviidende. Per bonam [?] Consequenter (følgelig) meldes dette alt ikke for Byefogeden, Sogne Præsten, Ober Formynderen, Kirke-Værgerne og Fattiges Forstander i Schielschiør, men til Trommeslageren er betalt 10 Sk. (Skilling) for at giøre det offentlig bekiendt paa Gaden, siden ieg ikke paa anden Maade kand naae Rigtighed, da ieg vil forbiegaae 4 à 600 Rdl., som ieg har udlagt for det Velsignede Borgerskab i Schielschiør.

Flakkebjerg d. 24 Octobr. 1768.

C. Holm“.

I Flakkebjerg By døde forhenværende Byfoged og Postmester Hr. Christen Holm i Aaret 1781.

EN BYPATRIOT

Ved

Marie Bogstad.

Imellem Korsør Borgmesterkontors Papirer fra 1813 er fundet efterfølgende Udkast til en Avisartikel, skrevet af Borgmester Lauritz Andreas Bernth, der var født paa Herlufsholm som Søn af Rektor Johan Ludvig Bernth 21. Marts 1782, Borgmester, Byfoged samt By- og Raadstueskriver i Korsør 1809—1823 og døde i Horsens 11. Oktober 1860 som Herredsfoged og Skriver i Voer og Nim Herreder samt Birke-dommer i Stensballegaards Birk.

I 1815 var Chr. Molbechs Ungdomsvandring i mit Fødeland II Del udkommet, og det er hans Omtale af Korsør deri (S. 56—59), som har fortørnet og oprørt Bernth i højeste Grad, saa han har ment at maatte tage til Genmæle. Molbechs Skildring det paagældende Sted lyder, som følger:

Veien fra Slagelse til Corsør forekom mig at være den mest eensformige og kiedsommelige Deel af hele Landeveien fra Kiøbenhavn — en Flade, hvor hverken Skov, Bakker, Kirker eller Herregaarde oplive Udsigterne. Først en halv Miil fra Corsør bliver Egnen noget mere livelig; til Høire ligger Taarnborgs vakkre Bygning i Nærheden af Vandet, til Venstre noget Skov ved en anden Herregaard; men Alt forsvinder igien, naar man endelig er kommen omkring den længe skuffende Bugt, og nærmer sig Byen, der ligger flådt paa den flade Sandkyst. Hvor meget trængte jeg ikke til, her at finde en By efter mit Sind, hvor jeg kunde op-lives efter den trættende og intet mindre end muntre natlige Reise, og tage en venlig Afsked med Siælland! — Men jeg fandt intel uden det Modsatte heraf; og min kiedsommelige Stemning skulde her først naae sin høieste Grad. En saa prosaisk By, som Corsør,

endog paa en smuk Sommermorgen viste sig for mig, er endnu ikke forekommet mig i Siælland; og virkelig syntes mig Alt her at ligne det *Brakvand*, jeg drak. Overalt var der døsig og søvngigt, som i Vertshuset; ikke engang ved Stranden var det mindste Liv. Naturligviis randt Oehlenschlägers Epigrammer over denne By mig i Minde — men er det saa, som man har sagt, at han har talt symbolisk om Corsør, og at man, for ret at forstaae Betydningen af hans Ord, maa tænke paa *Baggesen*: troer jeg ogsaa, at de komme Sandheden endnu nærmere, end naar de anvendes paa Byen, om hvilken man i det mindste knap kan sige: „at den smiler munter og dansk jovial imod Marken“; og om hvilken jeg endnu mindre vil sige:

„Underlig blandede By, uagtet din Svaghed og Brusen

Maa jeg dog have dig kjær, enten jeg vil eller ei!“

Hvorimod jeg ganske kan, og altid har kunnet anvende disse Ord paa den Digter, der alt i Vessels Dage gjorde Corsør navnkundig, og af hvis *underlig blandede* Værker jeg elsker nogle endnu omtrent med samme Kiærlighed, som for tolv, sexten Aar siden.

For at komme tilbage fra den vidt navnkundige Digter til hans prosaiske Fødeby, maa jeg dog endnu, inden jeg forlader den, nævne dens *Kirke*, der vist nok ogsaa er den mest prosaiske Kirke, der findes i Siælland, om ikke i hele Danmark. For at karakterisere den, behøver man vel ikke at sige mere, end at den i Stedet for Taarn har — en Telegraf. Kirkegaarden ligner ogsaa mere en Alfarvej, end de Dødes Urtegaard; fremmedt og eensomt staaer *Birkners* Gravminde her, omtrent ligesom et Monument paa den forstyrrede Frue Kirkegaard i Kiøbenhavn, eller som Mandens Aand og Skrifter i vore Dage. Jeg læste den Gravskrift, som Oehlenschläger ikke har været fornøiet med;*) men jeg mener dog, at Birkner i sin Grav kan være tilfreds med den; thi, levede og døde han Sandheden tro, da var han vist ikke Gud utro, og at man her har nævnet *Sandhed*, i Stedet for Sandhedens evige Udspring, er vel et ganske tilladeligt Udtryk.

Da jeg fra dette Kirkebesøg kom tilbage til det bedrøvelige Vertshuus, hvor Alt næsten var ligesaa slet som dyrt, oprandt endelig det første behagelige Øieblik, som jeg nød i Corsør, det,

*) Sandheden tro, døde Birkner den 1ste December 1798.

da man sagde mig: Smakken er færdig! Efterat jeg endnu tilsidst var bleven ført op paa den elendigste af alle Fæstninger, hvor jeg dog virkelig blev overrasket ved at finde en meget høflig Major, slap jeg endelig bort fra denne for mig mere tragiske end *comiske* Stabelstad — men havde den trøstelige Udsigt: at Havet var glat som et Speil! Jeg ventede nu kun paa en Skyregn i Havblik og en god Portion Søsyge, for at hæve min Kiedsomhed til Fortvivlelse, og i denne Forventning lagde jeg mig ned i Cahytten paa en Bænk, for dog ikke uophørlig at pines ved Synet af den glatte Sø og Corsørs nøgne Sandkyster. Men min Lykke vaagnede, saasnart jeg blot var kommen saa langt fra Landet, at den fiendske Aand i Corsør ikke kunde strække sin Magt videre. Efter en halv Times Tid fik vi Vind, og det en rask Medbør. I mindre end 3 Timer vare vi i Nyborg; Farten var inderlig behagelig; jeg fornåm hverken til Søsyge eller Kiedsomhed, og *Fyen* modtog mig ligesaa venligt og indtagende yndigt, som Siælland i Corsør havde givet mig en vranten, umild og uelskværdig Afsked.

Nedenstaaende Udkast af Borgmester Bernth er aabenbart ikke renskrevet og ender midt i en Sætning. Saavidt jeg har kunnet se, har det aldrig været trykt, men da det virkelig er baade komisk og rørende, gengives det her i sin Helhed.

„Det er ikke Nyt, at Man har fundet sig beføyet til at klage over de Beskrivelser, som af partiske Udlændinger ere blevene leverede over vort Fødeland, dette maa nødvendigviis krænke enhver, som føler varmt for dette kiære Land, men hvor uendelig bitterere er ikke den Følelse som vækkes ved at see det mishandlet af Landets egne Børn. — Dette er paa mere end et Sted Tilfældet under Hr. Molbechs Vandringer, som ere leverede som Fragmenter af en Dagbog, som i Følge hans Fortale ere komne til Verden under en langvarig Sygelighed, hvilket ogsaa særdeles spores i Værket.

Det er virkelig at beklage, at Forfatteren ikke, som han under 30 May havde givet os grundet Haab om, var fornøftig nok til selv først at blive kied af denne Dagbog, man havde da undgaaet allerede under 5te Juni næstefter at see Hr. Molbech sige det hele smukke Kiøn i Frederikssund den plumpe Grovhed, at „Man

dog har sagt ham, at der skal gives Piger af Opdragelse i Frederikssund“.

Uagtet vi efter at være komne saa langt i Bogen ikke længere fordre af Forfatteren hverken Fornuft eller Beskrivelse, hvilket han i Forvejen har fortalt, at Begrebet om en Dagbog ingenlunde indbefatter, saa maae vi dog holde os til ham, forsaavidt han paa samme Blad forjætter os en sandfærdig Fortælling, den vi baade kan fordre og vente af ham. Hvorledes Forfatteren har opfyldt denne Forjættelse ved sin Fortælling om hans Reyse fra Slagelse til Corsøer og sit Ophold i denne By skal ieg nu vise, og dersom de øvrige mishandlede Egne ere det med ligesaa lidet Grund, saa er det meget at formode, at man til Slutning kommer til at opgive sandfærdig Fortælling ligesaa vel som Fornuft og Beskrivelse.

Veyen, hedder det pag. 56, fra Slagelse til Corsøer, forekom mig at være den mest eensformige og kiedsommelige Deel af hele Veyen fra Kiøbenhavn. En Flade hvor hverken Skov, Bakker, Kirker eller Herregaarde oplive Udsigterne.

Om Smag og Behag kan man ikke trætte, og følgelig kan Forfatteren til Trods for Andres Omdømme vel vedblive at paa-staae, at Veyen fra Slagelse til Korsøer er mere eensformig end den fra Roeskilde Havn til henimod Slagelse, uagtet enhver anden vil mene det modsatte, — men det er uforklarligt, hvorledes det Land skal kaldes en Flade, hvor høye og svære Banker strax paa venstre Haand ved Slots Bierrebye, forbie Lundforlund og til Boeslunde møde Øyet.

At saavel Bonderup som Corsøer Byes Skove ligge i Baggrunden af Landskabet og forskiønner det, kan lige saa lidet forsonse Forfatteren dermed som Udsigten over Beltet, uagtet Skov og Søe dog pleye fornemmelig at oplive et Landskab.

De af Forfatteren i et Aandedræt anførte Urigtigheder, derved at han ogsaa har forjaget Kirkerne, uagtet det ubevæbnede Øye i en kort Afstand tæller 7 Kirker og deriblandt i Nærheden: Bierrebye, Lundforlund, Hemmershøj, Vemmelev og lidt længere borte Boeslunde.

Dersom Forfatteren ikke har sovet, hvilket synes at kunde være en Følge af Udmatelse efter den Extase, han ved at drage forbie Sorøe var falden i, maae han vist have baaret Spiren til den Sygelighed i sig, under hvilken Værket siden er udarbejdet.

Under slige Omstændigheder kan det være meget tilraadeligt at reyse, men det burde være under den udtrykkelige Betingelse at Produkterne af slige Skrøbeligs Reyser ikke bleve overgivne det Offentlige.

Først en halv Miil fra Korsøer finder Forfatteren Egnen mere livelig; til Høyre har han lagt en Herregaard ved Navn *Taarnborg*. At Navnet er urigtigt anført, og at denne Gaard hedder *Taarnholm* og ikke *Taarnborg* kunde tilgives enhver anden end den, som især reyser som Historiegrandsker, thi for ham er det gamle Taarnborg Slot, hvoraf Volden endnu sees ikke langt derfra, vel ligesaa vel værdt at mindes og undersøges som mange andre Steder. Paa dette Slot skal Valdemarerne have opholdt sig og vi have endnu Anord. udstædte af [blankt] som derfra ere daterede.

Naar Forfatteren endelig kommer omkring Bugten, svinder Alt igjen for ham, og det uagtet netop her $\frac{1}{4}$ Miil fra Byen paa den Bakke, hvor $\frac{1}{4}$ Miilspælen staar, aabner sig den skønneste Udsigt. Paa venstre har Man Byens Skov, hvoraf Hegnet gaar langs med Veyen, til høyre Fjorden bestrøet med skovbegrøede Øer og Taarnborg Kirke, som ligger ved dens Bredder, ligefor Byen og over den Udsigten over Beltet og til venstre af samme de smukke med Skov bevoxede Aggersøe og Omøe.

Uagtet Byen selv ikke ligger behageligt, vil næppe nogen nægte den at udgiøre et ikke uvigtigt Partie i et skjønt Landskab, som omgiver den, og som endog fra Færgebroen giver den yndigste Udsigt for den som kan eller gider seet derefter, og ikke efter sovende at være rullet igjennem Byen maa skynde sig at smøre noget sammen indtil Smakken er færdig, at hvert Sted i det mindste kan have noget.

Nu støder Man paa dette vittige Yttring, at Forfatteren trængte til at finde en Bye efter sit Sind, og da Man uhældigviis ikke havde i sin Tid taget i Overvejelser, hvorledes den burde været indrettet for at behage en skranten Forfatter, der forskumplet paa en Vognmandsvogn halv sovende ruller igjennem den nogle Aarhundreder derefter, saa maae den stakkels Bye finde sig i at blive kaldet den mest prosaiske Bye, der er forekommet ham i Siælland.

Hvad en prosaisk Bye er, har Forfatteren ikke forklaret, uagtet denne Benævnelse vist behøvede en Forklaring, som en Slags

Vittighed maae den vel være betragtet, siden den findes igjentaaget, — men den hører vel ogsaa til den Slags hvori der ikke behøves at findes Fornuft.

Umiddelbar her paa følger: „Alt synes mig her at ligne det Brakvand ieg drak.“ — At Alt skulde ligne Brakvand er igjen et forkeert Udtryk, men da det er noksom bekjendt, at der gives slet Vand i Corsøer, skal det vel igjen være en af Forfatterens plumpe Udtryk om en Bye, hvori han, uagtet han kuns saa at sige drog igjennem den, dog maatte have opdaget, at der i det mindste var god Broelægning, hvilket kunde lade(?) hans Søvn paa Vognen, indtil han skulle gribe Pennen for at udgyde sin Galde.

Forfatterens Trang til at smøre væk om Ting, han var ganske ukyndig i, aabenbarer sig ogsaa i den Ytring, at der ikke en Gang var mindste Liv ved Stranden, thi han nævner ikke, at han har været ved Koffardie Broen, som er aldeles forskiellig fra og paa et andet Sted beliggende end Færgebroen, paa første og ikke paa sidste Sted skulle han søge Liv men ikke dér, hvor alle Indskibning og Udskibning af de enkelt ankommende eller bortgaaende Smakker foregaaer.

Nu finder Forfatteren Leylighed til at krybe lidt for vor store Digtter Baggese, formodentlig for at undgaae oftere at medtages af hans revsende Haand — dette forbigaaer vi som vores Sag uvedkommende og vandrer med Forfatteren tilbage til Byen, som han nu ikke alene finder prosaisk, men finder endvidere deri den mest prosaiske Kirke i Siælland. Han tror ikke, at der behøves at siges mere om den, end at den i Stedet for Taarn har en Telegraf. Det er vist nok den mageligste Maade Man kan slippe fra at sige noget, som kan fylde om en Ting, man ikke kjender, har seet med Sønnen i Øjnene eller ikke har vildet haft den Umage at erkyndige sig noget om, forinden man har ladet Pennen løbe, forresten indsees det nok ikke let, hvorledes det karakteriserer en Kirke, at der efter allerh. Befaling er paa Taarnet anbragt en Telegraf, — kan Kirken derfor ikke være meget kiøn, kan den ikke indeholde adskilligt seeværdigt?

Baggese har sagt om Telegraf, at den taler hen i Været men ikke i Taaget, om nærværende Forfatter kan man derimod med Sandhed sige, at han om Telegraf taler i Taaget.

At Kirkegaarden ikke endnu fandtes i den Stand den bør at være og hvorpaa der nu arbejdes at sætte den, er Sandhed, men

det vilde være saare billigt for den, som gjør slige Erfaringer ved skjødesløst at henslænge dem paa Papiret, ville gaa lidt nærmere end lige efter Næsen og see, hvad der foraarsagede slige Uordener. Derved vandtes, at de Embedsmænd, som have Opsynet dermed, og som ved slige Yttringer udsættes for den Dadel, at de med Ligeegyldighed eller Skjødesløshed bestyrede det dem betroede, — i den Henseende ville Forfatteren ved blot at gaae Kirkegaarden omkring have fundet, at den var paa 2 Sider omgivet med Barakker opbygget under Krigen til de Matroser, som laae ved den her stationerede Roeflotille.

Af disse havde 5 à 600 Mennesker deres daglige Gang over og Ophold paa Kirkegaarden, og under slige Omstændigheder var det vel ikke muligt at holde den forønskede Orden — saa meget mindre som ethvert Forsøg paa Indskrænkninger i denne Henseende har været forgiæves.

Til Efteraaret 1814 stod disse Barakker der, strax i dette Foraar har Kirkegaardens Fredning og Istandsættelse beskjæftiget Vedkommende, og nu er der begyndt at lægges virksom Haand derpaa.

Naar Forfatteren forresten har fundet Birckners Gravminde at staae eensomt, da han . . .“

EN SAMLING TEGNINGER.

Af vort Bestyrelsesmedlem Arkitekt M. J. Erlangsen i Korsør har vort Samfund i et Bestyrelsesmøde den 20/4 1930 faaet overdraget en Samling Opmaalinger, som han har ladet udføre.

De er følgende:

Magasinbygningen paa Korsør Fæstning. 9 Tegninger paa 4 Blade.

Korsør gamle Accisebod. 6 Tegninger paa 1 Blad.

Hus i Korsør, Hjørnet af Algade og Baggade. 9 Tegninger paa 1 Blad.

Hus i Skelskør, Hjørnet af Algade og Strandgade. 8 Tegninger paa 1 Blad.

Slagelse gamle Accisebod. 4 Tegninger paa 1 Blad.

Egeslevmagle Kirke. Grundplan.

Faarstrup Kirke. Grundplan.

Flakkebjerg Kirke. Grundplan.

Høve Kirke. Grundplan.

Magleby Kirke. Grundplan.

Taarnborg Kirke. 9 Tegninger paa 2 Blade.

Tjæreby Kirke. Grundplan.

Disse opbevares foreløbig hos Formanden, men vil forhaabentligt blive deponeret paa et offentligt tilgængeligt Sted, hvor de vil kunne benyttes efter nærmere bestemte Regler. Derom vil der ske Meddelelse næste Aar.

SAMFUNDETS VIRKSOMHED (1926—1930).

Forskellige Omstændigheder har medført, at der i de sidst udkomne Aarbøger ikke har været optaget nogen Redegørelse for Samfundets Virksomhed, og da det mulig maa anses for en Fejl eller i hvert Fald af visse føles som et Savn, skal man i de følgende Linjer søge at bøde derpaa.

Det kan ogsaa have sin Betydning at vise, at Samfundet — ved Siden af Udsendelsen af Aarbøger — hvert Aar har kaldt sammen til Møder og Udflugter, hvad vi selvfølgelig agter at fortsætte med i den kommende Tid. Efterfølgende Redegørelse spænder over Femaaret 1926—30.

$\frac{4}{7}$ 1926 holdt Historisk Samfund — i Forbindelse med Historisk Samfund for Holbæk Amt — Møde i Tersløse Kirke og paa Tersløsegaard. Det første Sted talte Pastor P. Severinsen om Kirken og dens Historie, det sidste Sted Censor P. A. Rosenberg om Holberg som Pædagog, hvorefter han læste „Den pantsatte Bondedreng“. — $\frac{20}{8}$ 1926 holdt Samfundet sin aarlige Generalforsamling i Sorø, og efter denne skildrede Formanden en Troldesag fra 1756 (trykt i Aarbogen 1926). — Paa Foranledning af Bestyrelsesmedlem, Kbm. Lars Andersen, Næstved, havde Hist. Samf. $\frac{12}{9}$ 1926 indbudt til Møde i Vridsløse Kirkelund for ved dette at slaa til Lyd for Istandsættelse af Kirkelunden. Pastor P. Severinsen talte om Stedets Historie, og Formanden fremdrog forskellige Eksempler paa Vandalisme mod de historiske Mindesmærker. Der nedsattes et Udvalg til at tage sig af Sagen. — $\frac{10}{7}$ 1927 var Samfundets aarlige Generalforsamling henlagt til Skelskør Lystskov. Pastor Winther, Korsør, ønskede at udtræde af Bestyrelsen

og erstattedes med Rentier Chr. Jespersen, Dyrehave. Pastor Severinsen og Redaktør J. V. Christensen holdt Foredrag. — I Dagene 5.—10. August 1927 fandt Hjemstavnskursuset Sted under Ledelse af Samfundets Formand; ved dette taltes af en Række forskellige Videnskabsmænd og andre, og der foretoges udmærkede Udflugter til historisk og naturvidenskabelig interessante Punkter i Omegnen. Hjemstavnskursuset fik det bedste Forløb og findes skildret — med Gengivelse af Foredragene efter Talerens Manuskript — i Aarbogen 1927. 1928 var Samfundets Aarsmøde og Generalforsamling henlagt til Boslunde som et af de Steder, Mindet om Absalon er knyttet til, og holdtes 12. Aug. med Foredrag af Museumsinspektør Hans Kjær (trykt i Aarbogen 1928) og Pastor P. Severinsen. Efter Mødet samledes man til fælles Kaffebord og Generalforsamling. — ²⁸/₇ 1929 foretog ca. 40 af Samfundets Medlemmer en vellykket Udflugt til Nyborg, Holckenhavn og Nyborgstrand. Med stor Elskværdighed modtoges man af Repræsentanter for Byen og Svendborg Amts historiske Samfund. Pastor emer. Løgstrup skildrede i Kirken og Præstegaarden i korte Træk disses Historie, Museet besaa under velvillig Vejledning af Overlærer Høyrup, der ligeledes paa Slottet udrede dette mindeværdige Steds Historie. Paa Holckenhavn havde Arkitekt Colding stillet sig til Disposition som Fører, og Udflugten, der var begunstiget af det skønneste Vejr, afsluttedes med et fælles Kaffebord paa Nyborgstrand. — ¹⁸/₈ 1929 havde Samfundet indbudt til Møde i Tjustруп Præstegaardshave, der velvilligst var aabnet for os af Pastor C. Krarup og Hustru. Her talte Sognepræsten om Tjustруп med særligt Henblik paa Kirken og Præstegaarden, medens Redaktør J. V. Christensen gav en Skildring af den øvrige Del af Sognet, særlig Vinstrup. Ved Generalforsamlingen blev Arkitekt Erlangsen, Korsør, indvalgt i Bestyrelsen i Stedet for Rentier Chr. Jespersen, der ønskede at trække sig tilbage. — ¹⁵/₉ 1930 var der Møde i Slagelse, først Generalforsamling paa Casino, hvor Farver Arnskov, efter eget Ønske, udgik af Bestyrelsen, men kaaredes til Samfundets første Æresmedlem. I hans Sted indvalgtes Antikvarboghandler Bøggild, Slagelse, i Bestyrelsen. Ved det ⁸/₁₁ 1930 afholdte Bestyrelsesmøde i Korsør konstituerede Bestyrelsen sig med Akademikasserer, cand. mag. la Cour, Sorø, som Formand og Kasserer og Landstingsmand, Redaktør J. V. Christensen som Næstformand. Man vedtog i Anledning af 800

Aaret for Knud Lavards Død og Valdemar den stores Fødsel — i Forbindelse med De danske Ungdomsforeninger paa Sjælland — at afholde et Sommermøde ved Ruinen i Haraldsted og i Ringsted ^{21/6} 1931. Endvidere vedtoges det, efter Henstilling fra flere Sider, at fremme Udsendelsen af Aarbogen saaledes, at den udkommer i samme Aar, som den dateres.

Vi ender denne kortfattede Redegørelse med en indtrængende Opfordring til alle Medlemmer om at virke for Samfundets Trivsel.

INDHOLD AF XVIII BIND.

	Side
H. C. Holst (med Billede).....	3
Storebælt. Af Trafikkontrolør H. C. Holst (†).....	5
Hollænderne paa Sprogø. Af H. C. Holst (†).....	37
Hvem var Dronning Dagmar? En historisk Redegørelse. Af Forst. Poul Hansen	49
Slagelse Latinskole. Af Underarkivar, cand. mag. Henny Glarbo.....	66
Folkeminder i Sorø Amt. Af Højskolelærer August F. Schmidt	104
En uheldig Byfoged i Skælskør (1765). Af fhv. Kommune- lærer, cand. phil. Niels Stenfeldt	108
En Bypatriot. Ved Fru Marie Bogstad	116
En Samling Tegninger	123
Samfundets Virksomhed (1926—1930). Ved L. F. la Cour.	124
Indhold.....	127
